

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI
FELSEFE BİLİM DALI**

**ARİSTOTELES'İN DEVLET ANLAYIŞININ ANAYASA
TÜRLERİ ÖZELİNDE İNCELENMESİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Meltem ÜNSAL

KOCAELİ 2020

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI
FELSEFE BİLİM DALI**

**ARİSTOTELES'İN DEVLET ANLAYIŞININ ANAYASA
TÜRLERİ ÖZELİNDE İNCELENMESİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Meltem Ünsal

Danışman

Prof. Dr. H. Sinan ÖZBEK

**Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No:
29.07.2020/18**

KOCAELİ 2020

ÖNSÖZ

Yirmi yaşında başladığım felsefe eğitimim boyunca anladığım en önemli şey, bu alanda öğreneceğim şeylerin hiç bir zaman sonu olmayacağıdır. Lisans ve lisansüstü eğitimim süresince fark ettim ki felsefe, insanın hayatının tüm noktalarına sirayet eder. Felsefe, sadece kitaplardan öğrendiğimizle sınırlı değildir. O, düşünce biçimimizi şekillendirdiğinde ve hayatta olup biten her şeye onun aracılığıyla baktığımızda anlam kazanıyor.

Öncelikle lisans ve lisansüstü eğitimim boyunca bana örnek olan, öğrettikleriyle ufkumu açan, tezimi titizlikle okuyup değerlendiren, bana görüş ve önerileriyle yol gösteren, sevgi ve saygı duyduğum değerli hocam Prof. Dr. H. Sinan ÖZBEK'e çok teşekkür ederim.

Hedeflerimi gerçekleştirmem için beni her daim destekleyen ve sevgilerini üzerimde her zaman hissettiğim annem, babam ve kardeşime fedakârlıkları için çok teşekkür ederim. Onların emeği olmasaydı bu tezi bitirmem mümkün değildi.

Kocaeli Üniversitesi'ne geçiş yaptığım dönemde tanıdığım ve o zamandan bugüne kadar her zaman yanımda olan sevgili dostum Deniz TEVLEKOĞLU'na bana verdiği değer için çok teşekkür ederim.

Meltem ÜNSAL, 2020.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ANAYASA TARTIŞMASINA HAZIRLIK: ANAYASA TÜRLERİ, YÖNETİMLERE YÖNELİK TEHDİTLER

1.1. DEVLET VE VATANDAŞ KAVRAMLARI	9
1.1.1. Devlet	9
1.1.2. Vatandaş	14
1.2. ANAYASA TÜRLERİ.....	22
1.2.1. Krallık ve Türleri.....	24
1.2.2. Aristokrasi ve Türleri	28
1.2.3. Tiranlık ve Türleri	30
1.2.4. Oligarşi ve Türleri	31
1.2.5. Demokrasi ve Türleri	35
1.3. ANAYASAL YÖNETİM.....	40
1.4. YÖNETİMLERE YÖNELİK TEHDİTLER: DEVRİMLER VE DEVRİMLERDEN KORUNMA YOLLARI	45
1.4.1. Devrimler	49
1.4.2. Devrimlerden Korunma Yolları.....	55

İKİNCİ BÖLÜM

2. İDEAL DEVLET TASARIMI

2.1. İYİ YAŞAM	64
2.2. İDEAL DEVLET	68
2.3. İDEAL DEVLETTE EĞİTİM ANLAYIŞI.....	75

SONUÇ	81
KAYNAKÇA	90
ÖZGEÇMİŞ	94

ÖZET

Siyaset felsefesi disiplini üzerine yapılmış olan her inceleme temelini, Antik Yunan düşünce tarihinde bulur. Bu dönemde ortaya koyulan tüm araştırmalar, insanlık tarihinin tüm kadim felsefe geleneğini etkilerken, aynı zamanda günümüze dek yaşanmış her yüzyılın düşünsel yapısına tesir etmiş ve felsefeye katkıda bulunan filozofların hareket noktası olmuştur. Bir Antik Yunan filozofu olan Aristoteles, gerek kurduğu sistemli düşünce bütünlüğüyle gerek incelemelerinde bir elini gerçek olandan ayırmamasıyla, hem kendi döneminde hem de kendisinden sonraki dönemlerde birçok filozof ve düşünce insanına yol gösterici olmuştur. Bu nedenle devletin özü, anayasa türleri ve ideal devlet tasarımının neliğine dair bir araştırma amacıyla yazılan bu tezin temel noktası, Aristoteles'in siyaset felsefesine dair düşüncelerini irdelemektir. Filozofa göre insanın eseri olarak var edilen devletin amacı, iyi yaşamı gerçekleştirmektir. İyi yaşamın taşıdığı anlam ise, mutlu bir yaşamın kurulmasıdır. Sözü edilen bağlamda bu tezde, Aristoteles'in felsefi dizgesi içinde yer alan devlet kavramı ve onun özü nitelikli bir şekilde incelenecek, devletin siyasal yapı unsurları tanımlanarak, anayasa türlerinin birbirinden hangi ölçütlere göre ayrıldığı gösterilecek ve son olarak ideal devletin sahip olması gereken nitelikler açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Aristoteles, İnsan, Devlet, Anayasa Türleri, İdeal Devlet.

ABSTRACT

Every review on political philosophy discipline finds its roots on the history of Ancient Greek. As all the studies done in this era have affected the very old philosophy tradition in the history of humanity, they have influenced the mindset of every century past until modern-day and have become the starting point of the philosophers who have contributed to philosophy. Aristotle, who is an Ancient Greek philosopher, has shed a light to many people of thought and philosophers both in his era and after it, not only by constructing a systematic thought unity but also by keeping his one hand on reality. Due to this, the basis of this thesis written to research what the core of a state, the types of constitutions and the ideal government design are is to analyze the thoughts of Aristotle on political philosophy. According to him, the aim of a state, which is created as a man-made concept, is to reach a better life. "A better life" refers to a happy living. In this sense, the "state" concept and its core within the philosophical system of Aristotle will be discussed in a qualified manner, that the types of constitutions diverge from each other based on which parameters will be shown by defining the structural elements of a state, and finally, the characteristics which an ideal government must have will be tried to be explained in this thesis.

Key words: Aristotle, Human, State, Types of Constitutions, Ideal Government.

GİRİŞ

Kümülatif biçimde ilerleyen bir disiplin olarak felsefenin yönünü arkhe probleminde insana çevirmesi, Antik Yunan döneminde gerçekleşmiştir. Bu dönemde ortaya koyulmuş olan en sistemli düşünce bütünlüğü Aristoteles'e aittir. Hocası Platon'dan aldığı felsefi mirası, bazen onun açtığı yolu izleyerek bazen de kendisine has yöntem ve düşünceleriyle ilerletmiştir. Felsefenin tarihsel süreci boyunca siyaset felsefesine dair ortaya koyulacak her düşünce, Aristoteles'in politikaya dair ifade ettiği düşüncelerine değinmeden inşa edilemez. Bu nedenle hayatımızın her noktasında etkilerini gördüğümüz siyasal olanın anlaşılması için kavranması gereken ilk yer, Aristoteles'in siyaset felsefesi kapsamındaki düşünceleridir. Söz konusu hedef bağlamında bu tez çalışmasının amacı, Aristoteles'in devlet anlayışının anayasa türleri özelinde incelenmesidir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde, öncelikle siyasal bir yapıya sahip devletin anlamca neyi karşıladığı ve devletin ayrılmaz bir parçası olan vatandaş kavramının taşıdığı anlam açıklanmıştır. Daha sonrasında anayasa kavramının devlet içerisinde sahip olduğu önem ve anayasanın neliğine göre devletlerin siyasal yapılarının nasıl değiştiği irdelenmiştir. Bir sonraki adımda ise anayasa türlerinin neler olduğu ve bu türlerin kendi içlerinde ayrıldığı alt türlerinden bahsedilmiştir. Bu anlatılanlara ek olarak, bir devletin anayasasının tümünü veya onun özünü oluşturan bir parçasını değiştirmeye yönelik müdahale olarak adlandırılan devrimlerin ortaya çıkmasındaki nedenlerin neler olduğu, anayasa türleri açısından tek tek ele alınmıştır. Son olarak, söz konusu devrimlerden korunma yöntemleri açıklanmıştır. Aristoteles'e göre her yönetim biçiminin kendine ait dinamikleri vardır. Bu dinamiklerin sebep olduğu bazı durumlar, devletin varlığını tehdit eden isyanların çıkmasına ve devrimlerin gerçekleşmesine neden olur. Bu noktada yönetim türleri özelinde gerçekleşebilecek devrimlerin nedenleri açıklanmış, ikinci olarak söz konusu devrimlerden korunma yolları belirtilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, Aristoteles'in bir devlet için olması gerekenin ne olduğunu ifade eden yapı taşları tek tek anlatılmıştır. İlk olarak, devletin nihai amacı olan iyi yaşamın neliği konusu tartışılmış, ardından devletin sahip olması gereken siyasal ve fiziki özelliklerin neler olduğu ortaya koyulmuştur. Son olarak, ideal devlette eğitim anlayışının nasıl olması gerektiği açıklanmıştır. Bu tez çalışmasının amacı, hayatımızın her alanında etkisini gösteren siyasetin felsefedeki sistemli başlangıcı olarak görülen Aristoteles'in devlet anlayışını, anayasa türleri özelinde ele alarak ve ideal devlet tasarımının bu konular ile arasındaki bağlantının felsefi bir yöntem ile irdelenmesidir.

Çalışmanın birinci bölümünün ilk adımında, Aristoteles'in devlet ve vatandaş kavramlarının içeriğini belirlemesi incelenmiştir. Filozofa göre insanın meydana getirdiği devletin ortaya çıkması doğal bir sürece sahiptir. Devletin kurucu nedeni olarak insan, doğal olarak toplumsallığa eğilimi olan bir canlıdır. Tüm canlılar arasında dile başka bir deyişle, konuşma yeteneğine sahip olan tek canlı olarak insan, hayatta kalmak için belirli şeylere gereksinim duyar ve bu gereksinimlerini karşılamak amacıyla aile kurar. Köyler, bu ailelerin bir araya gelmesiyle oluşan küçük topluluklardır. Hem ailenin hem de köylerin kurulmasında paylaşılan amaç, insanların günlük ihtiyaçlarını temin etmektir. Birden fazla köyün belirli bir toprak parçası üzerinde bir araya gelmesiyle de devlet kurulmuş olur. Ancak ailenin ve köylerin kurulmasındaki amaç hayatta kalmak için belirli ihtiyaçların karşılanması iken, devletin amacı bu gereksinimlerin çok ilerisindedir. Ona göre devletin nihai amacı, herkes için iyi yaşamın kurulmasıdır.

Aristoteles'in devleti kavrayışı, içinde yaşadığı tarihsel dönemde varlıklarını sürdüren devletlerinin siyasal, sosyal ve iktisadi yapılarının etkisi altında kalmıştır. Bu dönemdeki devletler, sadece bir kaç köyün birleşmesinden meydana gelen, bu nedenle nüfus ve kapladığı toprak alanı bakımından -bugün karşılaştığımız devletlere oranla- oldukça küçük ve kendi içerisinde belirli siyasal ve hukuki yapıya sahip kurumlardır. Aristoteles için vatandaşlık kavramı, farklı anayasa türleriyle yönetilen devletlerde taşıdığı anlamlar bakımından farklılık gösterse de hepsinde ortak görülen

bir niteliği barındırması gerekir: Yönetime katılmış olmak. Devlet yönetimi, yasama, yürütme ve yargıyı içinde barındırır ve bu siyasal alanlardaki yönetimi işletecek olanlar, vatandaşların kendileridir. Bu nedenle çalışmada her anayasa türü ayrı olarak ele alınmış ve yöneticilerinin kim veya kimlerden oluşması gerektiği ve görevlendirildikleri yetki alanları açıklanmıştır. Filozofa göre her devlet kendisini var eden ve onun ayrılmaz parçası olan halkının kültürel, iktisadi, etnik ve tarihsel yapısına göre farklı şekilde yapılır. Bu durumdan dolayı devletler birbirine bazı yönleriyle benzerlik gösterse de aslında tek tek bakıldığında biriciktir.

Bu tez çalışmasının ilk bölümü dahilindeki ikinci adımda ise devlette var olan her türden öğeyi belirleyen anayasanın ne olduğu ve anayasanın türlerine göre farklılaşan yönetim biçimleri irdelenmiştir. Aristoteles'e göre anayasa bir devlette siyasal yetkinin örgütlenmesi anlamını taşır ve devletin esasını belirleyen şey, anayasanın kendisidir. Anayasalar, herkesin ortak yararını gözetmesi ya da sadece belirli kişi veya kişilerin çıkarını koruması bağlamında iki temel türe ayrılır: Doğru ve sapma anayasalar. Doğru anayasalarda yönetici veya yöneticiler, herkesin ortak yararını korumak amacıyla devleti yönetirler. Sapma anayasalarda ise, siyasal erke sahip olan yönetici veya yöneticiler kendi çıkarları doğrultusunda yönetimlerini sürdürürler. Bu tanım ışığında bir sonraki adımda, doğru anayasalar olarak nitelendirilen krallık, aristokrasi ve anayasal yönetim (politeia); sapma anayasalar olarak belirtilen yönetim biçimleri ise tiranlık, oligarşi ve demokrasi açıklanmıştır.

Krallıklar anayasaya bağlı olup olmamalarına, yöneticinin yönetime gelme şekillerine ve yönetenin yetkilerinin sınırlarına göre ayrıldığı dört farklı alt tür incelenmiştir. Aristokrasiyle yönetilen devletlerde ise, toplumun en yetenekli ve erdemler bakımından en üstün kişileri yönetici sınıfını oluştururlar. Ayrıca bu yönetim biçiminde yöneticiler, belirli derecede mülkiyete sahip olsalar da bu durum, aristokrasiler için bir koşul değildir. Aristoteles bu iki doğru anayasa türünün yöneticileri için barındırdığı üstün nitelikler nedeniyle tam anlamıyla gerçekleştirilebilir olmadığı düşüncesindedir.

Monarşinin sapma türü olan tiranlıklar ise, sadece sahip oldukları amaç bakımından değil, ayrıca yöneticinin halkına yönelik tutumu bakımından da oldukça kötüdür. Tiran, halkını yönetimi altında zor yollarla tutar ve onlara despotça davranır. Sapma anayasa türlerinden biri olan tiranlık, yasanın yöneticiye olan üstünlüğüne ve tiranın yönetilenlerine yönelik gösterdiği tutumun ılımlı veya çok daha despotça olmasına bağlı olarak farklılık gösterir. Bu yönetimin ayrıldığı üç farklı alt tür, bu çalışma dahilinde açıklanmıştır. Zengin azınlığın yönettiği ve yöneticilerin kendi çıkarlarını arttırmaya yönelik yönetim sürdürdükleri yönetim biçimi, oligarşidir. Bu anayasa türünde ise temelde yönetime katılmalarında aranan mülkiyetin derecesine ve yasanın üstün olup olmamasına bağlı olarak farklılaşan dört alt türe ayrılması incelenmiştir. Demokrasiler, sapma anayasaları olan tiranlık ve oligarşiye göre Aristoteles için daha ılımlı bir yapıya sahiptir. Bu anayasa türünde yönetim, özgür insanlardan oluşan fakir çoğunluğun idaresindedir. Demokratik yönetimlerin dört alt türe ayrılması, vatandaş olmak için aranan az da olsa bir mülkiyet koşuluna ve yönetimde yasaların veya halk meclisinin üstünlüğünün olmasına göre gerçekleşmesi belirtilmiştir.

Doğru anayasa türlerinden olan anayasal yönetimler, oligarşi ve demokrasinin belirli niteliklerini taşımasından sebeple, karma bir yönetim biçimidir. Bu yönetim biçiminde halkın çoğunluğunu, orta sınıf oluşturur. Söz konusu sınıfın *orta* olarak nitelendirilmesindeki sebepler, sadece iktisadi ölçütleri içinde barındırmaz. Aynı zamanda bu sınıf, istikrarı temsil eder. Anayasal yönetimlerde yönetici sınıf, orta seviyede olarak değerlendirilebilecek mülkiyete ve savaççı niteliklere sahiptir. Halkın geri kalanını oluşturan, zengin ve fakir sınıfların nicel büyüklüğü, orta sınıfın varlığına oranla daha azdır. Bu çalışmada anayasal yönetimlerin devletler açısından uygulanabilirliği araştırılmıştır.

Çalışmanın geri kalanında bu noktaya kadar açıklanmış olan yönetim türlerinin istikrarını tehdit eden, bu istikrarı sekteye uğratan devrimlerin nedenleri irdelenmiştir. Devrim, yöneticilerin kendi aralarında düşmüş olduğu anlaşmazlıklardan veya halk ile arasındaki çatışmalardan dolayı ortaya çıkan ve

devletin anayasasının değişmesi veyahut onu özünden uzaklaştıracak derecede bir değişiklik aracılığıyla reform yapılmasıdır. Devrimler doğru veya sapma olmaları fark etmeksizin tüm anayasa türlerinde görölmektedir.

Krallıklarda yöneticinin siyasal erke sahip olmak amacıyla kendi oğulları arasında çıkabilecek çatışmalardan sebeple veyahut mevcut kralın yerinde gelen yeni kralın eskisine nazaran daha kötü bir yönetim gerçekleştirmesinden kaynaklanır. Aristokrasilerde yönetici olma koşullarını sağlıyor olmalarına rağmen yönetime katılamayan aristokratlar ve yönetici sınıfın ayrıcalıklarına sahip olmak isteyen halkın taleplerinden dolayı ortaya çıkan devrimler incelenmiştir. Karma bir yönetim türü olan anayasal yönetimlerde ise söz konusu birleşmenin nitelikli biçimde gerekleştirilmemesinden, başka bir deyişle yönetimin kendisini oluşturan unsurlar açısından ya oligarşiye ya da demokrasiye daha çok benzemesinden kaynaklanır.

Sapma anayasa türlerinden tek kişinin yönetimi olan tiranlıkta, devrimler tiranın halkına yönetlik despot yönetim tarzından kaynaklanır. Oligarşilerde ise, halkın yönetici sınıfıyla aralarındaki eşişsizliklerden doğan hoşnutsuzluktan ve yöneticilerin kendi aralarında yaşanan çatışmalardan kaynaklanır. Bu yönetimlerde devrimler ayrıca, yönetici olmak için gerekli imkânlarla sahip olmalarına rağmen yönetimde yer alamayan oligarklar tarafından ortaya çıkar. Demokratik yönetimler ise devrimlerin en az gerçekleştiği yönetim türleridir. Bu yönetimlerde yönetici olan fakir çoğunluğun, zenginlere yönelik yaptığı haksız uygunlamalar, zenginlerin yöneticilere isyan etmesine neden olduğu açıklanmıştır.

Aristoteles için devletlerin yönetim biçimlerini isyan, reform ve devrimlerden korumak, istikrarın sağlanması amacını hedeflediği için büyük bir önem taşır. Kral sahip olduğu gücün kontrolünden çıkmaması için, yasanın üstünlüğünü her zaman korumalı ve yönetimini herkesin yararını gözeterek sürdürmelidir. Hiç bir zaman tiranlara benzememeli, kendi mirasçıları arasında yaşanacak olan erk sahipliğine yönelik çatışmalarının önüne yasalarla belirlenen kurallar aracılığıyla geçilmesi gerektiği açıklanmıştır. Aristokrasinin devrimlerden korunma yöntemi ise halkı ile

kurduğu bağın ılımlı oluğuına bağlıdır. Anayasal yönetimlerin karma yapısının doğru bir biçimde inşa edilmesi, onu devrimlerden koruyan en önemli yoldur. Bu yönetimlerde vatandaşlık haklarının ne koşullarda ve neyi gözeterek düzenlenmesi gerektiği incelenmiştir.

Söz konusu incelemelerin aradında sapma anayasa türlerinin devrimlerden korunması için yapılması gerekenler açıklanmıştır. Bu anayasalardan biri olan tiranın yönetiminde yöneticinin halkı ile arasındaki bağı nasıl olumlu bir noktada tutması gerektiği ve bunun haricinde halkın isyanlarından nasıl korunacağı ifade edilmiştir. Oligarşiler ve demokrasiler ekonomik açıdan sınıfsal farklılığın kendisini en çok gösterdiği yönetim türleridir. Bu nedenle bu yönetim biçimlerinde dezavantajlı sınıflara söz konusu farklılığı görünmez hale getirecek belirli ayrıcalıklar tanınmalıdır.

Bu tez çalışmasının ikinci ve son bölümünde ise Aristoteles'in ideal devlet tasarımını nasıl kurduğu belirli ölçütler baz alınarak irdelenmiştir. Filozof ideal devlet adı altında gerçekleştirilmesi mümkün olmayan nitelikler ortaya koymamıştır. Aksine, tam da gerçekleştirilmesi amacıyla mümkün olan en iyi devlet tasarımını oluşturmuştur. Her insan eyleminin amaçladığı gibi, her devlet de iyi yaşamı amaçlar. İyi yaşamın anlamı ise, bir insanın tüm hayatı boyunca mutlu olmasıdır. Bu bağın nasıl bir kapsama sahip olduğunun açıklanmasının ardından söz konusu bağ, insan doğası ile arasındaki ilişkiye değinilerek incelenmiştir.

Aristoteles ideal devlet tasarımını ortaya koyarken, bir devlette gerekli gördüğu tüm siyasal, sosyal, fiziki ve iktisadi tüm alanları belirlemiştir. Bu noktada devletin yönetici sınıfını meydana getirenlerin nitelikleri, üzerinde kurulacağı toprak parçasının konumu, toplumun nüfusu ve onun içerisinde yer alan sınıfların yapıları, son olarak da devletin geçim kaynakları üzerinde detaylıca durulmuştur.

Aristoteles'e göre devletin yönetimi ve nihai amacının gerçekleştirilmesi yönetici sınıfının görevi ve sorumluluğu olduğu için, bu sınıfı oluşturacak kişilerin

çocukluktan başlayacak bir eğitim almaları gerekir. Söz konusu eğitimin alanları; okuma-yazma, beden, resim ve müzik eğitimidir. Böyle bir eğitim aracılığıyla büyütülecek çocuklar geleceğin yöneticilerini meydana getirecekleri için, eğitimin sınır ve kapsamının neler olacağıın belirlenmesinin yasa yapıcının sorumluluğunda olduğu durumu açıklanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ANAYASA TARTIŞMASINA HAZIRLIK: ANAYASA TÜRLERİ, YÖNETİMLERE YÖNELİK TEHDİTLER

Aristoteles'in siyaset felsefesi, öğrencisi olduğu Platon da dâhil olmak üzere, devletin tüm unsurlarının açıklanması, birbirinden farklı yönetim biçimlerinin ele alınışı ve yönetim biçimlerine yönelik tehditlerin ve bu tehditlerden korunma yöntemlerinin incelenmesi konusunda hem kendinden önceki hem de yaşadığı dönem boyunca yapılmış olan ilk ve en önemli sistematik çalışmadır. Filozofun *Politika* adlı eserinde ortaya koyduğu tüm bu fikirler, bugün bile hala devletlerin siyasi yönetimlerini kavrayabilmek açısından oldukça büyük bir öneme ve anlama sahiptir.

Aristoteles devlet kavramının tanımını ve onu meydana getiren unsurları incelerken, bir şeyin doğasının ve amacının ne olduğu sorusunu en temel noktaya konumlandırır. Çünkü bir şeyin ne olduğunu ortaya koymak, aslında o şeyin doğasının ve amacının ne olduğunu açıklamak anlamını taşır. Filozof bu tanımlamaların ardından altı farklı anayasa türünü ve onların kendi içlerinde ayrıldıkları alt türleri inceler. Buradan edindiği bilgiler ışığında, çeşitli ölçütler kullanarak en iyi, en kötü ve bunların arasında kalan anayasa türlerini sıralamaya tabii tutar. Aristoteles tüm bu yönetim biçimlerinin niteliklerini ifade ederken her zaman tarihsel örneklerden yararlanır. Çünkü ona göre siyaset üzerine tartışırken dikkat gerektiren gereken nokta, gerçeğin ve haliyle tarihin kendisidir. Onu çağdaşı olan filozoflardan ayıran en büyük ikinci özelliği budur. Aristoteles daha sonra incelediği altı yönetim türünün hangi nedenlerle isyanlarla karşılaşmış ve devrim yaşanacağını ve bu devrimlerden kaçınmak amaçlı alınması gereken önlemleri açıklar.

1.1. DEVLET VE VATANDAŞ KAVRAMLARI

En iyi yönetim biçimlerinden en kötü olanlarına kadar tüm yönetim biçimlerini ve onların türlerini inceleyebilmek için öncelikli olarak devlet ve vatandaşlık kavramlarının tanımlanması gerekir. Aristoteles bu noktada, devleti belirleyen sınırların ne olduğunu ortaya koyar. Devletin varlığı için gerekli unsurlar, yönetilecek bir halk, yönetimi sağlayacak bir kişi, azınlık veyahut bir çoğunluk, üzerinde yaşanabilecek bir teritori, ihtiyaçları karşılayabilmek amacıyla yürütülmesi gereken iktisadi planlar ve yönetim şeklinin asıl belirleyicisi olarak anayasadır. Aristoteles'in bu belirlenimleri yapması, onun devlet kavramını inceleyiş biçiminde parçadan bütüne doğru ilerlediğini göstergesidir. Bir tarafının kendisi olduğu siyasal ilişkide devlet aygıtının karşısındaki unsur, halk kavramıdır. Filozof, "*devletlerin esas teşkilat yapısının, varlık sebebi olan halkın karakterine ve gereksinimlerine intibak etmesi gerektiğinin farkındadır.*" (Zeller, 2017: 269). Çünkü Aristoteles'e göre devletlerin yönetim biçimini belirleyen anayasa haricindeki bir diğer unsur o toplumun biricik yapısıdır. "*Farklı koşullar altında farklı şeylerin doğru olabileceğinin ve kendi başına kusurlu olan bir şeyin verili şartlarda pekâlâ erişilebilecek en iyi şey olduğunun idraki içerisindedir.*" (Zeller, 2017: 269). Ona göre her topluluk kendi ekonomik, kültürel, tarihsel, etnik ve psikolojik yapısına uygun bir devletin içerisinde var olmalıdır. Aksi takdirde devlet yönetimi ve halkın yapısı arasında bir uyumun varlığından söz edemeyiz.

1.1.1. Devlet

Aristoteles hayatının büyük bir bölümünü içerisinde yabancı statüsünde yaşadığı bir Yunan kent-devleti olan Atina'da geçirir ve bu durum onun siyaset felsefesiyle ilgili düşüncelerini şekillendirmesinde büyük önem taşır. Devlet kavramıyla ilgili incelemelerini kendi zamanın ve bu zamanın öncesinde kurulmuş olan devletlerin tarihsel gerçeklerinden hareketle inşa etmiştir. Aristoteles pratik alanın kendisiyle desteklediği siyaset teorisinde özellikle incelemesini yaptığı siyasi model, Yunan-

kent devletleri diğer bir ismiyle *polis*lerdir. Bu devletler, “*Antik dönemde küçük ama birbirleriyle son derece sıkı olarak bağıntılanmış politik, dinsel ve kültürel birliktelikler karakterize eder.*” (Ökten, 2011: 87). Sadece siyasi yapı olarak değil aynı zamanda toplum açısından Yunan polislerini araştırmalarına ışık tutması amacıyla seçmesindeki sebep, Yunanlıların haricindeki çoğu toplulukları barbar topluluklar olarak görmesidir. Bu nedenle de yönetim biçimlerinin tartışılması için en uygun yapıya sahip olan devletler, Yunan kent-devletleridir.

Aristoteles’e göre devletin kökleri, kadın ve erkeğin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan ailenin kendisine dayanır. Aileyi meydana getiren parçalar; erkek, kadın, çocuklar ve kölelerdir. Birçok ailenin bir araya gelişiyle köyler, bir kaç köyün birleşmesiyle de kent-devletleri kurulmuş olur. “*Bütün toplulukların kendisine doğru yöneldikleri erek olan polis, doğal bir varlık; aileden polise doğru gelişen süreç de doğal bir süreçtir.*” (Tunçel ve Gülenç, 2017: 50). Ancak bu oluşum sürecinde, sürecin parçalarının taşıdığı amaçlar değişir ve daha nitelikli bir hal alır. Devletin en küçük birimi olarak ailenin kurulma amacı, bir birliktelik durumu yaratıp hayatta kalmak ve günlük ihtiyaçları karşılamak iken, devletin amacı, “*sadece yaşam hakkı, maddi refah hatta asayiş ve güvenlik değildir. Devlet bütün bu amaçlara hizmet etmekle birlikte onun temel amacı, gerçekten doğru yaşamı sağlamaktır.*” (Wood, 2017: 102-103).

“*Gözlemlerimiz bize her devletin iyi bir amaçla kurulan bir insan topluluğu olduğunu gösterir. İyi dememin nedeni tüm insanların eylemlerinde iyi denilen şeyi yapmaya çalışmalarıdır. Madem ki tüm topluluklar o ya da bu şekilde iyi denilen şeye ulaşmaya çalışıyorlar o halde toplulukların en üstünü ve hepsini kapsayan olan devletin de en iyiyi amaçlaması gerekir.*” (Aristoteles, 2017 (a): 23).

Aristoteles’in devlet ve devletin amacı hakkındaki bu fikirlerini daha iyi anlayabilmek için onun felsefi çizgisine bakmamız gerekir. Araştırmasını yürüttüğu

her alanda emarelerini gördüğümüz ‘bir şeyin doğası ve onun amacı’ arasındaki ilişki burada da kendisini gösterir. Filozofa göre bir şey kendi varlığını yetkinleştirip sahip olduğu amacı gerçekleştirdiğinde, o şey aslında kendi doğasını gerçekleştirmiş olur. O halde devletin amacı da en iyiye ulaşmak, başka bir deyişle iyi yaşamın gerçekleştirilmesiye bu durum devletin dışarıdan -anayasada belirtilen görev ve yükümlülükler aracılığıyla- veya halkın kendisinden gelen bir istek veyahut zorlamayla değil, doğası gereğidir. İyi yaşamın kurulması, anayasada belirlenen yasalar ve halkın da bu konuya iştirakiyle desteklenebilir. Ancak iyi yaşamın sağlanması konusu asıl bağlamda, devletin görevi ve doğası gereği ona amaçtır.

“İnsan toplulukları için yetkin durum, ahlaki ve düşünsel etkinliklerdir, eylem yaşamıdır. İnsan topluluğu için devlet böyle bir yetkinlik düzeyine karşılık düşer. Devlet, insan için en iyiyi amaçlayan tek ahlaki ve düşünsel yaşam olanağıdır.” (Ağaoğulları vd, 2018: 139).

Devletin amacını gerçekleştirip iyi yaşamı kurabilmesi, insan doğasının bir konudaki eğilimiyle bağlantılıdır. Filozof bu eğilimi şöyle tanımlar: *“İnsan diğer canlılardan farklı olarak sürü halinde yaşayan politik bir hayvandır.”* (Aristoteles, 2017 (a): 26). Politik bir hayvan olarak insan, ihtiyaçlarını karşılayabilmek için toplum içerisinde yaşamaya gereksinim duyar. Eğer bir insan toplum içerisinde yaşamayı reddetmişse, onun için iki durumundan söz edebiliriz: Toplumu reddeden kişi ya çok kötü birisi olmalıdır: *“Bu insanlar tek kalmış bir dama taşı gibi hiç kimseyle geçinemezler.”* (Aristoteles, 2017 (a): 26). Diğer bir ihtimale göre, söz konusu kişinin insan üstü bir varlık -tanrı- olması gerekir ki, topluma ihtiyacı olmasın. Ayrıca zoon politikon kavramı, insanı doğası gereği devletin bir parçası olması gerekliliğinin bir göstergesi olarak görülebilir. *“İnsan ‘doğası gereği siyasal canlı’ olduğuna göre, daha baştan polis biçimini, hattâ en iyi yönetim şekli olan politeia biçimini kendisinde olanak olarak taşımaktadır.”* (Tunçel ve Gülenç, 2017:

50). Çünkü bir insanın toplum olmadan hayatta kalması, kendi doğasının aksine hareket etmesi anlamına gelir.

Toplum içinde olmak, bugün kavradığımız anlamının tam tersi bağlamda, Aristoteles için kendi kendine yeterli olmak anlamını da taşır. “*Kendine yeter’den kastettiğimiz, kişinin tek başına olması, yalnız bir yaşam sürmesi değil, ana-babası, çocukları, karısı, dostları ve yurttaşlarıyla birlikte olmasıdır.*” (Aristoteles, 2012: 17). Buradan da anlaşıldığı gibi filozof insanın kendisini var etmesini ancak toplum içinde gerçekleştirebileceğini savunur. “*Aristoteles’in yalnızca polis’e özgülediği, kendi kendine yeten kusursuz bir topluluk olma özelliği*” (d’Entèves, 2000: 195) taşımasını bir adım öteye götürerek, iyi yaşamı elde etmenin tek yolu olarak da devletin varlığına işaret eder.

“İnsanlar birbirlerinden yardım beklemeseler de yine de bir toplumun parçası olarak yaşamak isterler. Ancak aralarında bir de ortak yarar vardır, bu sayede yaşamlarını daha iyi hale getirirler. Hem devletlerin hem de insanların temel amacı iyi bir biçimde yaşamaktır. Topluluğun oluşturulma nedeni bu iyi yaşamı sağlayabilmektir.” (Aristoteles, 2017 (a): 98).

O halde sorulması gereken soru şudur: “*Sadece hayatın temel gereksinimlerini karşılamak için değil, ayrıca iyi yaşamak için de var olan, kendi kendine yeten bir topluluk olarak*” (Llyod, 2014: 212) devletin temel ögesi, onun sürekliliğini sağlayan şey nedir? Aristoteles öncelikle bu sorunun cevabı olarak halk kavramını araştırır. Bir bütün olarak devletin varlığı, onun parçalarına başka bir deyişle halkın kendisine bağlı olmak durumundadır. Çünkü yönetilecek bir topluluk olmadığı sürece devletin varlığından hiç bir şekilde söz edilemez. Bu bağlamda halk, devletin varlığı ve sürekliliği için bir gerekliliktir. Devletin çatısı altında yaşamlarını sürdüren insanlar zaman içerisinde doğal nedenlere bağlı olarak değişiklik gösterse bile, devlet varlığını devam ettirdikçe halkı da varlığını sürdürecektir. Filozof bu konuda nehir örneğini verir:

“Nasıl ki bir nehrin suyu sürekli değişmesine karşın ona aynı ismi vermeye devam ediyorsak, aynı şekilde bir halkı oluşturan insanlardan kiminin ölüp yerine yenilerinin doğmasına rağmen o devlete yine aynı isimle hitap etmemiz gerekir.” (Aristoteles, 2017 (a): 92).

Ancak yine de devletin sürekliliğinde belirleyici tek unsur olarak halk gösterilemez. Çünkü devlet yapısında en temel görevi, o devletin yönetim şekli yani aslında anayasası üstlenir. Her devlet belirli sayıda insanın oluşturduğu bir halka sahiptir ancak devletleri birbirinden ayıran en önemli faktör, yönetim biçimleridir. Yönetim biçimlerini farklılaştıran şey ise, devletlerin benimsedikleri anayasadır. O halde, *“bileşimin yasası değiştiğinde bileşim de değişir.”* (Ross, 2017: 385). Başka bir deyişle, bir devletin devamlılığı, anayasanın değişmesi ve farklı bir yönetim şekline geçilmesiyle ancak sonlandırılabilir. Anayasa değişikliği gerçekleşmiş olan bir devlet, nüfusu birebir aynı kalsa da artık eski formunu kaybetmiş, yeni bir devlet haline gelmiştir. Bir anayasanın devamlı olmasını sağlayacak şey ise, yasalarına uygun bir şekilde yönetilmesi ve halkın tamamı tarafından kabul görmüş olmasıdır.

“Devletin birliği ne mekana -çünkü vatandaş bedenlen taşınabilir fakat hâlâ bir devlet oluşturulabilir- ne de nüfusa -nesiller birbirinin yerini aldığı için vatandaşlar asla aynı kalmaz- dayanır. Devletin birliği daha çok anayasa ile ayakta durur. Sadece anayasa değiştiğinde devletin kendisi etkilenir.” (Lloyd, 2014: 212).

Bir bütün olarak devlet ve onu meydana getiren parçalardan biri olan halk ile arasındaki bağ, onların aynı amaca sahip olmasında yatar. Daha açık bir ifade ile, insan eylemlerinin amacı da devletin amacı da iyi noktasında buluşur. *“İnsan en büyük amaçlarını, yeteneklerini ve şansını devlet içinde geliştirme fırsatını bulabilmelidir.”* (Höffe, 2018: 63). İnsanların iyi bir yaşama sahip olmasını sağlayacak olan erk, devletin kendisidir. O halde devlet de insana, bu imkânları

sağlamak ile yükümlüdür. “Siyaset ise yurttaşları nitelikli ve iyi insan kılmaya, insanların iyi eylemlerde bulunmasına çaba gösterir.” (Aristoteles, 2012: 22). Bu nedenle devlet, insanların beslenmeleri, korunmaları, yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gerekli olan gelirden ve hatta onları erdemli kılmaktan sorumludur.

“Yöneten ve yönetilen arasındaki ruhsal farklılık akıllık esasına dayanır. [...] Yöneten kişide ahlakın tam olması gerekir, kendisine düşen yapması gerekeni yapmaktır ve bu da akla dayanır. Diğerlerinin de kendilerine uygun şekilde erdemleri olması gerekir. İşte bu nedenle hepsinde biraz olsun ahlak olmalıdır.” (Aristoteles, 2017 (a): 46-47).

Devlet ve halk arasındaki bağın ortak amaç bakımından irdelenmesinin ardından, erdem açısından da incelenmesi gerekir. Aristoteles bu noktada hem yönetenin hem de yönetilenin belirli erdemlere sahip olması gerektiği fikrini savunur. Çünkü yöneten erdemden yoksunsa yönetme görevini yerine getirecek kadar bir yeterliliğe sahip değil demektir ve bu koşullarda da adaletli bir yönetimden söz edemeyiz. Yönetilenin erdemi konu olduğundaysa, insanı dizginleyen, onu vahşi bir hayvan olmaktan ayıran şey, erdemin ta kendisidir. Bu nedenle erdeme sahip olmayan bir kişinin yönetilmesi de mümkün olamaz.

1.1.2. Vatandaş

Devlet kavramını ana hatlarıyla belirledikten sonra incelenmesi gereken konu, devletin bir parçası olan vatandaş kavramıdır. Bu kavramı incelerken unutulmaması gereken ilk şey, Antik Yunan kent devletlerinde toplumun, sınıflı yapısıdır. Günümüzde bir devletin vatandaşı olmak için tek gerekli sebep, o devletin sınırları içerisinde doğmuş olmak iken, Antik Yunan toplumlarında böylesine kapsayıcı bir vatandaşlık tanımı görülmemektedir. Bir devletin vatandaşı olabilmek, o dönemin toplumlarında belirli şartlara bağlıydı.

Devlete ismini kazandıran, onun sürekliliğini sağlayan unsur olarak anayasa, vatandaşlık kavramının şekillenmesinde de büyük rol oynar. Anayasanın kapsamı devletin yapısına sirayet edip onun yönetim biçimini belirlediği için, vatandaş kavramının koşul ve kapsamı da anayasaları birbirinden farklı olan diğer devletlere göre farklı tanımlar ortaya çıkarır. “*Yurttaşların toplamının (hepsinin) tam olarak kimlerden oluştuğu ve ‘yönetimlerinin’ hangi biçimi alacağı da doğal olarak anayasa biçimine bağlıdır.*” (Heater, 2007: 32-33). Örneğin Spartalılarda vatandaş olmak, halk meclislerine üye olmak ya da yargıç olmaktan, başka bir ifade ile yargıya katılmak ve denetleme hakkına sahip olmaktan geçerken, bazı devletlerde de vatandaş olabilmek için o kişinin anne-babasının da vatandaş olmasına bağlıydı. Fakat böyle bir tanımlama Aristoteles’e göre, ‘o devletteki ilk vatandaşın nasıl belirleneceği’ sorusuna kadar araştırma gerektireceği için, problemi takip edilmesi zor bir alana çekmekteydi.

Tüm bunların ışığında baktığımızda en genel anlamıyla, “*bir insanın yargılamaya ya da yasamaya katılma hakkı varsa ona vatandaş deriz, bu şekilde çok sayıda insan olduğunda da devleti ortaya çıkarırlar.*” (Aristoteles, 2017 (a): 91). Kimi devletlerde bir vatandaş olarak yönetime katılabilmenin koşulu, özgür bir insan olmak, kiminde yargıya katılmış olmak, kimi devletlerde de bu durum, soylu veyahut zengin olmak ile ilgilidir. Fakat filozofun vatandaş tanımına dikkatli bakıldığında şu görülür: Vatandaş olmak sadece doğrudan temsil yöntemiyle yönetimde söz sahibi olmanın da ilerisinde, yasama organının bir parçası olmayı gerekli kılar. Ancak bir devleti devlet yapan en temel şey, o devletin anayasasıdır ve yöneticiler var olan yasaları yürüterek veyahut yargı sürecine katılmanın da ötesinde, temelde yasa yapıcı oldukları sürece yönetim hakkını ellerinde tutarlar. Vatandaşlığın tanımının bu şekilde yapılması, bu sınıfa dahil olabilecek kişilerin sayısını oldukça azaltır. “*Aristoteles’in yurttaşlar grubunun sayısını o kadar dar tutmasının nedeni yurttaşın görevlerine ilişkin bu çok yüksek anlayışdır.*” (Ross, 2017: 384). Ayrıca bu tanımlama, bazı nitelikleri şart koştuğu için bazı toplumsal sınıfların tamamen dışlanmasına neden olur.

“Aristoteles’in yurttaş için Meclise ve Mahkemelere katılmanın özsel olduğunu düşünmesi onu mekanik işler ile uğraşanları ve zanaatçılar sınıfını yurttaşlıktan dışlamaya götürdü, çünkü onların bu iş için gereken boş zamanları yoktu. Başka bir neden el emeğinin ruhun özgürlüğünü ortadan kaldırması ve onu gerçek erdem için uygunsuz kılmasıdır.” (Copleston, 2013: 94).

Aristoteles bu noktada kendi zamanından önce var olmuş devletleri örnek göstererek, bazılarında işçi, köle ve kölelikten azat edilmiş olan insanların vatandaş olarak kabul edildiğini ifade eder. Ancak ona göre vatandaşlık konusunda bu koşulsuzluk hali kesinlikle yanlıştır. Antik Yunan toplumlarında insanlar hür olmaları bakımından, özgür ve köle olarak iki temel sınıfa ayrılırlar. Aristoteles’e göre söz konusu devletin yönetim biçimi ne olursa olsun, sadece özgür insanların vatandaş olarak kabul etmesi gerekir. Başka bir deyişle, vatandaş olabilmenin şartları devletin anayasası ve haliyle yönetim biçimine göre değişiklik gösterse de burada açıkça belirtilmesi gereken nokta, vatandaşların özgür insanlar arasından seçilmeleri gerekliliğidir. Bu koşula, soyluluk ve zenginlik gibi etkenler de eklenebilir. Ayrıca Aristoteles, vatandaşlığın şartı olarak özgür olmayı belirlerken, yöneten ve yönetilen arasındaki farkın ortaya koyulması anlamında da bir gereklilik görür. *“Çünkü böyle bir durumda vatandaşın iyiliği sadece özgür insanlar için geçerli olan bir şey olmaktan çıkar.”* (Aristoteles, 2017 (a): 96). Bu duruma ek olarak yöneten ile yönetilen arasındaki ayrımın olması, yönetilenin yönetene zamansal olarak önceliği durumunu da içinde barındırır. Şayet ki aralarında böyle bir fark olmasaydı, yöneten ve yönetilen aynı şey olurdu, bu da imkânsızdır. Bir yöneticinin öncelikle yöneten olması gerekir çünkü, *“bir insanın itaat etmeyi öğrenmeksizin yönetmesi imkânsızdır.”* (Aristoteles, 2017 (a): 95).

Özgür birer insan olarak vatandaşlar, *“şehrin yararı uğrunda, itaat etmesini ve emretmesini bilmelidir.”* (Cranston, 2000: 29-30). Bu nitelik, tüm yönetim

biçimlerindeki vatandaşlar için ortaktır. Her devlet, yönetildiği anayasanın belirlediği çerçevede vatandaş olmanın sınırlarını belirler. Bazı anayasalar ile yönetilen devletler vatandaşlarına yasama organında görevler verirken, bazı devletlerde de yöneticiler sırayla yargı organında görevler alırlar. Ancak tüm yönetim biçimlerindeki vatandaşların ortak özellikleri şöyle sıralanabilir: “*Yasalar karşısında eşittir (soma), her makama gelebilme hakları vardır (isotimia) ve konuşma özgürlükleri (isegona) vardır.*” (Tunçel ve Gülenç 2017: 52).

Bir insan için vatandaş olmanın bağlayıcılığı vatandaşı olduğu devlet ile o insanın kendisi arasındaki anlaşmaya dayanır. Buradaki anlaşma kavramın karşılığı sözleşmenin varlığına değil, aralarındaki bağın kendisine işaret eder. Bu bağ sayesinde vatandaş olan insan, devletin kendisine verdiği görevlerin sorumluluğunu yerine getirmeli, devletine ve topluma hizmet etmelidir. Bu hizmet karşılığındaysa kişi, vatandaş olmanın ayrıcalıklarından yararlanacaktır. Ancak vatandaşlığın taraflarından biri de devlet olduğu için, anayasa değişikliğiyle beraber ortaya çıkan rejim değişikliği durumunda bu bağın geçerliliği kalmaz. Çünkü söz konusu bağ, artık devrilmiş olan yönetimle kurulmuş bir bağdır ve geçmişte kalmıştır.

Bir devletin sahip olduğu anayasaya göre yönetim biçimi değişse de devletlerin çoğunluğunda vatandaşlar yönetimin bir parçasıdır. Ancak devleti var eden tek unsur vatandaşlar değildir. Yönetime katılan vatandaşların haricinde belirli meslek gruplarına dâhil olan insanlara da ihtiyaç vardır. Bunlar işçiler, tüccarlar ve silahlı askerlerdir. Devletin amacı iyi yaşamın sağlanması olduğu için, o devletin varlığını sürdürme görevini üstlenen vatandaşların amacı da iyi yaşamı herkes için gerçekleştirmek niyetiyle çalışmak olmalıdır. “*İyi yurttaşlarca uygulanan iyi bir anayasa, yurttaşlık işlevi yerine getirilirken toplumun sadece bir kesiminin değil tümünün çıkarının gözetilmesini güvence altına alır.*” (Heater, 2007: 33). Böylesine bir görevi gerçekleştirme sorumluluğunu alan vatandaşların, belirli ayrıcalıklara sahip olması ve diğer insanlardan ayrı tutulmaları elzemdir. Aristoteles’e göre vatandaşların, işçilerin uğraştığı ‘aşağılık’ işlerle kesinlikle ilgilenmemesi gerekir.

Onların tek gayesi, yönetime katılarak iyi yaşamın gerçekleştirilmesini sağlamak ve bu noktada da “*yönetimdeki insanların uymaları gereken üç nokta vardır: Anayasayı devam ettirmek, işini yapmak ve gerekli erdeme sahip olmak.*” (Aristoteles, 2017 (a): 180).

Vatandaş olabilmenin koşulu en temel tanımda yönetime katılmış olmak ise, vatandaşların yönetimde aldığı görevleri açıklamak gerekir. Aristoteles’e göre vatandaşların devlet yönetimindeki görev alanları, altı farklı anayasada da ortak olan üç farklı öge üzerinden belirlenir. Bu ögeler her tür anayasada var olmalıdır çünkü yasalar anayasalara göre yapılır ve bir devletin -sapma anayasayla yönetiliyor bile olsa- belirli yönetim kurallarına bağlı olması gerekir. Filozof bu üç ögeyi şöyle belirler:

“Birincisi birlikte karar almadır. Ülke için önemli olan her şey burada konuşulur, ikinci nokta devlet görevlerinin ve yetkilerinin neler olduğu ve kaçar kişiden oluşacakları, yetkilerinin sınırları konularıdır, üçüncüsüyse yargıdır.” (Aristoteles, 2017 (a): 148).

O halde bir vatandaşın devlet yönetiminde görev alabileceği, yasama, yürütme ve yargı olarak gruplandırılan üç farklı yapı bulunmaktadır. Aristoteles’in bu siyasal organları birbirinden ayırırkenki amacı, güçler ayrılığı ilkesini ortaya koymaktan ziyade, tüm anayasa türlerinde geçerli olmak üzere, bu organların içerik ve kapsamalarını belirleyerek devletin yönetimi açısından bir sistem oturtmaktır. Yasama, yöneticilerin devletin ve toplumun sürekliliğini sağlamak amacıyla yasa ortaya koyma yetkisi iken, anayasa ise bu yasaların bütünüdür. Yürütme, belirlenen yasaların sınırlarına bağlı kalarak, kamusal hizmetlerin gerçekleştirilmesi amacıyla yasaların pratiğe dökülmesidir. Yargı ise toplumun düzenini sağlamak gayesiyle hukuksal düzeyde gerçekleştirilen soruşturmalardır. Bu soruşturmaların konuları

sadece devletin kendi iç meseleleri değil, diğer devletler ve onların vatandaşlarıyla da ilgili olabilir.

Aristoteles'e göre yasama, *“nasıl bir politika oluşturulacağı, savaş ve barış, anlaşmalar, ölüm, sürgün gibi cezaların verilmesi, paraya el koyma, memurların seçilmeleri ve memuriyette buldukları zaman neler yaptıkları”* (Aristoteles, 2017 (a): 148) hakkında araştırmalarda bulunur. Buradaki kapsam detaylı incelediğinde, filozofun bir devlette yasanın hangi konuları kapsamaması gerektiğini açıkladığı görülür. Bu konular, iç ve dış siyaset, ekonomi politikaları ve yürütmenin kapsamlarıdır.

Devlet yönetiminde yürütme organının görevleri ise kamusal yaşamın farklı alanlarında yasalar tarafından belirlenmiş olan kararlarının uygulanmasıdır ve bu alanlar üç temel sınıf -ekonomi, devletin iç ve dış tehditlere karşı korunması ve dini konular- olmak üzere birbirinden farklı alanlara bölünürler. Bu alanlarda, ilgili bölümlere atanmış veya seçilmiş bir ya da birden fazla kişinin görevlendirilmesiyle memuriyetler oluşturulur. İlgili alanlarda çalışacak olan görevlilerin alanlarına göre sayıları, konu hakkındaki yetenek durumları, seçimle veya kurayla göreve getirilmiş olmaları, söz konusu devletin hem nüfusuna hem ekonomik yapısına hem de sahip olduğu anayasa türüne göre değişiklik gösterir. Devletin kamusal işlerini yönetebilmek için bu görevlendirmeleri hangi sınıfının yapacağı, kimler arasından seçilmeleri gerektiği ve bu kişileri seçerken hangi yolların kullanılacağı konusu şöyle açıklanır:

“Atamaları bütün vatandaşlar ya da bir kısmı yapar, atamalar tüm vatandaşlar arasından ya da zenginlik, yetenek, soyluluk ya da başka bir şey esas alınarak seçilmiş insanlar arasından yapılabilir. Son yanıt ise kura ya da seçimdir.” (Aristoteles, 2017 (a): 154).

Aristoteles, memuriyetlerin bu şekilde formel ayrımını yapmakla, üç farklı konu başlığı altında ikişer farklı seçenek sunmuş ve memuriyetleri farklı yönetim biçimlerine uyumlu hale getirmiştir. Memuriyetlerin tüm vatandaşların yine tüm vatandaşlar arasından seçim yöntemi fark etmeksizin belirlenmesi demokratik yönetimlere uygundur. Yetenek ilkesine bağlı kalarak belirli bir grubun herkes arasından her iki yöntemi de kullanarak seçilmesi anayasal yönetime dâhildir. “*Kimi memuriyetlerin tüm vatandaşlar arasından kurayla seçilmesi, kimilerininse atamayla seçilmesi aristokratça bir yaklaşımdır.*” (Aristoteles, 2017 (a): 155). Zenginlik esas alınarak belirli bir grubun yine belirli bir grubun içinden seçim yoluyla belirlenmesi ise oligarşi yönetim türünde görülür.

Ekonomiyle ilgili memuriyetlerin iş gördüğü alanlar ise şöyle sıralanabilir: Halktan vergilerin tahsil edilmesi, ticaretin ve mal/ürün alışverişinin yapıldığı yerler olarak pazarların kontrolü, bir maliyete sebep olduğu için kent içindeki mimari işler, mahkemelerde görülen davaların sonucunda kesilen cezaların toplanması, muhasebecilerin devletin kasası olarak adlandırılabilen olan hazineye giren ve çıkan paraları hesaplamaları. Bu konulardaki memuriyetlerin görevlendirildikleri alanlar, diğer alanlardaki memuriyetliklere nazaran daha azdır. Bu durum söz konusu alanın önemsiz olduğu anlamını taşımaz. Ekonomiyle ilgili memuriyetlerin az alanda görevlendirilme yapılmasının nedeni, Antik Yunan’daki devlet yapısının, günümüzdeki devletlere oranla coğrafi sınırlar, nüfus, iktisadi ve sosyal sınıflar bakımından daha küçük ölçeklere sahip olmasıdır.

Devleti içeriden ve dışarıdan gelecek tehditlere karşı savunmayı sağlayan memuriyetlerde, “*hem savaş hem de barış zamanında surların, kale girişlerinin kontrol edilmesi, vatandaşların sayımı ve askerlik konusundaki diğer işlerden sorumlu görevlilerinin olması gerekir.*” (Aristoteles, 2017 (a): 215). Filozofun kamusal hizmet alanında değerlendirilebilecek bir görev olan nüfus sayımı işi için bir kamu memurunu yetkilendirmeyi uygun görmektense, bu alanda askerleri görevlendirmesi oldukça ilginçtir. Bu seçiminin nedenini eserinde açıkça belirtmemiş olduğu için spekülasyon bir akıl yürütmeye denilebilir ki, askerlerin görevleri

çoğunlukla savaş zamanlarında aktif olarak sürdürülmesi nedeniyle, barışın hüküm sürdüğü dönemlerde diğer memuriyet alanlarındaki yoğunluğun azaltılması amacıyla söz konusu görev, askerlere verilmiş olabilir. Bu görevlendirmeye askerlerin seçilmesinin diğer bir sebebi de güvenlik nedenlerinden kaynaklanıyor olabilir. Çünkü nüfus sayımı görevinin her bir ailenin özel alanı sayılan hanesine gidilerek yapılacağı düşünülürse, böylesine özel bir alana devlet tarafından görevlendirilerek girecek kişilerin, toplumu güvende tutma sorumluluklarından doğan bir anlayışla, insanların güvenini kazanmış askerlerin yapması da bu anlamda yerinde bir karar olacaktır.

Toplumu ortak bir paydada tutan bir öge olarak din alanındaki memuriyetler ise, çoğunlukla rahiplere aittir ve rahipler “*kutsal bölgeleri koruma, tapınakların bakımını yapma, kötü durumda olanları tamir etme ve tanrılara tapınmayı gerektiren diğer işlerle ilgilenmelidir.*” (Aristoteles, 2017 (a): 216). Ancak bazı görevler rahip olmayan kişilerce de yapılabilir. Bu kişiler “*kurbanlardan sorumlu memurlar, tapınakları koruyanlar, kutsal hazine sorumluları [...] kamusal kurban kesme törenlerine başkanlık etme*” (Aristoteles, 2017 (a): 216) gibi görevlere sahiplerdir. Bahsi geçen memurlar rahiplerden farklı olarak, devletle daha sık iletişim içindedirler. Rahipler daha çok Tanrı ve insanlar arasında yer alan bir aracı olarak görülebilir.

Son olarak siyasal bir kurum olarak devletin üçüncü temel ayağı olan yargı sistemindeki memuriyetlerin alanlara ayrılmasında, yürütme alanındaki memuriyetlerin bölünmesine benzer bir yöntem uygular. Yargının kendisini somutlaştırdığı yer olarak mahkemelerde görev alan jüri üyeleri ya toplumdaki tüm insanlar ya sınırlı bir kesim arasından ya da her ikisinin de bir araya getirilmiş haliyle oluşturulabilir. Bu oluşturma esnasında kullanılacak yöntem seçim veyahut kura olabilir. Mahkemelerin konuları ise “*soruşturma, kamu zararına yönelik suçlar, anayasaya karşı gelme, memurlar ve vatandaş arasındaki para cezası esaslı anlaşmazlıklar, sözleşme ve özel yükümlülüklerden doğan anlaşmazlıklar, cinayet, yabancılar*” (Aristoteles, 2017(a): 156) ve para nedenlerinden dolayı ortaya çıkan

anlaşmazlıklar olarak toplamda sekiz adettir. Demokratik yönetim biçimlerinin toplumsal ve siyasal yapısına uygun olarak, yargı konusunda da davaları görecekt olan jüri üyeleri herkes arasından seçilirken, oligarşiyle yönetilen devletlerde mahkemeler mülkiyet koşulunu sağlayan vatandaşlar arasından seçilir. Aristokrasi ve anayasal yönetimlerde ise jüri üyelerinin oluşturulmaları halkın tümü arasından ve yetenek durumları göz önünde bulundurularak belirlenmiş bir grup içerisinde bir araya getirilerek gerçekleştirilir. Birbirinden farklı biçimde meydana getirilmiş bu bölümler için görülen davaların konularının haricindeki ortak özellik, jüri üyelerinin seçim veya kura ile belirlenmesi, hepsinde geçerli ve kullanılan yöntemler olmasıdır.

1.2. ANAYASA TÜRLERİ

Peki, siyasi olan her şeyini temel yapısını belirleyen anayasanın kendisi aslında ne ifade etmektedir? Aristoteles'in tanımıyla "*anayasa, yetkilerin ve her şeyin üzerinde olan yönetme yetkisinin örgütlenmesidir. Vatandaşlar işleri yönetirler; anayasa da yapılan işlerin toplamıdır.*" (Aristoteles, 2017 (a): 97). Bu tanımdan anlaşılıyor ki Aristoteles, anayasayı her şeyin üzerinde bir noktaya konumlandırarak, yönetim ile ilgili her bir unsuru ona bağlantılı hale getirmiştir. Böylelikle anayasa, o devletin yönetim şeklini, yönetici veya yöneticilerin sınır ve sorumluluklarını ve vatandaş olma koşullarını belirleyen bir öneme sahiptir. Ayrıca devletin siyasal sınırlarının belirleyicisi olarak yasalar, insanların toplum içerisinde sürdürdükleri yaşamlarının da belirleyicisidir. "*Yasa ve adalet olmadığı sürece insan, hayvanların en vahşisidir.*" (Kenny, 2018: 107). Aristoteles anayasanın genel özelliklerini belirledikten sonra, onları belirli koşullara sağlayıp sağlamadıklarına bağlı olarak doğru ve sapma anayasalar olarak iki temel türe ayırır.

"Bir devlette vatandaşlar topluluğu yetki sahibidir. Yönetici grup bir kişiden, bir azınlıktan ya da bir çoğunluktan oluşur. Her biri ortak yararını amaçlıyorsa bunlar doğru anayasalardır. Ancak sadece belirli bir grubun çıkarını

düşünüliyorsa bunlar sapmış anayasalardır.” (Aristoteles, 2017(a): 99).

Aristoteles bu tanımlamayla, devleti, anayasayı ve vatandaşlar topluluğunu tek bir çizgide birleştirir. Bu da ortak yarar kavramıdır. O halde devlet, yönetim, anayasa ve halk kavramlarını birleştiren şey, herkes için ortak yararın gerçekleştirilmesi bağlamında iyi yaşamı inşa etmektir. *“Yönetimlerin yanlış amaçlara yönelmeleri de onların mutluluk (gerçek iyi, eudaimonia) konusundaki yanlış kavranımlarından kaynaklanmaktadır” (Ökten, 2011: 90).* Devlet ve o devlette yaşayan topluluğun ortak yarar kavramında buluşup ortağa çıkardığı durum olarak *“siyasi biraradalık o andaki yararı değil, tüm yaşam için gerekli yararı gözetir.” (Aristoteles, 2012: 167).* Aristoteles’in anayasaları doğru ve sapma anayasalar olarak ayırması, yönetici ve/veya yöneticilerin sayısal çokluğu ya da azlığıyla ve sahip oldukları mülklerin miktarına bağlı olarak farklılık göstermez. Filozof anayasaları sınıflandırırken ayırt edici en temel özellik söz konusu olduğunda ‘ortak yarar’ kavramını kullanarak aslında bu sınıflamanın bir ayağını da etik alanının içine dâhil eder ve böylelikle etik ve siyaset alanlarını birbirine ayıramaz bir biçimde birleştirmiş olur.

Ortak yararı gözetilen ve iyi yaşamın kurulması amacına sahip olan yönetim biçimleri; krallık, aristokrasi ve anayasal yönetimdir. *“Teşkilatlanma biçimini siyasi gücün dağılımı belirleyecektir.” (Zeller, 2017: 269).* Aynı soydan gelen ve yöneten kişinin değişim yöntemi olarak babadan oğula geçen bir yapıya sahip olan tek kişinin yönetim şekli krallık; yöneten grup toplumun erdemli insanları arasından seçilmişse başka bir deyişle toplumu, erdem sahibi azınlık yönetiyorsa aristokrasi; orta sınıfın yönetimi ise anayasal yönetim (politeia) olarak adlandırılır. Fakat yöneten kişi veya kişiler ortak yararı değil de sadece kendilerinin çıkarına yönelik yönetimde bulunuyorlarsa bunlar sapmış anayasalar olarak kabul edilmelidir. Yönetimleri boyunca tiranlar kendi çıkarlarını, oligarklar zenginlerin çıkarlarını, demokrasilerde ise yöneticiler fakirlerin çıkarlarını gözetir. Devletin bir kişinin yönetiminde olduğu

tiranlık krallığın sapma karşılığı, azınlığın yönetimi olarak oligarşi aristokrasinin sapma karşılığı ve çoğunluğun yönetimi olan demokrasi de anayasal yönetimin sapma anayasa karşılığıdır. Sapma anayasalar, en temelde devletin anayasasının bir kişi veya kişilerce amaçlarının değişikliğe uğratılması sonucu ortaya çıkarlar. Fakat bu karşılık gelme durumları birbirleri arasında bu sırayla bir geçiş yaşandığı anlamını taşımaz. Bu yönetim biçimleri, birbirleri arasında birçok sebebe bağlı olarak değişikliğe uğrayabilir.

Aristoteles'e göre altı farklı anayasa ve buna bağlı olarak altı farklı yönetim biçiminin olması tarihsel bir tesadüf değildir. Var olan her kent-devleti için her anayasa uygun değildir. Çünkü her bir kent-devleti onu oluşturan ögeler -topluluktaki insanların yapısı, ekonomileri veya üzerinde yaşadıkları teritori- bakımından birbirinden farklıdır. Bu nedenle de farklı yapılara sahip devletlerin farklı anayasalarla yönetilmesi gerekir. Bunun aksine bir durum söz konusu olduğunda daha açık bir ifadeyle, anayasa ve o kent-devletinin yapısı birbirlerine uyumluluk göstermediğinde o devletin yönetilmesi imkânsız hale gelecektir. Aristoteles'in temelde altı ana yönetim biçimi belirlemesinin bir sebebi de budur. Ayrıca her *“siyasal iktidar; sitenin düzenini bozmamak için, her sınıfa hakkı olanı vermek ve adaleti böylece gerçekleştirmek zorundadır.”* (Timuçin, 1976: 138-139). Bu durum, halkı oluşturan sınıfların zaman içerisinde ekonomik veya siyasal sebeplerle karşı karşıya gelmesine engel olur.

1.2.1. Krallık ve Türleri

Aristoteles'e göre en iyi yönetim biçimi krallıktır ve bu yönetim biçiminde kral, *“hiçbir şeye gereksinim duymayacak, kendisi için değil, yönettiği kişiler için yararlı olanı kollayacaktır.”* (Aristoteles, 2012: 167). Devletin yönetiminin genel olarak bir kişinin elinde olduğu ve ortak yararı amaçlayan krallığın beş alt türü bulunmaktadır. Bunlardan ilki, anayasal krallıktır. Bu krallık türünde yönetim iki krala aittir. Bir kral savaş döneminde seferlere başkomutanlık eder, bu dönemde ikinci kral da yönetim ve dini işler ile alakadar olur. Ancak bu yönetim biçimi, sınırlı bir yönetimdir. Kralın

başkomutanlık görevinden aldığı öldürme yetkisi sadece savaş dönemleriyle sınırlıdır, barış sağlandıktan sonra kralın herhangi bir insanı öldürme yetkisi ortadan kalkar. Aristoteles bu yönetim şekline Lakedaimonia Krallığı'nı örnek gösterir. Tarihsel olarak bakıldığında bu uygarlıkta da yönetim, iki krala aittir ve bu krallar başkomutanlık ve dini görevleri kendi aralarında paylaşarak yönetirler.

Aristoteles, Yunanlılar haricinde kalan toplulukları 'barbar' ve 'köle' ruhlu topluluklar olarak nitelendirmiştir. Böyle topluluklarda ise farklı bir krallık türü hâkimiyet sürer. Bu yönetim biçiminde, babadan oğula geçiş yöntemiyle yöneten kişide değişiklik sağlanabilirken, aynı zamanda seçim yöntemiyle de kral yönetime gelebilir. Söz konusu yönetimde kralın halk ile olan ilişkisi, efendi-köle ilişkisindeki anlamı taşıması nedeniyle bu yönetim, sapma anayasalardan biri olan tiranlığa benzemektedir. Fakat bu yönetimi tiranlıktan ayıran özellikler, anayasanın üstünlüğünün kabul edilmesinden sebeple devletin yasal oluşu, tiranın yönettiği halkın yönetilme isteği ile kralın yönettiği halkın yönetilme isteği arasındaki fark ve yöneticinin nasıl korunacağına ilişkin izlenecek yollardır. Daha açık bir ifade ile bu krallıklarda, aşırı tiranlık türünden farklı olarak anayasanın üstünlüğü söz konudur ve bu durum söz konusu krallığı yasal kılan niteliğidir. Bu krallık biçiminde halk yönetilmeyi kendisi ister, ancak tiranlıkta halk zor ve despot yollarla yönetilir. Bu bağlamda yönetimde gönüllülük şartı esastır. "*Bundan dolayı kral vatandaşlarını korur, tiran ise kendisini vatandaşlarından korur.*" (Aristoteles, 2017 (a): 115). Aralarındaki üçüncü fark ise, kralın veya tiranın nasıl korunacağı konusuyla ilgilidir. Tiranlar kendisinin yönetimini istemeyen bir halkı yönettikleri için kendilerinin güvenliği söz konusu olduğunda, korunmaları için gerekli insanları bulamazlar. Bu nedenle kendi yurdundan olmayan insanlara ancak para karşılığında koruma görevi verebilirler. Ancak bu krallık biçiminde yönetilenler, yönetim ve yönetenden memnun oldukları için krallarını koruma görevini vatandaşlar üstlenir.

Diktatörlük olarak isimlendirilen üçüncü tür krallık biçimi de büyük ölçüde yukarıda açıklanan ikinci tür krallığa benzer. Aralarındaki benzerlik yine barbar topluluklarda görülmesi iken, fark ise yöneten erkin seçimle yönetime getiriliyor

oluşudur. Seçilen kral, yönetim bakımından despotça bir tavra sahiptir. Ayrıca kral sadece devletin sürekliliği açısından yapılması gereken belirli bir işin gerçekleştirilebilmesi için yönetime getirilebilir veya ömrü yettiğince görevinde kalıp krallığını sürdürebilirdi.

İkinci ve üçüncü krallık türlerinden farklı olarak dördüncü krallık biçimi, halkın ilgisini ve onamını kazanmış ve egemen erkin seçimle değil de babadan oğula geçme yöntemiyle yönetime gelmesi şeklinde gerçekleşir. “*Bu yöneticiler savaş ya da barış konularındaki çabaları, halka toprak dağıtmaları ya da halkı bir arada tutabilmeleri sayesinde iyiliksever insanlar olarak ün kazanmışlardı.*” (Aristoteles, 2017 (a): 116). Bu yönetim biçiminde kralın sorumlulukları oldukça fazladır. Görevleri ise savaş zamanlarında orduya komutanlık etmek, barış zamanında ise dini ve hukuki konularla ilgilenmektir. İç ve dış siyasetin tüm yükümlüğünü üzerine alan bu krallar, zaman içerisinde bazı görevlerini halka bırakmış veyahut halkın kendisi bu görevleri kralın elinden almıştır. Ancak yine de bu krallık biçiminde yönetici kral, ordusunun başkomutanlık ve dini görevlerden olan tanrılara kurban kesme görevini yerine getirmekle yükümlüdür.

Aristoteles beşinci ve son krallık türünü ise *mutlak krallık* olarak adlandırır. Bu yönetim biçiminde kral sınırsız bir yetkiye sahiptir. Diğer krallık türlerinde olduğu gibi kral sadece belirli bir işi yapmaktan veya sadece bazı görevlerden sorumlu değildir. Kral, ülkenin iç ve dış siyasi sorunlarının hepsiyle tek başına ilgilenir. Onun yetki alanını sınırlandıracak herhangi bir yönetim kurulu veya halkın denetim hakkı gibi durumlar söz konusu değildir. Kralın sınırsız yetkiye sahip olması ve herhangi bir kurum, meclis ya da halk tarafından denetlenmemesi durumlarından dolayı Aristoteles bu krallık türüne mutlak krallık adını vermiştir.

Monarşiyle yönetilen kent-devletlerinde yönetime geçme veya silahlı korumalar ile ilgili bazı sorunlar ortaya çıkar. Bu sorunlardan ilki, yönetimlerde yönetenin el değiştirmesinin bir yöntemi olan, siyasal yönetim hakkının babadan oğula geçmesi durumudur. Bazı tarihsel örnekler gösterir ki monarşinin başı olarak

kralın ölümünün ardından halefi olarak ölen kralın oğlu, babası kadar iyi ve yetkin bir yöneticilik yapabileceği gibi, bunu yapamama ihtimali de her zaman vardır. Bu noktada Aristoteles, “*krala bunun bir zorunluluk olmaması hakkını tanımak*” (Aristoteles, 2017 (a): 119) gibi bir fikir ortaya koyar ancak kendisinin de ifade ettiği gibi, bir kralın hükmettiği her şeyi kendi oğlundan başka birisine bırakmasını beklemek, insan varlığının en temel özelliklerinden biri olan bencil yapısını göz ardı etmek olur. Zira günümüz evrim çalışmaları incelendiğinde bir insan, -her ne kadar filozofun dönemi gereği böyle bir bilginin varlığından söz edemesek de- her zaman kendi soyunun korunması ve ilerlemesi için mümkün olan her şeyi yapabilmek için çaba göstermiştir. Günümüz bilgilerinin ışığında bakıldığında Aristoteles’in bir kez daha haklı olduğunu ortaya çıkar. Krallıklarla ilgili diğer bir problem ise kralın kendisini ve yönetimini kendisine muhalif olanlardan nasıl koruyacağı konusudur. Halkın tamamına karşı olmasa bile sadece krala muhalif olanlarla ilgili kralı ve onun yönetimini korumak amaçlı silahlı korumalara gereksinim olduğu açıktır. Ancak bu koruma gereksinimi yasaların sınırlarını aşmamalı, görev amaçlarının dışına çıkmamalıdır.

Anlatılan bu sorunların haricinde Aristoteles için bir yönetim biçimi olarak krallığın aslında en temel problemi, yasanın mı yoksa kralın mı üstün olacağı konusudur. Çünkü monarşiyle yönetilen devletlerde, siyasal erk sahibinin tek kişi olmasından kaynaklanan akıl menşeli karar almayı devreden çıkaran duygulara kapılma veya topluluğun içerisinde yer alan belirli bir grubun tarafında yer alma gibi durumlarla karşılaşılabilir. Bu tehlike mutlak monarşilerde daha fazladır. Çünkü kralı bu yanılsından döndürecek yetkiye sahip herhangi birisi veyahut bir kurum yoktur. Bu nedenle de kral tarafından alınacak olan siyasi kararların, yasaların belirlediği sınırları aşmaması gerekir. Yasanın üstünlüğü söz konusu olduğunda da, yasaların kapsamı dışında kalan günlük problemlere çözüm getirme konusu sıkıntıya düşer. “*Sonuç, mümkün olan en büyük ölçüde yasaya uyulması gerektiği ve bireylere yalnızca yasanın sessiz kaldığı özel durumlar için inisiyatif tanınabileceğidir.*” (Ross, 2017: 397).

1.2.2. Aristokrasi ve Türleri

Aristokrasi doğru anayasa türlerinden biridir. Bu yönetim biçiminde yöneticiler, toplumdaki en erdemli kişilerin bir araya gelmesiyle oluşturulan bir azınlık grubudur. Bir tiranın yönetimi altındaki bu yetenekli ve erdem sahibi grup, tirana karşı çıkıp onu ve yönetimini devirdiklerinde aristokrasi ortaya çıkar. Aristokrasiyle yönetilen kent-devletlerinde anayasanın ve yönetenlerin ortak amacı, iyi yaşamın gerçekleştirilmesidir. *“Burada yöneticiler zenginliklerine göre değil yeteneklerine göre seçilirler. Bir anayasa insanların erdemlerinin iyileştirilmesine yönelik olmasa bile orada da yetenek bakımından öne çıkmış insanlar vardır.”* (Aristoteles, 2017 (a): 137). Ancak yetenekli ve erdemli insanların sayısı topluma oranla bakıldığında her zaman daha azdır. Bu nedenle aristokrasilerde yönetim, azınlık tarafından üstlenilir ve *“bu yönetimde, herkese erdemine göre oranlı eşitlik uygulanır.”* (Ağaoğulları, 2013: 360).

Aristoteles'in 'en iyilerin yönetimi' olarak isimlendirdiği yönetim biçimi beslendiği kavramlara göre türlere ayrılır. Eğer yönetim sadece erdemli olma ve toplumun yararını gözetme ilkelerine sahipse bu, aristokrasinin ilk türüdür. Diğer türünde ise ilk türdeki belirleyici ilkelerin yanına mülkiyet kavramı da eklenir. Filozof ilk tür aristokrasiye Sparta'yı, ikinci tür aristokrasiye de Kartaca'yı örnek gösterir. Aristoteles, bir yönetimin aristokrasi olduğunu gösteren kavramı, erdemli ve yetenekli kişilerden oluşturulmuş bir azınlığın toplumun yararını gözeterek yönetmeleri olduğuna işaret eder. Yönetime katılacakların mülkiyete sahip olmaları, aristokratik yönetimlerin bir koşulu değildir. O halde mülkiyet, bir yönetimi aristokrasi yapan bir artı etken olabilir, bir koşul değil.

Aristokrasiler aristokratik yönetimleri sadece ortak yararı gözettikleri için sapma anayasalardan olan oligarşi ve demokrasiden daha iyi yönetim biçimi olarak görmez. Yönetici ilkeleri açısından incelendiğinde aristokrasi erdem, mülkiyet ve özgürlük ilkelerine sahiptir. Ama oligarşiler için sadece mülkiyet ve demokrasiler için de özgürlük ilkeleri yöneticilere yol gösterici ilkelerdir. Bu bakımdan

incelendiklerinde de aristokratik yönetimler, oligarşi ve demokrasiye göre daha iyi bir yönetim biçimidir.

En iyilerin yönetimi olarak aristokrasi, içerisinde güç kavramını da barındırır ve buradaki güç, toplumu yönetenler olarak emir verme hakkından doğan güç olmaktan ziyade, yönetimdeki kişilerin erdemli ve yetenekli kişilerden seçilmiş olmalarından kaynaklanır. Yöneticiler bu nitelikleriyle devletin yönetim görevini üstlenerek, doğru ve adaletli bir yönetimle sahip oldukları güçleri amacına uygun bir biçimde yerine getirirler.

Doğru anayasalardan biri olarak aristokrasi Aristoteles'e göre krallığa göre daha iyi, daha üstün olarak kabul edilir. En yüksek erdeme sahip olan kralın birkaç özsel niteliğinden dolayı, yüksek erdem sahibi aristokratlara karşı bazı dezavantajları vardır. Tek bir kişi olarak kralın, erdem sahibi aristokrat azınlığa göre hataya düşme olasılığı daha fazladır. Aynı zamanda bir başkası veya diğer devletlerin yöneticileri tarafından kandırılma veya yönetimi süresince yozlaşma ihtimali de çoğunluk oluşturan bir gruba oranla daha fazladır. Monarşilerde yönetici değişikliğinin babadan oğula geçmesi ve bu problemten meydana gelebilecek doğru yönetimi gerçekleştirebilecek yeterliliğe sahip olmayan bir oğulun kötü yönetimi de krallık için bir dezavantajdır. Ayrıca kral olmanın gerektirdiği özelliklerin böyle bir insanın varlığını büyük ölçüde imkânsız hale getirmiş olması da monarşinin dezavantajlarından. Hatta kral öyle özelliklere sahiptir ki -en yüksek erdeme sahip olmak, her zaman ve her koşulda yurttaşların yararını ön planda tutmak, insansal tüm duygu ve hırslarından arınmış olmak- öyle bir kişinin varlığını imkânsızlığın sınırına taşır. Sonuç olarak tüm bu sebepleri yan yana getirdiğimizde, yönetim biçimi olarak aristokrasiler krallıklara göre daha iyidir.

Filozofa göre aristokratların yönetiminin “*özgür bir halkın kabullenmesi durumunda söz konusu olabileceği ve ancak bu durumda, onun 'en iyi yönetim tarzı'nı oluşturacağı düşüncesindedir.*” (Kanat, 2013: 349). Filozof bir toplulukta

böyle yüksek seviye bir yetenek, bilgi ve erdeme sahip bir azınlığın varlığı pek mümkün görmez. Bu durum aristokrasilerin varlığını imkânsız kılmaktan daha çok onların tarihsel bağlamda sayılarının çok az olarak görülmesine neden olur. Aristoteles'e göre "*aristokrasiler anayasal yönetime benzemedikleri sürece çoğu kentin uygulayabileceği bir sistem değildir.*" (Aristoteles, 2017 (a): 141). Ancak yönetici azınlık, devletin imkânlarını halkın değil de kendi çıkarları için kullanmaya başladığında bu yönetim biçimi bozulur ve oligarşi ortaya çıkar.

1.2.3. Tiranlık ve Türleri

Aristoteles tiranlığı tek kişinin, kendi çıkarını gözeterek devleti yönetmesi olarak tanımlar ve tiranlığı sapma anayasa türleri arasında konumlandırır. Bu yönetim biçiminde yasanın üstünlüğü de mümkün değildir hatta tiranlıkla yönetilen çoğu kent-devletinde yönetim amaçlı yapılanların yasaya uygunluğundan bile bahsedilemez. "*Tiranlık takımerkenden, hedef olarak varsıllığı benimsemek ve halka karşı güvensizlik duygusu taşımak özelliklerini; halkerkenden de, üst sınıflara düşmanlığı almıştır.*" (Kanat, 2013: 354). Bir monarşi çeşidi olarak tiranlık, Aristoteles için en iyi yönetim olan krallığın sapma formu olduğu için en kötü anayasa türüdür. Bu yönetimde tiranın halkıyla kurduğu ilişki gönüllülük esasına dayanmaz ve "*despotik idare, kölenin çıkarına hizmet etmekten ziyade, efendinin çıkarına hizmet eden bir yönetim tarzıdır.*" (Cevizci, 2015: 125). Filozof bu yönetim biçiminin özellikleri açıkça şöyle ifade eder:

"Demokrasi ve oligarşinin kötü yanları tiranlıkta bir araya gelmiştir. Oligarşideki zenginlik amacı ve halka duyulan güvensizlik tiranlıkta da vardır. Tiranların zengin olmaları gerekir, çünkü para olmazsa koruma da lüks yaşam da olmaz. Halka güvenmezler, bu nedenle onlara silah vermez, onları aşağılar ve başkentte yaşamalarına müsaade etmezler. Demokraside görülen üst sınıflara karşı güvensizlik tiranlıkta da vardır. Bir şekilde onlara zarar verir, kendisine rakip

olabileceklerini düşündüğü insanları sürgüne gönderir.” (Aristoteles, 2017 (a): 184).

Tiranlığın türlere ayrılması da yönetimin yasayla olan bağı üzerinden yapılır. İlk tür tiranlık yönetimi daha ılımlı bir yapıdadır ve var olan yasanın sınırlarında bir yönetim gerçekleşir. Bu tür yönetimlerde halkın istekleri göz önünde bulundurulur. İkinci tür tiranlık ise, yönetim tiranın keyfince aldığı kararlarla yürütülür. Son tiranlık türü ise en aşırı ve sapmış olandır. Çünkü bu türde, yasanın üstünlüğünden kesinlikle söz edilemez. Halk tiranın tebaası olmaya gönüllü değildir. Bu yönetim biçiminde tiran, halkı üzerinde despotluğunu öne çıkarır ve *“insanlar sık sık böyle bir yönetime karşı ayaklanacakları için çoğu zaman kaba güce ve paralı askerlere dayanarak tiranlar kendilerini koruyacaktır.”* (Ağaoğulları vd, 2018: 146-147). Ayrıca bu yönetim türünde tiran ne yasalar ne de halk tarafından denetlenebilir.

1.2.4. Oligarşi ve Türleri

Oligarşi, aristokrasiden sapma bir anayasa biçimidir. Bu yönetim şeklinde yöneten sınıf, topluluğun mülkiyet sahibi sınıfıdır ve bu sınıf topluluğun geri kalanına oranla sayıca az bir nüfusa sahiplerdir. *“Oligarşik bir devlette en önemli görülen şey, zenginliktir ve doğal olarak oligarşiler insanlara onların ülkenin zenginliğine katkıda bulunmaları temelinde iktidar verirler.”* (Ross, 2017: 390). Oligarşiyle yönetilen devletlerde yönetici sınıf, anayasa ve halkın ortak amacı olan iyi yaşamın sağlanması için değil, kendi çıkarlarını gözetmek amaçlı yönetimde kalırlar. Söz konusu bu durum, oligarşileri sapma anayasa olarak tanımlanmasının nedenidir.

“Yöneticiyle vatandaş aynı şey demek olduğuna göre kendi çıkarını gözeterek yöneten oligarklar aynı zamanda vatandaşların çıkarını gözetmiş olacaktırlar ve sonuç olarak ortada ne adaletsiz bir rejim ne de adaletsiz bir edim kalacaktır.” (Yanık, 2014: 319).

Oligarşiler yöneticilerin seçilme koşulları ve anayasayanın üstünlüğü bakımından incelendiğinde dört farklı alt türe sahiptir. Bu türler ılımlı oligarşilerden başlayıp, sahip olunan mülklerin artışı ve yönetici azınlığın nicelik olarak azalması bağlamlarında aşırı oligarşiye doğru sıralanırlar. Her bir alt tür oligarşilerde geçerli olmak üzere filozofa göre, “küçük ve temel görevler için düşük, büyük ve önemliler için büyük miktar istenecek.” (Aristoteles, 2017 (a): 211). İlk oligarşi türünde yöneticilerde belirli bir mülkiyet şartı aranır. Bu koşul, -demokrasinin anlatılan ilk türünde olduğu gibi- düşük miktarda bir mülkiyet koşuludur. “Ancak toplam mülkiyet düşüktür, yani hiç kimsenin mülkü fazla değildir. Mülk sahiplerinin tamamı yönetime katılabilir.” (Aristoteles, 2017 (a): 136).

“İnsanlar ‘mutlak olarak’ eşitsiz oldukları algısına sahiplerdir. Bu algının temel nedeni ise, ‘servetçe eşitsiz’ olmaları ve ekonomik erke yani servete sahip olanların yönetimi ellerinde bulundurmalarıdır. Hatta, belli bir geliri olmayan insanların yurttaşlık haklarından büsbütün mahrum bırakılırlar.” (Ağaoğulları vd, 2018: 147).

Yönetime katılma şartını sağlayan vatandaşlar az da olsa bir mülkiyete sahip oldukları için, devleti yönetirken bir maaş beklentisine girmezler. Çünkü bu vatandaşlar, çalışmayı tamamen bırakmalarını sağlayacak bir mülkiyete sahip olmadıkları için kendi işlerini de yapmaya devam ederken, üzerlerine aldıkları yönetim görevini de diğer bir yandan yerine getirmeye devam ederler. Bu noktada Aristoteles’in iyi yöneticilerin yapmamalarını beklediği aşağılık işler konusundaki fikirlerini hatırlamak gerekir. Çünkü bu durum sadece doğru anayasalarla yönetilen devletlerin yöneticilerini ilgilendirir. Sapma anayasaya sahip bir devletin yöneticilerinin kendi çıkarlarını gözetmelerinden sebeple zaten kötü bir yönetimi gerçekleştiriyor anlamını taşımaktadır. Yöneticilerin başka işlerde çalışmaya devam etmeleri, bu kötü yönetimin yöneticilik anlamında bu nitelikte olmalarına bir neden

daha ekler. Ancak yine de belirtmek gerekir ki tüm bu sebeplere rağmen bu tür oligarşilerde doğru bir uygulama olarak, yasanın yöneten azınlığa üstünlüğü vardır.

Oligarşinin ikinci türünde yine mülkiyet şartı aranmaktadır ancak bu mülkiyet, ilk oligarşi türündeki sınıra oranla daha yüksek bir sınırdır. Yüksek miktarda mülkiyete sahip olmayan vatandaşlar yönetime katılamaz. Bu nedenle de devletin yönetimi için gerekli olan bazı yapılardaki görevlerin sorumluluğunu alacak yöneticiler bulunamayabilir. Bu gibi durumlarda yönetenler devlet görevlerini kendi aralarında paylaşırlar. *“Buradaki yöneticiler kendi güçlerini pekiştirmek isterler; kimlerin vatandaş olacaklarını belirleme hakları vardır.”* (Aristoteles, 2017 (a): 136). Oligarşinin ilk türünde olduğu gibi ikinci tür oligarşilerde de yasanın üstünlüğü söz konusudur.

Yönetim biçimi olarak oligarşinin en temel özelliği, mülkiyete sahip olan azınlığın yönetimde olmasıdır. Bu nedenle üçüncü tür oligarşilerde de mülkiyet sınırı vardır ancak bu sınır diğer oligarşi türlerine nazaran daha yüksek olup, bu durumdan dolayı ortaya çıkan bir sonuç olarak da yönetime katılan kişi sayısı daha azdır. Bu tanımlama diğer iki oligarşi türüyle ortak özellikler barındırsa da bu türün diğer ikisinden ayrıldığı nokta, her yüksek miktarda mülkiyete sahip kişinin yönetime katılamamasıdır. Çünkü bu tür oligarşilerde yöneticilik babadan oğula geçer ve bu kural yasalarla belirlenmiştir. Üçüncü tür oligarşilerde de yasanın üstünlüğü durumu yerini korumaktadır.

Son oligarşi türünde yönetim, halkın mülkiyet bakımından en zengin ailelerinin elindedir. Yönetimin başındaki kişi öldüğünde, yönetme erki oğluna devredilmiş olur. Sadece yönetimin devredilme biçimine bakacak olursak, bu oligarşi türü monarşiyle benzerlik göstermektedir. Bu nedenlerden dolayı Aristoteles söz konusu yönetim türünü, ‘yönetici aile’ olarak isimlendirmiştir. Diğer oligarşi biçimlerinden farklı olarak, üstünlük yasanın değil, yöneten birkaç ailenin elindedir ve yasanın üstünlüğünün olmadığı bu oligarşi türü ‘aşırı’ olarak nitelendirilir. *“Oligarşilerin yıkılmasını belirleyen en önemli iki neden, yoksulların bu rejime karşı*

çıkmaları ile oligarkların kendi aralarında anlaşamayıp çatışmalarıdır.” (Ağaoğulları, 2013: 362).

Filozof oligarşik anayasaların ilk niteliğini şöyle ifade eder: *“Zenginler mahkemeye katılmadıkları zaman para cezası öderler, ancak daha az parası olan insanlar göreve seçildikleri zaman maaş almazlar.”* (Aristoteles, 2017 (a): 139). Belirlenen ikinci nitelik, oligarşiyle yönetilen kent-devletlerinde vatandaş statüsü kazanabilmek için gerekli olan koşulun yüksek miktarda bir mülkiyet gerektirmesidir. Son nitelik ise yüksek derecede bir mülkiyete sahip olanların arasından -her tür oligarşide olmasa bile- yönetimin seçim yolu ile gerçekleştirilmesidir.

Oligarşik yönetimlerde *“nüfus dört gruptan oluşmaktadır. Çiftçiler, vasıfsız işleri yapanlar, tüccarlar ve maaşla çalışanlar. Silahlılar da dört gruba ayrılır: Atlılar, ağır silahlılar, hafif silahlılar ve denizciler.”* (Aristoteles, 2017 (a): 211-212). Filozofun silahlılar grubunda atlıları bir grup olarak ele almasının, bu yönetim türü için ayrı bir anlamı vardır. Çünkü askerî bir yapılanma için oluşturulacak sayıda at yetiştirebilmek için geniş arazilere sahip olmak gerekir ve bu düzeyde bir araziye sahip olmak, ancak nüfusunda yüksek seviyelerde mülkiyete sahip olan kişilerin varlığını gerektirir. Bu koşulu sağlayan nüfus da ancak oligarşik devletlerde bulunabilir. Askerî yapının bu birliği aynı zamanda toplumun iç ve dış tehditlere yönelik korunması ve savunması görevlerini üstlendiği için, devletin korunarak devamlılığını sağlamak için büyük bir önem taşımaktadır. Devletin güvenliği konusunda atlılar grubunun haricinde ağır silahlı askerler de sorumluluk sahibidir. Bu askeri grup da sadece oligarşilerde görülür. Çünkü ağır silahlara sahip olmak, ekonomik anlamda bir maliyet gerektirir ve bu yüksek maliyet ancak nüfus içerisinde mülkiyet açısından zengin insanların varlığıyla sağlanabilecek bir durumdur. Hafif silahlı askerî birliğin varlığı, çok yüksek seviyelerde bir maliyet gerektirmediği için toplumdaki insanların çoğunun bunu imkânı elde edebilmesine oldukça uygundur. Ancak bu çoğunluk, olası bir isyan durumunda devlet için büyük tehlike arz etmektedir. Böyle bir durum söz konusu olduğunda da yöneticiler isyanı

“engelleyebilmek için komutanlardan yardım almalıdırlar, komutanların ağır ve hafif silahlı askerleri tek bir çatı altında birleştirmeleri gerekir.” (Aristoteles, 2017 (a): 212).

Oligarşilerde yönetim zengin azınlığın elinde olduğu ve ortak yararı değil, kendi çıkarları gözettileri için yönetimde oldukları süre boyunca halkı memnun etmek, ekonomik farklılıklardan dolayı ortaya çıkabilecek toplumsal huzursuzlukları önlemek amacıyla masraflarını kendileri karşılamak şartıyla bazı uygulamalarda bulunmalıdırlar. İlk olarak, zaten belirli bir miktarda mülkiyete sahip oldukları için yöneticilerin siyasal görevlerini yapmaları karşılığında devletten maaş almamalıdırlar. Aksi takdirde zengin vatandaşların kendi servetleri haricinde bir de yöneticilik görevlerinden maaş almasından dolayı, fakir çoğunluğun yönetime karşı çıkmasıyla sonuçlanması muhtemeldir. İkinci olarak da *“memurlar göreve seçildikleri zaman çok güzel kurban törenleri ve yine masraflarını kendilerinin karşılayacakları kamu binaları yaptırmaları uygun olur.”* (Aristoteles, 2017 (a): 212). Bu sayede fakir çoğunluk ile zenginler arasındaki mülkiyete bağlı sınıfsal farklılığın üzeri örtülmüş olur ve haliyle toplumun yönetimden yana memnun olmaları sağlanır. Bu sebeplerle oligarkların yönetime geldikleri ve yönetimde bulunmaya devam ettikleri süre boyunca, kendilerinin yönetimde olmalarından kaynaklanacak maliyetleri düşürerek, halkın onamını alacak eylemlerde bulunmaları, yönetimde kalabilmeleri için hayati derece önem taşımaktadır.

1.2.5. Demokrasi ve Türleri

Demokrasi, sapma anayasa türlerinden bir diğeridir. Diğer yönetim biçimleriyle karşılaştırıldığında yönetici erk, halkın kendisidir. Ancak mülkiyet açısından bakıldığında halk fakirdir. O halde, yönetimin fakir çoğunluk tarafından gerçekleştirildiği anayasa türü, demokrasi olarak adlandırılır. *“Tam demokrasi, daha kısıtlayıcı devlet biçimine göre daha fazla insanın daha çok yetkiyle donanmasını öngörür.”* (Heater, 2007: 33). Bu yönetim biçimleri için en önemli kavramlar, özgürlük ve eşitlik kavramlarıdır. *“Demokrasiler özgürlük durumunu temele alarak*

iktidar verirler ve onu bütün insanlar arasında eşit olarak paylaşırlar.” (Ross, 2017: 390). O halde demokrasilerin beslediği kavramlar özgürlük ve herkes için eşitlik kavramlarıdır. Fakirler ve zenginler arasında her ne kadar mülkleri bakımından niceliksel olarak fark bulursa da birbirlerine karşı başka anlamlarda üstünlükleri söz konusu olamaz. Çünkü halkı meydana getiren her bir kişi anayasa karşısında diğer kişilere göre eşit olarak görülür. “*Demokrasinin özgürlük ve eşitlik ilkesi herkesin politeia’ dan eşit pay aldığı durumlarda bir anlam taşır.*” (Yeke, 2007: 43). Ancak bu durum zenginler ve fakirler arasında bazı toplumsal çatışmaların yaşanmadığı anlamını taşımamaktadır.

Aristoteles’in demokratik yönetimler için yaptığı tanımlama, bir yönetim biçimi olarak demokrasinin doğru anlaşılması bağlamında büyük bir önem taşır. Çünkü bu yönetimler için genellikle ilk akla gelen, iktidar sahiplerinin çoğunluğun sayısı üzerinden tanımlanmasıdır. Ancak demokrasilerde belirleyici olan kavram, mülkiyettir. Başka bir ifade ile demokrasi çoğunluğun yönetimi olmasından çok, fakir çoğunluğun iktidarı elinde bulundurması olarak tanımlanmalıdır. Bu anayasa türünde siyasal erk, halkın kendisi olduğu için “*‘demokrasi’nin de iyi bir devlet şekli olması için, sağlam ve yüksek siyasal eğitim almış bir halk meclisinin bulunması zorunludur.*” (Aster, 2018: 196).

Demokrasi, yönetimde olan kişilerin hür olma durumuna, kişilerin mülkiyet şartına veyahut yasa ya da halkın üstünlüğünün söz konusu olması durumlarına bağlı olarak temelde dört türe ayrılır. İlk tür demokrasilerde yönetimde görev alacak kişilerde az bir miktar da olsa mülkiyet koşulu aranır. Fakat koşul olarak sunulan mülkiyet miktarı, oligarşilerde olduğu gibi yüksek bir miktarda olmasa da yine de belirli bir sınıra sahiptir. Bu sınırın altında kalan kişiler, yönetime katılma hakkını kaybederler. Bu türde yönetim, eşitlik ilkesine bağlıdır ve mülkiyet açısından baktığımızda mülk sahibi olanların daha az ya da hiç sahip olmayanlara yönelik herhangi bir üstünlüğünden söz edilemez. Yönetici sınıfı genelde çiftçiler ve hayvancılık ile uğraşan insanlardan oluşturur. “*Bu insanlar sürekli çalışmak zorunda olduklarında meclise fazla gelemeler [...] Eğer kamu görevlerinde büyük bir kazanç*

elde edilmiyorsa kendi topraklarında çalışmayı daha çok tercih edeceklerdir.” (Aristoteles, 2017 (a): 205). Toplumun büyük çoğunluğunu fakir insanların oluşturduğu demokrasilerde, yöneticilerin kamusal görevleri karşılığında aldıkları maaşın düşük bir ücret olması nedeniyle geçimlerini sağlayabilmek için kendi işlerini devam ettirmeleri gerekmektedir. Bu durum bazı zamanlarda tüm toplumu ve devleti ilgilendiren yönetim görevlerinin aksaması veyahut eksik olarak yerine getirilmesiyle sonuçlanacağı için devlet yönetiminde aksaklıklar ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Bu nedenle de aslında yöneticilere, kendi işlerini yapmalarını gerektirmeyecek bir maaş ödemesi yapmak, devletin daha verimli bir şekilde yönetilmesi konusunda elzemdir. Böyle bir durumda hem yönetime katılan kişi ve sorumlu olduğu ailesinin geçimi sağlanmış hem de yönetim konularında aksaklıklar ve yetersizlikler ortadan kaldırılmış olur. Demokrasinin bu türünde yasanın, yöneticilere üstünlüğü söz konusudur.

İkinci demokrasi türünde ise yöneticiler için herhangi bir mülkiyet şartı aranmaz ve yönetenler özgür doğma koşuluna göre seçilirler. Daha açık bir ifade ile özgür bir anne-babaya sahip olan her insan, yönetici olarak görev yapabilir. Bu demokrasi türünde de yasaların yönetimde olanlara üstünlüğü vardır. Bu ikinci tür demokrasi, ilk türdeki demokrasiye daha yakındır.

Üçüncü demokrasi sınıflandırmasında aranan koşul, vatandaş olmaktır. Diğer iki demokrasi türünde de olduğu gibi bu demokrasi türünde de yasaların, yönetenlere göre üstünlüğü vardır. Bu tür demokrasilerde de devletin yönetimi esnasında yönetenlerin verileceği her karar, yasalar çerçevesinde alınabilir ve alınan kararlar bu sınırı aşamaz. Bu demokrasi türü ise, ‘aşırı demokrasi’ olarak adlandırılacak olan son demokrasi türüne daha yakındır.

Son grupta ise yöneticiler yine vatandaşlardan seçilir, ancak burada yasanın değil halkın üstünlüğü söz konusudur. Bu üstünlük durumunun mimarı, halkın içindeki hatiplerdir. Hatiplerin önderliğini yaptığı bu durum sonucunda ortaya çıkan tablo, halkın aslında tek bir yönetici gibi hareket etmesine benzetilebilir. “*Bu halk*

kitlesi yasalar tarafından dizginlenmediğinden dolayı mutlak güce ulaşmayı ister ve sadece kendisine dalkavukluk yapanları yukarı çıkarır.” (Aristoteles, 2017 (a): 133). Bu nedenle de Aristoteles bu demokrasi türünü tiranlığa benzetir. Halk üzerinde egemenlik kurma biçimleri, yöneticilerin destek aldıkları bir kesimin varlığı ve yasa üstünlüğünün olmaması bakımından birbirlerine benzerler. Ancak en çok yasa üstünlüğünün olmaması nedeniyle filozof bu demokrasi türünü gerçek bir demokrasi olarak görmez.

“Bu demokraside halkın daha güçlü olabilmesi adına halk önderleri çok daha fazla sayıda insanı kendilerine bağlamak için hem evlilik içi hem evlilik dışı ya da anne ya da babasından birisi vatandaş olanların tamamını vatandaş yapmayı tercih etmişlerdir [...] Halk önderleri bu yöntem sayesinde kendi taraftarlarının sayısını artırırlar.” (Aristoteles, 2017 (a): 208).

Demokrasilerde yöneticilerin görevlerine bağlı olarak bazı niteliklere sahiptirler. Bunlardan ilki olarak demokrasilerde, “*zenginler para cezası ödemezler, daha fakir olanlar göreve seçildikleri zaman maaş alırlar.*” (Aristoteles, 2017 (a): 139). İkinci özellik, demokrasilerde ya hiç ya da çok az bir seviyede mülkiyet koşulu aranmasıdır. Demokrasinin en temel üçüncü özelliği ise yöneticilerin kura veya seçim yöntemleri ile iktidara gelmeleridir.

Aristoteles’in demokrasileri türlere ayırırken kullandığı ilk ölçüt yönetici sınıf oluşturulurken, kişilerin yönetime seçilme nitelikleriydi. Diğer bir yöntem ise o devletin çatısı altında yaşayan topluluğun ekonomik yapısına bağlı olarak türlere ayırmaktır. Filozofun bu ayrımı yapması, bir toplumun geçimini sağlaması ve hayatta kalması için sağlaması gereken en temel şey olarak ekonominin önemini bir kez daha gösterir. Çünkü bir devlet, kendisini meydana getiren unsurlardan biri olarak toplumdan ayrı olarak düşünülemez. Ekonomik yapı, toplumu oluşturan insanların geçimini sağlamaları ve aynı zamanda devletin devamlılığını sağlayabilmek için

ortak bir paydada birleştigi bir alandır. Bu nedenle Aristoteles yönetim biçimi olarak demokrasileri birbirinden farklılaştıran öğelerden ilkinin, “*her halkın farklı bir yapıya sahip olması*” (Aristoteles, 2017 (a): 202) olarak belirler. İkinci olarak da farklı toplum yapılarında görülen niteliklerin bir araya getirilmesiyle, yine demokratik yönetim olarak adlandırılabilen ancak birbirinden farklı yapıların ortaya çıkmasıyla gerçekleşir.

Demokratik yönetimlerin toplumsal yapısını incelemek, bu yönetim biçiminde hem halkın hem de siyasal yapının niteliklerini daha iyi kavramak anlamında büyük bir öneme sahiptir. Bu yönetim biçimlerinde toplumu oluşturan insanların en belirgin özellikleri, ekonomik anlamda bakıldığında fakir olmaları ve hür olmaları anlamında incelendiğinde de özgür olmalarıdır. Demokratik toplumların insanları “*aynı zamanda iyilik konusunda da bir özellikleri olmadığından toplum içindeki statüleri yüksek değildir.*” (Aristoteles, 2017 (a): 105-106). Filozof bir insan için iyi, erdemli ve yetenekli olmayı birbirinden ayrı olarak ele alınan nitelikler olarak görmez. Bu nedenle demokratik yönetimlerde halk iyi olarak görülen niteliklere sahip olmadığı için, yönetim konusunda yetenekli de değildir. Aristoteles böyle niteliklere sahip olmanın siyasal yönetim alanına yansımalarını şöyle açıklar: “*Bu insanlara en önemli siyasi görevleri veremezsiniz; çünkü yetenekli olmadıklarından büyük hatalar yapabilirler, yargılama kabiliyetleri de olmadığından burada da hata yapabilirler.*” (Aristoteles, 2017 (a): 106). Ancak bu durum iyi ve yetenekli olmamanın yönetimi imkânsız hale getirmesi veyahut sürekli olarak kötü yönetmeyle sonuçlanacağı anlamına gelmez. Çünkü unutmamalıdır ki demokrasi, yönetenlerin yönetilenlere nüfus açısından oranla bakıldığında, çoğunluğun yönetimidir ve çoğunluğa sahip olmanın -bu anlamda- getirdiği bir avantaj vardır. Bu avantaj, devletin yönetimi sırasında alınan kararların çoğunluk tarafından alınması nedeniyle, hata yapma ihtimalinin düşmesiyle sonuçlanır. Tek bir kişinin veyahut belirli niteliklere sahip bir sınıfın yönetiminde alınan kararlara nazaran çoğunluğun kararları, çeşitli siyasi görevlere seçme veya atama gibi siyasi konularda çoğunluğun fikri alınıp tartışılarak karar verildiği için yanlış kararlar verme olasılığını azaltacaktır.

Demokrasilerin belirleyici ilkeleri fakirlik, özgürlük ve eşitlik olduğu için bu kavramlar sadece toplumun yapısında değil, siyasal yapılanmada da kendilerini belli ederler. Yöneticilerin belirlenmesi amacıyla yapılan seçimlere katılma konusunda eşitlik ilkesi gözetilerek herkese katılma hakkı tanınırken ve ekonomik anlamda mülkiyet durumlarına bakıldığında bu sınırın ya hiç ya da çok az bir seviyede belirlenmiş olması, yönetime çoğunluğun katılma durumunu yaratacaktır.

Demokrasilerin varlığı ve devamlılığı için en büyük sorun teşkil eden durum, ekonomik sıkıntılardır. Zaten nüfus bakımından çoğunluğunu fakirlerin oluşturduğu bir yönetim biçiminde, böyle bir problemin yaşanma olasılığı yüksektir. Aristoteles'e göre *“eğer devlet yeterli paraya sahip değilse meclis daha nadiren toplanmalı, mahkemelerde birkaç günde bir ve daha az sayıda jüriyle bir araya gelmelidir.”* (Aristoteles, 2017 (a): 209-210). Bu gibi yöntemler devletin ekonomik anlamda giderlerini azaltacağı için söz konusu ekonomik sıkıntıyı çözmek anlamında yardımcı olacaktır.

1.3. ANAYASAL YÖNETİM

Aristoteles'e göre en iyi yönetim biçimi, en yüksek erdeme sahip tek bir kişinin yönetimi olan krallıktır. Ancak her yönden bakıldığında en iyisi denebilecek bir kişinin varlığı, insani nitelikler taşımaktan uzaklaşarak bir anlamda tanrısallaşır. En temelinde bu neden olmak üzere başka sebeplerin de dâhil olmasıyla Aristoteles, krallığın en iyi yönetim biçimi olsa da uygulanabilirliği konusunda şüphelidir ve hatta bu yönetim biçiminin varlığının imkânsız olduğunu farkındadır. Bu nedenle filozof yüksek erdeme sahip bir azınlığın yönetimi olarak aristokrasiye işaret eder. Ancak bu yönetim biçiminin de bir insanda olmasını beklediği nitelikler açısından bakıldığında yine uygulanabilirliği olan bir yöntem formunda değildir. Geriye kalan son doğru anayasa biçimi olarak anayasal yönetimler, birazdan açıklanacak olan birçok nedenden dolayı Aristoteles için uygulanabilir en iyi yönetim biçimidir. Burada yönetme erkine sahip olan kişinin, bazı nitelikleri ortaya çıkar:

“Bir devlet, mükemmel bir hayat için meydana getirilmiş, kendi kendine yeten ve amacı mutluluk olan bir topluluktur. Yurttaşların aynı bölgede oturması, birbiriyle evlenme özgürlüğüne sahip olması, suçu önlemeyi ve ticareti düzenlemeyi amaçlayan yasalar, bütün bunlar bir devletin zorunlu koşullarıdır, ama devletin birliğini meydana getirmezler. O halde eğer devlet soylu eylemleri gerçekleştirmek için var olan bir şeyse, iktidarın ne özgür, ne soylu, ne zengin olanlara değil, iyi olanlara verilmesi gerekir.” (Ross, 2017: 393).

Anayasal yönetimin uygulanabilir en iyi yönetim olmasındaki ilk neden, bu yönetim biçiminde yaşayacak olan yurttaşların yapısıyla ilgilidir. *“Eğer halk savaş konusunda becerikli, belirli bir zenginliği olan kimselere yetenekleri ölçüsünde yöneticilik veriliyorsa ve bu işler bir sırayla yürüyorsa orada vatandaşların yönetimi olmalıdır.”* (Aristoteles, 2017 (a): 123). Filozof anayasal yönetmene uygun yönetici sınıfının niteliklerini detaylı olarak şöyle açıklar:

“Adına konuştuğumuz insanlar sıradan bir erdem anlayışına sahip, çok büyük yetenekleri ve servetleri elde etmelerini sağlamayan bir eğitim, mutlak bir anayasa arayışında olmayan, ancak olabildiğince fazla sayıda insanın ve olabildiğince fazla sayıda kentin uygulayabileceğini bir anayasa isteyen insandır.” (Aristoteles, 2017 (a): 141).

O halde denilebilir ki üç doğru anayasadan biri olan anayasal yönetim (politeia) Aristoteles'e göre uygulanabilir en iyi yönetim biçimidir. Bu yönetim biçiminin en iyi yönetim olmasındaki ikinci neden, onun karma yapısından kaynaklanır. Filozof oligarşi ve demokrasinin belirli özelliklerini seçerek, karma bir yönetim biçimi oluşturmuş, bu yönetim biçimine de anayasal yönetim adını vermiştir. Yasama organına katılma biçimlerinde, vatandaş olabilme şartlarında ve

yönetime seçilebilme durumları incelendiğinde birbirinden farklı olan oligarşi ve demokrasinin, farklı niteliklerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulan anayasal yönetim, yöneticiler ve yönetenler için her anlamda orta yolu bulan bir yönetim biçimidir. Bu nedenle de anayasal yönetimin yöneticileri, hem oligarşiden alınan niteliklerle zenginlerden hem de demokrasiden alınan niteliklerle fakir vatandaşlardan oluşur.

“Eğer birleşim sonucunda ortaya çıkan anayasaya hem demokrasi hem de oligarşi denebiliyorsa bu karışım başarılıdır [...] Oligarşi ve demokrasinin iyi karışımı bir yandan iki rejime de benzemeli bir yandan ikisine de benzememelidir. Ayrıca kendi içinde yeterliliği olmalı, dışarıya bağlı olmamalıdır. Eğer ülke dışındaki insanlar içeridekilerden daha fazla bu rejimin devam etmesini istiyorsa söylediğimiz şey olmuyor demektir.” (Aristoteles, 2017 (a): 140).

Aristoteles, anayasal yönetimde orta sınıfın varlığının büyük bir önem taşıdığını düşünür. *“Anayasal yönetimler aristokrasilere göre daha başarılıdır. Çünkü çoğunluk bir güçtür ve çok sayıda insanın eşit derecede payı olması daha büyük tatmin sağlar”* (Aristoteles, 2017 (a): 173) ve böylelikle yönetimde ne zenginlerin ne de fakirlerin birbirlerine karşı üstünlüğü söz konusu olur. Bu üstünlükten dolayı ortaya çıkabilecek siyasal parti çekişmelerinin önü alınmış olur. *“Orta sınıf, en tutarlı, en kararlı (istikrarlı) sınıf olup değişikliklere de karşıdır. Bu da onu devletin dayanması gereken sınıf yapar.”* (Yetkin, 2012: 103). Nüfus olarak orta sınıfın diğer fakir ve zengin olan kesimden daha fazla olmasıyla beraber, toplumda gerçekleşebilecek aşırılıkların da meydana gelmesi önlenir. Ayrıca filozofa göre *“büyük devletlerin parçalanma ihtimallerinin zayıf olması da orta sınıfların güçlü oluşundan kaynaklanır.”* (Aristoteles, 2017 (a): 143).

Ancak tarihsel açıdan bakıldığında ortayı hedefleyen ve ortak çıkarı gözeten karma bir anayasa biçimi olarak anayasal yönetim demokrasi ve oligarşilere oranla daha az görülmektedir. Peki bunun sebepleri nelerdir? Aristoteles, birçok kent-devletinde ya zenginlerin ya da fakirlerin güçlü, orta sınıfın güçsüz olmasından kaynaklandığını belirtir. Zenginlerin veya fakirlerin iktidarda olması ise kendi sınıflarından olan insanları kayırma, başka bir ifade ile tarafgirlik getireceği için, iktidar sahibi sınıfın yasa yapma yetkilerini kullanırken kendinden olanlara yönelik yasalar yapacağı aşıkardır. Tüm toplumun yararını gözeten yasalardan bahsedilemeyen yönetim biçimlerindeyse, iyi yaşama ulaşma ihtimali tamamen ortadan kalkar. Fakat filozofa göre “*oligarşi ve demokrasinin birleşimi olan anayasanın amacı hem zenginleri hem fakirleri, hem zenginliği hem de özgürlüğü korumaktır.*” (Aristoteles, 2017 (a): 138).

Anayasal yönetimler için orta sınıfın önemi, kendisinin orta olanı amaçlayan niteliklerinden kaynaklanır. Örneğin, “*orta halli insanlar yöneticilik yapmak için aşırı derecede çaba harcamazlar, aynı şekilde isteksiz de değillerdir.*” (Aristoteles, 2017 (a): 142). Filozofun orta sınıf insanları için bu niteliği belirlemiş olması büyük önem taşır. Çünkü yönetme arzusu çok yüksek olan insanlar, yönetimde bulunmuş olmanın getirdiği gücün etkisine kapılıp, sahip oldukları bu gücü kendi lehlerine kullanmaya çalışabilirler. Bu durum da gücün suuistimal edilmesi anlamı taşıdığı için adaletli ve erdemli bir eylem olmaktan bir hayli uzaktır. Yönetenlerin isteksiz olmaması durumu da doğru ve düzgün bir şekilde görevlerini yerine getirmelerinde olumlu yönde büyük bir etken olarak görülebilir. Orta sınıfın diğer bir niteliği ise, birbirleriyle benzerlik göstermeleridir. Bu özelliğin devlet için iyi sayılmasının nedenini ise, oligarşik ve demokratik devletler incelendiğinde anlaşılır. Çünkü bu iki sapma anayasayla yönetilen devletlerde, iktidar sahibi azınlık ya da çoğunluk kendisine benzeyenleri kayıran yasalar yapıp devleti yönettikleri için, zamanla toplum içerisinde kutuplaşma artar. Fakat bu durum toplumun diğer mülkiyet bazlı oluşan sınıflarına oranla sayıca daha fazla bir nüfusa sahip orta sınıfın varlığından söz ettiğimiz anayasal yönetim biçimlerinde görülmez. Bu sınıf, ılımlı bir seviyede bir mülkiyete sahip olduğu için “*daha sakin bir yaşama sahiptirler, başka insanları*

kıskanmadıkları gibi başkaları tarafından da kıskanılmazlar.” (Aristoteles, 2017 (a): 143). Bu nitelikleri de zengin ve fakirlerden oluşan diğer grupların olumsuz tepkilerini üzerlerine çekme ve yönetimlerini desteklememe gibi durumların ortaya çıkmasını önler. *“Böyle bir orta sınıfın egemenliğinde ne zenginler rejime müdahalede bulunacak kadar cesaretli, ne de yoksullar hor görülecek kadar aciz olacaktır.”* (Acar, 2018: 2227). Bu durumlara ek olarak, *“orta halli bir mülkiyeti bulunan orta sınıfa ağırlık verilmesinin önemli bir nedeni, gerek aşırı zenginliğin, gerek aşırı yoksulluğun erdemli bir yaşam sürmeye olanak vermemesidir.”* (Ağaoğulları, 2013: 372). O halde pratikte karşılık bulma ihtimali en yüksek yönetim biçimi olarak anayasal yönetimde orta sınıf, toplum içerisinde dengeyi kuracak olan sınıftır.

Karma bir yönetim biçimi olarak anayasal yönetim, neden krallık ve aristokrasinin değil de oligarşi ve demokrasinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur? Eğer ki amaç uygulanabilir en iyi yönetimi meydana getirmekse akla ilk gelen fikir, doğru yönetim biçiminin belirli niteliklerinden bir karma yapmak olabilir. Doğru yönetim biçimlerinin iyi olarak anılan niteliklerini birleştirip, en iyi yönetim biçimi ortaya koyulabilir. Ancak Aristoteles bu karma için, sapma anayasalardan olan oligarşi ve demokrasiyi seçmiştir. Çünkü doğru anayasalardan krallık ve aristokrasiyi iyi yapan nitelikler, aslında onları tam da -uygulanabilirlikleri açısından- imkânsız hale getiren nitelikleridir. Bu durum, krallık ve aristokrasinin handikapıdır. Krallar ve aristokratlar için sahip olmaları gereken erdemler bakımından öylesine insanüstü niteliklerden bahsedilir ki bu nitelikleri anayasal yönetim için de belirlemek, bu yönetimin de uygulanabilirliğini olanaksız hale getirecektir. Bu nedenle de anayasal yönetim, oligarşi ve demokrasinin bir karması olarak belirlenmiştir.

1.4. YÖNETİMLERE YÖNELİK TEHDİTLER: DEVRİMLER VE DEVRİMLERDEN KORUNMA YOLLARI

Aristoteles'e göre bir devleti o devlet yapan yegane şey, sahip olduğu anayasasıdır. Bu nedenle de bir devlet içeriden veya dışarıdan bir sebeple yıkılıp yerine başka bir devlet kurulması, ancak onun anayasasının değişmesiyle gerçekleşir. Rejim değişikliği olarak adlandırılan bu durumun, sadece sapma anayasalarla yönetilen devletlerde görüldüğü düşünülebilir, ancak öyle değildir. Ortaya çıkmasında farklı nedenlere sahip olsalar da doğru anayasalarla yönetilen devletlerde de rejim değişikliği görülür. “*Bir yönetim tarzının gerileme sürecine girmesi, doğal bir sürecin sonucu olmayıp, rejim muhaliflerinin gayetlerinin ürünü olarak ortaya çıkmaktadır.*” (Amittay, 1983: 69-70).

Tüm yönetim biçimlerinde halk ve yöneticiler arasındaki ilişkiyi belirleyen en temel kavram, eşitliktir. Ancak bu kavramın Antik Yunan'da taşıdığı anlam, günümüz eşitlik kavramının taşıdığı anlamdan oldukça farklıdır. Bugün siyaset alanla ilişkisinde eşitliği, ‘yasalar karşısında bir ve aynı olma’ olarak anlaşılır. Ancak Antik Yunan'da Aristoteles siyaset ile ilişkisinde eşitlik kavramının içine dâhil ettiği ‘herkes’ ve ‘belirli kişiler arasında’ ölçütleriyle tanımla yapar. Filozof demokrasi ve oligarşileri kast ederek eşitlik anlayışını şöyle açıklar: “*Kimilerine göre insanlar bir açıdan eşitse her açıdan eşit olmalı, kimilerine göre ise insanlar bir açıdan diğerlerinden üstünse her konuda üstün olmalıdır.*” (Aristoteles, 2017 (a): 159). Eşitliğin buradaki tanımlanışı, siyasi ve iktisadi nitelikler taşır. Bu tanımın siyasi olması, tanımın yönetim türleri baz alınarak yapılmış olmasıdır. İktisadi nitelik taşınması ise bu yönetim türlerindeki halkın mülkiyet durumları üzerinden bir ayrıma gidilmiş olmasından kaynaklanır. Böylelikle Aristoteles'in eşitlik kavramı aslında eşitsizliği de eşitlik olarak içine katmış olur. İçeriği bu şekilde tanımlanan eşitlik kavramının temelde iki farklı çeşidi vardır:

“Büyüklik ya da nicelik bakımından eşitliğin eşit ve aynı olanı vurguladığını belirtmek için buna sayısal eşitlik deriz. Değer açısından eşitliği belirtmek için ise oransal eşitlik kavramını kullanacağız.” (Aristoteles, 2017 (a): 159).

O halde siyaset felsefesi alanında kullanacağımız eşitlik kavramı ise, oransal eşitlik türüne dâhildir. *“Buradaki fikir, insanlara, güç ve onuru kendi meziyetleriyle orantılı bir biçimde dağıttığımızda ancak, adaleti sağlayabileceğimizi öngörür.”* (Abramson, 2012: 155). Bu türdeki eşitlik anlayışında eşitsizlik bile bir eşitlik olarak görülür. *“Eğer insanlar eşit yetenekte değilse, onlara eşit muamele yapılması eşitlik ilkesinin ihlali anlamına gelir.”* (Güriz, 2014: 161).

“Bir devletin mensupları (yurttaşları) o devletin ilke edindiği tanımlamaların kendilerine haksızlık ettiğini düşünmeye başlarsa onlara bağımlılık da hissetmemeye başlarlar ki bu noktadan itibaren toplumda, devrime (statis) elverişli bir ortam meydana gelir.” (Toku, 2009-2010: 244).

O halde insanların belirli durumlar ve ölçütler baz alarak birbirleri üzerinden yaptıkları eşitlik tanımları bazı koşullarda devletlerin yıkılmasına sebep olacak isyanların ortaya çıkmasına neden olabilir. Böyle isyanların temel nedeni, -herkesin eşit sayıldığı veya insanların birbirlerine göre üstünlüklerin görüldüğü farklı yönetim biçimlerinde de olsa- aslında eşit olmadıklarını düşünmelerinden kaynaklanır. Her yönetim biçiminde ortaya çıkan isyanlardaki *“devrimcilerin kendileri daima eşitlik ve adalet için mücadele ediyorlardı.”* (Miller vd, 1994: 43). Aristoteles farklı yönetim türlerinde de olsa, yöneticilerin kendisinden veya halkın kendisinden de gelse fark etmeksizin eşitlik talebinin temel beklentisini şöyle açıklar:

“Eşitlik isteyenler kendilerinden daha üstte olanlarla eşit olduklarına inanıyorlarsa orada isyan başlar. Eşitsizliğe ve üstünlüğe inananlar ise eşitsizlik yanlısı olmalarına karşın

yeterince üstün olmadıklarına inanıyorlarsa isyan ederler. Küçükler eşit olmak, büyükler eşit olmamak için harekete geçerler.” (Aristoteles, 2017 (a): 160).

Tüm yönetim biçimlerinde halkı meydana getiren insanlar iktisadi açıdan, soylu bir aileye sahip olmak bağlamından, yaptıkları işler ve toplumdaki statüleri bakımından birbirinden ayrılırlar. Bu nedenle de birbirlerine göre her açıdan farklılıkları mevcuttur ve bu farklılıkların kazandığı önem, yönetim biçimlerine göre değişkenlik gösterir. Bu nedenle de isyanların temel sebebi eşitlik talebi olsa da her yönetim türünde birbirinden başka sebeplerle ortaya çıkarlar ve isyanlar temelde iki farklı çeşide sahiptir: “*Birinde anayasa tümünden değiştirilirken diğerinde anayasa içinde reformlar yapılmaktadır.*” (Aristoteles, 2017 (a): 158). Anayasanın değiştirilmesinin rejim değişikliği olarak kabul edilmesi, Aristoteles’in devleti tanımlayış biçimiyle oldukça uyumludur. Çünkü bir devleti diğer tüm devletlerden ayıran ana niteliği, sahip olduğu anayasasıdır. İkinci tür isyanlar için belirlenen sınırlama da yine anayasa kavramı üzerinden şekillenir ve anayasa dahilindeki o devletin neliğine yönelik yasaların düzenlenmesi de bir değişiklik olarak kabul edilmiş olur. Ancak burada açıkça belirtmek gerekir ki, yönetici veya yöneticiler tarafından belirli konularda yapılan her düzenleme, anayasanın değiştiği anlamına gelmez. Bu duruma ek olarak Aristoteles’in anayasa reformlarında kast ettiği içerik, isyanın çıkmasına neden olan durumları ifade eden yasalara yapılan düzeltmelerdir.

Eşitlik talebiyle yaşanan isyanların birbirinden farklı üç adet sebebi bulunmaktadır: “*Birincisi şartlar, ikincisi istekler, üçüncüsü ise vatandaşlar arasındaki siyasi anlaşmazlıkların tüm nedenleri.*” (Aristoteles, 2017 (a): 160). Filozofun isyanların ilk sebebi olarak belirttiği neden, devletin ve halkın içerisinde yaşamlarını sürdürdüğü her bir koşulun olumsuzluğundan ve bu olumsuzluklardan duyulan hoşnutsuzluklardan kaynaklanan isyanlardır. İkinci neden olarak istekler, başka bir deyişle halkın devlet yöneticilerinden talepleridir. Son sebep ise vatandaşların görevlerini yerine getirirlerken düştükleri anlaşmazlıklardır. Bu

anlaşmazlıklar, yöneticiler olarak kendilerine daha fazla ayrıcalıklar tanınmasının veya var olandan daha çok yetki talep ederken kendi aralarında yaşanan sorunlardır. Aristoteles, tüm bu nedenlerin somut bir gruplandırma ile şöyle detaylandırır: “*Kâr; statü edinme arzusu ve kendisine karşıt olanlar [...] haksızlıklar [...] arkadan iş çevirme, kandırma, yalan söyleme [...] zalimlik, korku, aşırı güç, aşağılama ve gereğinden çok değer vermedir.*” (Aristoteles, 2017 (a): 160). Tüm bu nedenlerin hem devlet yöneticileri hem devletin hem de halkın kendisine olumsuz etkileri oldukça fazladır. Aristoteles’in isyan sebepleri olarak gösterdiği tüm bu örnekler, aslında birer aşırılık örneğidir. Orta olandan oldukça uzak olan tüm bu durumların zarar veren sonuçları, başarıya ulaşmış bir isyan sonucunda rejim değişikliğine gidecektir. O halde denebilir ki insana ve devlet yönetimine dair her eylemde orta olanı amaçlamak, her zaman doğru ve olumlu bir sonuç getiren bir şeydir.

“Her kim yönetimi elinde tutuyorsa, kişiler ya da iktidarda bulunan kurumlar, büyük ya da küçük olsunlar mutlaka isyan onlardan kaynaklanmaktadır. Diğer insanlar onların aşırı derecede güçlendiklerini düşünüp isyan edebilirler ya da onlar kendilerinin çok güçlendiklerini düşünerek anayasayı değiştirebilirler.” (Aristoteles, 2017 (a): 166).

O halde Aristoteles’e göre bir devlette büyük çoğunlukla ortaya çıkabilecek isyanlar, yönetici kişi veya kişilerin eşitsizlik kaygısı odaklıdır. “*Onların bu düşünceleri yanlış ve bozuk olduğu için sonuçta varılan yer de yanlış ve bozuktur, yani şiddete dayanan ayaklanmadır; devrimdir.*” (Arslan, 2011: 306). Buradaki anlam her türdeki isyanın sadece yöneticiler tarafından çıkarılmasından ziyade, yöneticilerden kaynaklanarak ortaya çıkmasıdır. İsyancıların yöneticilerin gücü karşısında eşitsizliklerinin farkına varmalarıyla ve yöneticilerin sahip oldukları gücün kudretine kapılıp, bu güçlerini kendi çıkarlarını genişletmek için reformlar yapmakta kullanmalarıyla da gerçekleşebilir.

Bazı isyanlarda şiddet bir araç iken bazı isyanlarda da şiddete başvurulmayabilir. Şiddete başvurmadan gerçekleştirilebilecek isyanların yöntemleri şöyledir: “*Arkadan iş çevirmek, tembellik ve hiç kimsenin fark etmeyeceği yavaşlıkta iş yapılabilir.*” (Aristoteles, 2017 (a): 162). Bu gibi yöntemler, genellikle yöneticilerin kendi aralarında düştikleri anlaşmazlıklardan kaynaklanan isyanlarda kullanılan yöntemlerdir. Yöneticiler arasında anlaşmazlıklar olabilirken, yönetilenler arasında da belirli sebeplerden dolayı isyan çıkabilir. Filozof bir devlet içerisinde çeşitli halkların bir araya gelişinin bir isyana sebep olabileceği fikrindedir. Çünkü her halk kendi kültürüne, yaşayış biçimine ve belirli alışkanlıklara sahiptir. Bu nedenle de aralarında benzer öğelere sahip olmayan halk, uyum sağlayamamaktan dolayı, devlet içerisinde bir iç savaşa neden olabilir. Bu durum devlet için bir iç karışıklık olarak görülmelidir. Bazı durumlarda da halkın önde gelen, başka bir deyişle o toplum için önemli görülen insanlar arasında yaşanan iktisadi sebeplerden, onur veya adalet konularından kaynaklanan karışıklıklar da çıkabilir. Fakat unutulmamalıdır ki “*bazı insanlar büyük onurlar ve kazançlar peşinde koşarak saldırıda bulunurken her tutkulu insanın saldıracağını söylemek de doğru değildir.*” (Aristoteles, 2017 (a): 187). Bu durum, söz konusu kişinin içinde yaşadığı toplumu ve hatta devlet yönetimini etkileyecek kadar büyüyebilir. Bu kişiler “*yöneticinin elinden gücünü almayı değil kendilerinin onur kazanmasını amaçlarlar. Ancak bu şekilde hareket ederek isyan edenlerin sayısı çok değildir.*” (Aristoteles, 2017 (a): 187).

1.4.1. Devrimler

Devrimler, devlette iç veye dış meselelerden kaynaklanan isyanlar sonucunda anayasanın değiştirilmesiyle ortaya çıkan rejim değişiklikleridir. Birbirinden farklı altı yönetim biçimde de devrimler gerçekleşebilir ve bu yönetim biçimleri arasında krallıktan aristokrasiye, aristokrasiden anayasal yönetime geçiş gibi örneklendirilebilecek kesin bir geçiş sırası yoktur. Başka bir deyişle doğru anayasayla yönetilen bir rejimden sapma anayasayla yönetilen bir rejime, sapma anayasayla yönetilen bir rejimden yine sapma anayasayla yönetilen bir rejime geçiş mümkündür.

Antik Yunan devletleri sınıflı toplum yapısına sahip oldukları için her devlette mutlaka birbirinden farklı ekonomik yapıya sahip kesimler vardır ve “*her kentte siyasal sorun, geçim imkânı olmayanların oluşturduğu kitle (aporoi) ile bu imkâna sahip olanlardan oluşan küçük zümrenin (euporoi) birlikte varlığı ile başlar.*” (Rancière, 2016: 27). Ayrıca her bir yönetim biçimi, yöneticiler ve halkının özsel nitelikleri gereği sadece kendi yönetimlerinde görülebilecek isyan sebeplerini ihtiva edebilir ve buna ek olarak diğer yönetim biçimlerinde görülen isyanlarla ortak nedenlere sahip olabilir. “*Aristoteles’in adaletin eşitlere eşitçe, ‘eşit olmayanlara’ da eşitsizlikleri ile orantılı olarak eşit olmayacak şekilde davranmaktan ibaret olduğu iddiası*” (Wacks, 2015: 59) haklı bir iddiadır çünkü; bahsedilen bu denge bozulduğunda devletler devrimlere açık hale gelir.

Krallıklarda devrimlerin ilk sebebi, yöneticisinin tek kişi olmasından kaynaklanır. Çünkü bu yönetim türünde yönetim, -genellikle- babadan oğula geçer ve yönetici siyasi erki devrederken -birden fazla oğlu olduğu durumlarda- mirasçıları arasında yaşanacak çeşitli anlaşmazlıklar isyanın ortaya çıkmasına sebep olabilir. Ayrıca iktidarı devralan yeni kral, babası gibi doğru bir yönetim gerçekleştiremeyebilir veya “*pek de saygı duyulmayacak ve değersiz bir insan olabilir.*” (Aristoteles, 2017 (a): 189). Bu durum çeşitli nedenlerle kral olacak kişiyi halkın kendisinin seçmediği yönetici-yöneten ilişkisinde gönüllüğün esas olduğu bir monarşi türü olarak krallıklarda görülebilecek bir isyan sebebidir. Filozof diğer bir isyan sebebi olarak bu yönetim biçiminin, monarşinin sapma anayasaya sahip olan türüne başka bir ifadeyle tiranlığın niteliklerine benzer bir hale bürünmesini gösterir. “*Yöneticilerin zalim ve baskıcı olmaları, kendi çıkarlarına bakmaları halinde insanlar hem kendi aralarında hem de anayasaya karşı harekete geçerler.*” (Aristoteles, 2017 (a): 160). Böyle bir benzeme oldukça mümkündür çünkü iktidar her ne kadar üst erdem ve yetenek sahibi tek bir kişiye ait de olsa, bu kişi en nihayetinde bir insan olarak bu gücün kudretinden etkilenecek sapma duygu, düşünce ve hırslarla yönetim süresi boyunca kötü bir yönetici haline gelebilir.

Aristokrasilerde rejim değişikliğinin temel sebebi, yönetimde bulunan belirli niteliklere sahip kişilere karşı veya o kişiler arasında eşitsizliğin varlığına inanılmasıdır. “*Halkın bir bölümü yöneticilerle eşit olduğuna inanyorsa [...] alt seviyede olmayan insanlar kendilerinden üst konumda olanlar tarafından aşağılanırlarsa*” (Aristoteles, 2017 (a): 172-173) bu yönetim biçiminde isyan çıkabilir. İlk durumda halk, yöneticilerin kendilerinden yetenek ve erdem bakımından üstün olmasına ve halkın kendisinde bu niteliklerin bulunmamasına rağmen eşit olduklarına dair bir kanıyla hareket ederek, devlete karşı isyan edebilir. Eğer isyanın temeli böyle bir kanıya dayanıyorsa, halkın isyan sonucunda elde etmek istediği şey, yönetime katılma hakkını tanıyan vatandaşlık tanımının değiştirilmesi ve kendilerinin de vatandaş olmaktan gelen ayrıcalıklardan yararlanmak istemeleridir. Böyle bir değişiklik sadece rejim değişikliğiyle, başka bir ifade ile anayasa değişikliğiyle gerçekleştirilebilir. Zira anayasa ile belirlenmiş olan vatandaşlık tanımı o yönetim biçiminin kendisine özgü nitelikler taşımasından dolayı, kendisine özeldir. Başka bir deyişle ekonomik açıdan fakir, yetenek ve erdem bakımından niteliksiz olmasına rağmen halk, eğer vatandaşlık hakkı elde etme talebindeyse bunu kazanmanın tek yolu, isyan etmektir.

İkinci olarak böyle toplumlarda var olan her aristokrat her zaman yönetimde değildir. Zaman zaman yönetme niteliklerine sahip olan farklı kişiler yönetime gelirler. Vatandaşlık ve yönetim hakkına sahip olup yöneticilik yapan aristokratlar, bu haklara sahip olma ve belirli siyasi görevler üstlenip yönetime katılabilecek durumda olup, bunu o zamana kadar yapmamış olan diğer aristokratları aşağılayıp, onlara hakkı olmadığı şekilde kötü davrandıklarında, bu da bir isyan sebebi sayılır. Bu iki sebep aristokrasilerde rejim değişikliğinin en temel nedenleri iken diğer sebepler, “*bir insan onur ve görevden el çektirilirse, üyelerin malları arasında büyük bir fark olursa [...] güçlü bir adamın iyiden iyiye güçlenme ihtimali ortaya çıkıyorsa*” (Aristoteles, 2017 (a): 173) orada yine muhtemel bir isyanın gerçekleşebileceğini ifade etmek yanlış olmaz. Çünkü bir insanın elinden hak ettiği şeylerin alınması, o

kişide haksızlığa uğradığı duygusunu yaratacağı için, elinden haklarını alan bu kişilere isyan etmesi oldukça insani bir durumdur.

Aristoteles'e göre oligarşik ve demokratik yönetim biçimlerinin en iyi niteliklerini bir araya getirerek oluşturduğu karma bir yönetim biçimi olarak anayasal yönetimi, isyana açık hale getirecek en büyük etken, aslında onun karma yapısında saklıdır. Bu karmanın doğru biçimde gerçekleştirilmesi anayasal yönetimi en güçlü kılan yönü iken, bir araya getirmenin eksik bir şekilde yapılması, yeni oluşturulan yönetim biçimine diğer yönetim türlerinden alınan özelliklerin doğru ve uyumlu bir şekilde adapte edilmemesi veyahut bir yönetim türünden alınan niteliklerin diğer yönetim biçimindeki niteliklere oranla aşırı derecede ağırlık verilmesi bu yönetim türünü en zayıf, içeriden ve dışarıdan gelebilecek her türlü tehdide karşı savunmasız hale getirecek olan bir durumdur. *“Anayasa bir tarafa doğru değişmeye başladıysa aynı anayasada kalıp kendi güçlerini artırmak isteyenler aynı şekilde değişim isteyeceklerdir.”* (Aristoteles, 2017 (a): 174). Örneğin nüfusun sayısal açıdan zaten çoğunluğuna sahip olan fakirler, zaman içerisinde zenginlere yasalarca tanınmış olan yönetime gelme haklarını ellerinden alarak ve onları toplum içerisinde küçük düşürerek aşağılamaya başlarsa, iktidarı zenginlerle paylaşmaktansa sadece kendilerinin hüküm sürebileceği bir yönetim biçimi olan demokrasiye geçebilmek için isyan edebilirler. Diğer bir açıdan da *“anayasal yönetimin varlığını sürdürmesine temel olan eşitlik ve bireysel mülkiyet özgürlüğü ortadan kalkarsa o zaman oligarşiye dönüşme olasılığı bulunmaktadır.”* (Aristoteles, 2017 (a): 174).

Tiranlıkla yönetilen devletlerde anayasayı ve yönetimi değiştirmeye yönelik isyanların ortaya çıkmasının birçok nedeni vardır. Bu yönetimde halk, tiran tarafından yönetilmeye razı değildir ve yöneticinin kötü olan bu yönetiminden dolayı o toplumda yaşayan herkes birçok açıdan zarar görür. *“Uyruklar yöneticilerine korkularından veya onu aşağı gördüklerinden veya onun tarafından haksız bir muameleye maruz kaldıklarından dolayı ayaklanırlar.”* (Arslan, 2011: 310). Efendiyle kölesi arasındaki ilişkiye benzer bir ilişki niteliği taşıyan tiran ve halkın ilişkisi, aşağılanma, korku ve şiddet kavramları üzerinden şekillenir. *“Şiddet görenler*

tiranın kendisine zarar vermeye çalışırlar. Çünkü tiranlar çok çeşitli zararlar verebilirler ve bunların hepsine karşı da öfke uyanır.” (Aristoteles, 2017 (a): 184). Bazı durumlarda da halk diğer devletlerin yönetim biçimlerini ve o yönetim altındaki halkın yaşamının iyi oluşuna tanıklık ettikçe, kendisini yöneten tirana nefret duygusu daha da artarak isyan edebilir. *“Tiranlardan her zaman nefret edilir ama onların iktidardan uzaklaştırılmaları aşağılamaya başladıkları zaman olur.”* (Aristoteles, 2017 (a): 188).

Oligarşilerde devrimler iki yönlü olarak ortaya çıkabilir: *“Birincisinde oligarşi rejimine karşı olmak, ikincisi de oligarklar arasındaki anlaşmazlıklar vardır.”* (Aristoteles, 2017 (a): 169). İlk nedende isyancılar halkın kendisidir. Oligarşilerde *“devrimler, genellikle yoksullar varsıllara karşı ayaklandığında ortaya çıkardı.”* (Miller vd, 1994: 43). Fakir çoğunluğun oluşturduğu halk, kendilerinden hem iktisadi hem de sosyal ve siyasal statü bakımından daha üst konumlara sahip olan oligarklarla aslında eşit olmaları gerektiğine dair bir kaniya sahip olduklarında yönetim biçimini değiştirmek amaçlı isyan ederler. Oligarklar açısından ise böyle bir talep yersizdir. Zira oligarklar zaten hâlihazırda halktan belirli konularda daha farklı ve üstün oldukları düşüncesine sahip oldukları ve aralarındaki bu eşitsizliğin aslında eşitlik olduğu düşüncesindedirler. Bu nedenle de kendilerine karşı yapılan bu isyanı haksız ve yersiz bulurlar. Halk tarafından gerçekleştirilen isyanların tek sebebi eşitlik talebi değildir. Bu talebe ek olarak Aristoteles diğer bir isyan nedenini şöyle ifade eder: *“Halkın büyük çoğunluğunun imtiyazlı bir azınlık için çalışmak zorunda olduğu böyle bir devlet düzeni içinde halkın soylulara karşı ayaklanması beklenen bir şeydi.”* (Aristoteles, 2013: 29). Yöneticilerin sahip oldukları gücü araçsallaştırarak halkı ezmeleri veya çoğunluk geçimini sağlamakta bile güçlük çekecek kadar ekonomik anlamda fakir iken yöneticilerin zaten zengin olarak sürdürdükleri hayatlarında lüks denebilecek tarzda yaşamlarını devam ettirmeleri ve bunun halk üzerinde yarattığı öfke ve rahatsızlık duyguları isyanının ortaya çıkmasında tetikleyici etkiye sahiptir. Zaten yöneticiler tarafından ezilen çoğunluk, oligarklara karşı isyan ederek, kendilerinin güçlü olarak yönetimde bulunabilecekleri demokrasiyi kurup, devlet rejimini değiştirebilirler.

Hareket noktası olarak oligarklardan kaynaklanan isyanların ilk sebebinde yöneticiler “*yönetimden pay alan varlıkların sayısını gereğinden çok dar tutarsa dışarıda kalanlar ayaklanırlar.*” (Arslan, 2011: 309). Oligarşilerde ortaya çıkan çatışmalar yönetime katılan oligarklar arasında çıkabilirken, yönetime katılmak için gerekli olan tüm nitelikleri sağlamalarına rağmen yönetimde olmayan oligarkların kendi aralarındaki sorunlardan da kaynaklanabilir. “*Yönetimde olmayanlar önce büyük çocukları sonra da küçük çocukları yönetimde pay sahibi olana kadar mücadelelerini sürdürürler.*” (Aristoteles, 2017 (a): 169). Daha nitelikli görevlerin daha üst derece statü kazandırması da yönetimde olan oligarklar arasındaki anlaşmazlıklara neden olabilir.

Oligarşiye yönetilen devletlerde yönetime katılmanın en temel koşulu, mülkiyettir. Ayrıca bu yönetimlerde yöneticiler halka kendilerini kabul ettirmek için kendi mülklerinden harcamak kaydıyla kamuya birçok -dönemi gereği daha küçük çapta düşülmesi gereken bir kavram olarak- yatırımlar yapmak durumunda olduklarından, aslında oligarşiler hazine bakımından zengin devletlerdendir. Bu nedenle genelde fakir çoğunluk içerisinde çıkan bazı insanlar “*devlet hazinesini soyarlar ve hırsızlıklarını gizlemek için ülkeyi karıştırırlar.*” (Aristoteles, 2017 (a): 170). Ancak bunun gibi her karışıklıkta rejim değişikliği gerçekleşecek şekilde bir kaide yoktur. Ayrıca şiddet yolu kullanılmadan da bu yönetim biçimlerinde isyan çıkabilir. “*Oligarşi rejimleri savaşlarda halka güvenmezler; bu nedenle de ücretli askerle kiralarlar. Bu yolla da rejim yıkılabilir.*” (Aristoteles, 2017 (a): 171).

Bu yönetim türünde zenginliğin ve yasanın insan yönetimine göre üstünlüğü bakımından, dört farklı türü bulunmaktadır. Gerçekleşen isyanlar sonucunda var olan rejimin yerine başka yönetim türleriyle farklılaşmış yeni rejimler ortaya çıkmasındansa, bu yönetimin kendi alt türleri arasında geçişler de yaşanabilir. Son olarak oligarşiler halk ve yöneticiler arasında birçok açıdan uçurum olmasından ve halk ile kurduğu ilişkinin olumsuz niteliği nedeniyle diğer anayasa türleriyle yönetilen yönetimlere oranla daha kısa sürede yıkılmaları sıklıkla görülür.

Demokratik yönetimlerde yönetici sınıf, fakir çoğunluğun elindedir. Sapma bir anayasa türü olmaları bakımından ortak yararı değil de yöneticiler olarak kendi çıkarlarını düşündükleri için, bu yönetim biçiminde zenginler dezavantajlı grup durumundadırlar. Bu nedenle de demokrasilerde devrimleri tetikleyecek olan sebep, zenginlerin huzursuzluğudur. Fakir çoğunluğun oluşturduğu yönetici sınıf hem kendisi hem de toplumun geri kalanını oluşturan fakirler ile mülk sahibi zenginlerin arasında kurduğu ilişkide orta yolu bulamadıkça, o devlet için her zaman isyan tehlikesi vardır. *“Kimi zaman zenginliklerinin karşılığı bir vergi almak ya da paralarını devlet hazinesini ekleyebilmek adına onlara iftira atarak kendilerine dava açma yolunu tutabilirler.”* (Aristoteles, 2017 (a): 167). Böyle kötü eylemlerle karşı karşıya kalan *“zenginler de demokrasilerde düzensizlik ve yetersizlik olduğu düşüncesiyle o rejimi küçümserler.”* (Aristoteles, 2017 (a): 161). Bu örneklerin ışığında denilebilir ki demokrasilerde devrimlerle fakirlerin zenginlere yönelik yaptırımları ya da zenginlerin fakirlere yönelik fikirlerinden hareketle ortaya çıkar. *“Öte yandan demokrasilerde halkın kendi içinde ciddi anlaşmazlıklar ortaya çıkmaz.”* (Arslan, 2011: 306). Bu sebeple de demokrasilerde devrimlerin meydana gelmesi iki ekonomik grup arasındaki sosyal ve iktisadi problemlerin çözülmesiyle önlenebilir olduğu için bu yönetim türü diğerlerine oranla daha fazla sürdürülebilir olma niteliğine sahiptir.

1.4.2. Devrimlerden Korunma Yolları

Aristoteles sadece devrim yoluyla devletlerin yıkılma nedenlerini açıklamakla kalmaz, yöneticilerin bu devrimlerden ne gibi yöntem ve yollarla korunacağını da inceler. Bu yöntemlerin belirlenebilmesi için devrim nedenlerinin açıkça kavranmış olması gerekir. Aslında devletin neligini belirleyen şey olarak anayasanın korunması, devleti korumak için en önemli yöntemdir. *“Siyasal durağanlığın sağlanabilmesi için yasaların egemen kılınması, yasaların en küçük saldırılardan bile korunması gerekmektedir.”* (Timuçin, 1976: 146).

Devrimlerden korunmanın tüm yönetim türleri için belirli bazı ortak yolları bulunmaktadır. Bunlardan ilkinde, “*yöneticiler halkın karşısına her zaman yabancı bir saldırı tehdidini koymalı ve hatta gerekirse onları korkutmak için tehlikeler icat etmelidirler.*” (Ross, 2017: 408). Hangi anayasayla yönetiliyor olması fark etmeksizin, bir devlet için dışarıdan -başka bir devlet tarafından- gelebilecek bir tehdidin varlığı, halkı var olan yönetime ve anayasaya bağlı tutar. Çünkü en kötü devlet bile devletsizlikten yeğdir. “*Bu nedenle de anayasaya gerçekten bağlı insanların anayasaya zarar gelmesi ihtimali üzerinden diğer insanları korkutmaları gerekir. Bu sayede insanlar daha dikkatli davranırlar.*” (Aristoteles, 2017 (a): 177). Tüm yönetim türleri için geçerli olan diğer bir yöntem, yöneticilerin kendileri arasında yaşanabilecek anlaşmazlıkların yasalarla belirlenerek, net ve kesin bir tavırla önüne geçilmesidir. Çünkü doğru veya sapma olsun tüm anayasa türlerinde yöneticiler, daha fazla statü, onur veya kazanç sağlamak amacıyla birbiriyle yarış halindedirler. Bu durumun yaşamasına engel olmamak, o devleti mutlaka devrime götürür.

Yukarıda anlatılan yöntemlerin haricinde ayrıca “*memuriyette bulunmanın bir maddi kazanç kaynağı olmasını engelleyecek şekilde çalışmalar yapılması da tüm anayasalarda olması gereken bir şeydir.*” (Aristoteles, 2017 (a): 178). Eğer bu durumun aksi olursa, memuriyette bulunmanın amacı devlete ve kamuya hizmet etmekten çıkarak, para kazanmanın bir yöntemi haline gelir. Böyle bir amacın siyasal ahlakta asla yeri yoktur. Buna ek olarak “*ne kamu görevinde bulunma yönünde bir arzusu, ne bilgi ve uzmanlığı itibarıyla bu görevleri işgal etmeye liyakati bulunmayan insanların, sırf bir kazanç kapısı*” (Arslan, 2011: 311) amacıyla memuriyetliklerde göreve gelmeye çalışmaları, aynı zamanda haksızca elde ettikleri görevlerde kötü bir hizmet vererek tüm toplumu olumsuz bir şekilde etkilemeleridir. Devlet memuriyetliğinde amaç, her zaman tüm toplum için daha iyi bir yaşamın elde edilmesi yolunda var gücüyle çalışmaktan başka bir anlam taşıyamaz. “*Herhangi bir kazanç sağlamayan memuriyetlere insanların seçilmelerini sağlamak için çeşitli*

onur ve ayrıcalıklar sunulmalı ve buralar insanlar için daha cazip hale getirilmelidir.” (Aristoteles, 2017 (a): 179).

Toplumların kültürel, coğrafi ve iktisadi anlamlarda birbirinden farklı oluşu, bu toplumların yine birbirlerinden farklı anayasa ve devlet formlarına ihtiyaç duyduğunun göstergesidir. Başka bir deyişle, toplum yapısı ile devletin yapısı birbiriyle uyumlu olmalıdır. Bu uyumluk ise eğitim ile pekiştirilebilir. *“Varlığını sürdürmek isteyen her sistemin birinci görevi, eğitim-öğretimi tanzim etmektir.” (Toku, 2009-2010: 244).* Devlet yöneticileri ve halk, yönetim için yapılması gereken eylemler *“üzerinde anlaşalar bile bu işe yaramaz, nasıl ki bir kişi eğitim yetersizliğinden dolayı bozulabilirse aynı şekilde kent de bozulabilir.” (Aristoteles, 2017 (a): 182).*

Son olarak hangi yönetim biçiminde olursa olsun yöneticilerin ülkeyi yönetme görevinin süresi fazla uzun olmamalıdır. *“Çünkü kısa bir görev süresi içinde haksızlıklar yapmak, uzun bir görev süresi içinde olduğu kadar kolay değildir.” (Arslan, 2011: 311).* Bu sürenin uzaması, görevin getirdiği güçlerin suiistimal edilmesiyle ve kötü bir yöneticiye dönüşmekle sonuçlanabilir.

Monarşinin doğru anayasayla yönetimi olan krallıkların korunması, kralın mirasçıları arasında iktidarın devralınması konusunda sorunlar çıkmasını engelleyecek yasa temelli önlemler alınarak sağlanabilir. *“Kralların amacı koruyucu olmaktır, haksızlığa uğrayanın yanındadırlar, baskıya karşı halkı desteklerler.” (Aristoteles, 2017 (a): 183).* Bir kralın bu amaçlarını yok sayması, onun tirana benzemesiyle sonuçlanır ve halkı ile arasındaki gönül esaslı bağ ortadan kalkar. Krallar için en tehlike içeren devrim sebebi, mutlak güçlerinin yasanın kontrolünden çıkması ve kralların tiranlaşmalarıdır. *“Mutlak güç ne kadar az alanda uygulanırsa rejimin devamlılığı da o kadar fazla olacaktır.” (Aristoteles, 2017 (a): 189-190).*

Aristokratik yönetimlerin korunması, en temelde halk ile kurdukları bağın kuvvetli olmasında yatar. “*Yöneticilerin, aşırıya kaçmayan, yasalara uygun ve ılımlı tavırları devrimleri önlemenin en güvenceli yoludur.*” (Ağaoğulları vd, 2018: 149). Bu yönetim türünde yöneticiler toplumun hem nüfus hem de erdem ve yetenekler bakımından azınlıktadırlar ve böyle niteliklere sahip oldukları için “*görevdeyken haksızlık yapmazlar, anayasaya katılıma izin verirler, öne çıkmak isteyenlere dokunmazlar, halkın malına göz dikmezler.*” (Aristoteles, 2017 (a): 176).

Anayasal yönetimlerin karma yapısındaki niteliklerin doğru bir şekilde bir araya getirilmesi, devrimlerin önlenmesinde en etkili yöntemdir. İkinci yöntem ise, iktisadi bir noktadan iş görür. Bu yönetimlerde vatandaş olup yönetime katılmanın koşullarından biri, bu miktar düşük de olsa mülkiyete sahip olmaktır. Zaman içerisinde hem devletin hem de halkın içinde bulunduğu ekonomik koşullar mutlaka değişiklik gösterecektir. Bu sebeple, değişen koşulların ışığında “*en doğrusu para miktarı arttığı zaman mülkiyet koşullarını yeniden değerlendirmek ve yeni toplamı eskiye göre oranlamaktır.*” (Aristoteles, 2017(a): 177). Bu değerlendirmelerin sonuçları yöneticiler tarafından yasalar aracılığıyla kesinleştirilmelidir.

“Oligarşi ve anayasal yönetimlerde bu yapılmazsa vatandaşlığın değeri arttığı zaman yönetim şekilleri anayasal yönetimden oligarşiye, oligarşiden grup yönetimine dönecektir. Vatandaşlığın değeri düşerse de anayasal yönetim demokrasiye, oligarşi anayasal yönetime ya da demokrasiye dönüşecektir.” (Aristoteles, 2017 (a): 177).

Tiranlıklar doğal yapıları gereği isyan ve devrimlere oldukça açıktırlar. Despot bir tavırla yürütülen bu yönetimlerde halk tirandan memnun değildir, sürekli aşağılanıp, haksızlığa uğradıkları için tüm yönetim biçimleri arasında belki de yönetimin devamlılığının korunması için en çok önlem tiranlık için alınmalı, belirli siyasal eylemlerden geri durulmalı ya da en azından halka öyleymiş gibi davranılmalıdır. Bu yönetim biçimini korumanın despotça yolları vardır: “*Sivrikenleri*

kesmek ve farklı düşünenlerden kurtulmak anlayışı, toplum, kültür ya da diğer amaçlarla derneklerin yasaklanması” (Aristoteles, 2017 (a): 190) gibi sert önlemler, yönetimden memnun olmayan halkın bir araya gelmelerini ve isyanın planlanmasını engellemek amacıyla atılması gereken adımlardır. Bu yasaklara, bir devletin gelecek nesillerini yetiştirdiği okulların kapatılması da eklenmelidir. Söz konusu yöntemle çocuklar hem daha iyi bir yönetimin varlığı hakkında bilgilendirilmemiş hem de ailelerin bir araya gelip yönetim hakkındaki memnuniyetsizliklerini dile getirmemiş olurlar.

Tiran halkını sürekli göz önünde tutup, yapıp ettiklerinden casuslar aracılığıyla haberdar olarak, ortaya çıkabilecek isyanı başından engellemiş olur. *“Halkın kendisini savunmak için gerekli silahı ya da kendi işlerini yapabilecek kadar parası olmaması da tiranın işine gelir.” (Aristoteles, 2017 (a): 191).* Halkı fakirleştirmenin en önemli yöntemi, vergi yükünü arttırmaktır. Böylelikle tiran, halkını kendisine bağımlı hale getirerek, onun boyunduruğu altında yaşamaya mahkûm oldukları fikrini kanıksatır. Dışarıda bir düşman yaratma fikri, tiranlar için çok büyük bir avantaj sağlar. Yönetici, halk arasında yarattığı korku duygusuyla onları kontrol altında tutmayı başarır.

Tiranın yönetimini koruyabilmesi için başvurduğu diğer bir yöntem ise, *“tiranlığa karşı olan insanlar arasında anlaşmazlık yaratmaktır. Yalan söyleyerek dostlar ya da aynı sınıftan insanlar arasında anlaşmazlık çıkarılabilir.” (Aristoteles, 2017 (a): 191).* Bu yöntem ile tiran, kendisini hedef alan isyancıların tekrar bir araya gelip, örgütlenmesini engellemiş olur. Bir erkeğin aile içerisinde kurduğu ilişkilerdeki anlam, karşısına aldığı diğer öznenin neliğine göre değişiklik gösterir. Bu zamana kadar sayılan yöntemlerde tiran, erkeğin kölesi ile olan ilişkisine benzer bir tavırda yöntemler işletir. Bu yöntemlerden amacı aynı kalacak şekilde sadece yöntemini uygularken kurduğu ilişki bakımından erkeğin kadını, çocukları ve köleleriyle beraber bir hane halkının yöneticisi gibi takındığı tavıra sahip olmalı ya da en azından o tavırdaymış gibi eylemlerde bulunmalıdır.

“Diğer insanlar onların adına hareket etmesi konusunda ona güvenmeli, o da her konuda orta yolda giden, aşırılık peşinde koşmayan, önde gelen vatandaşların dostu ancak aynı zamanda halkın önderi gibi olmalıdır.” (Aristoteles, 2017(a): 196).

Aslında tiran tam olarak bu yöntemi kullandığında, aslında monarşinin diğer bir türü olan krallıklara benzeme eğilimi göstermiş olur ve yönetici böylelikle halkının kendisine duyduğu nefreti büyük ölçüde ortadan kaldırmış, yönetimini devirmek isteyen kişilerin sayısını azaltarak iktidarını korumuş olur. Tiranlar doğaları gereği kötü ve erdemden yoksun insanlar olarak halkına karşı bu eylemleri gerçekten öyle olmasını istediklerinden dolayı yapmalarından ziyade sadece kendi çıkarlarını koruyabilmek için iktidarını devam ettirmek gayesiyle gerçekleştirirler.

Oligarşilerde yönetici sınıfın mülkiyet bazlı kuruluyor olması durumu aynı anayasal yönetimde sebep olduğu gibi bir problemi doğurur ki bu problem, devletin ve halkın gelir durumundaki değişikliğin vatandaş olma konusunda aranan mülkiyet sınırlarına adapte edilme konusudur. Anayasal yönetimde bu problemin çözümü için uygulanması gereken yöntemin yine aynı oligarşilerde de uygulanmalıdır. Bu yönteme ek olarak, oligarşilerde dezavantajlı grup olan fakirlere yönelik çeşitli uygulamalarda bulunup, belirli imtiyazlar verilmelidir:

“Para kazandıracak memuriyetlere halktan birileri atanmalı, fakirlere önem verilmeli, zenginler onlara karşı suç işledikleri zaman zenginlerin kendi aralarında işledikleri suçlarda verilenden daha ağır cezalar verilmeli, istedikleri kişiyi mirasçı olarak seçme hakları olmalı, akrabalar arasında mirasçı belirlenebilmeli ve bir kişiye birden fazla miras kalmamasının sağlanması gerekir.” (Aristoteles, 2017 (a): 179).

Böylelikle toplum içerisinde beraber yaşamak zorunda olan ama ekonomileri birbirinden çok farklı olan fakirler ve zenginlere arasında iktisadi temelli ortaya çıkabilecek her çeşit iç karışıklığın önlemi alınmış olur ve böylelikle varılan sonuç, *“ekonomik eşitsizliklerin aşırı noktalara varmalarını engelleyerek, adaletin sağlandığı bir siyasal düzenin kurulmasıdır.”* (Ağaoğulları vd, 2018: 149). Fakat demokrasilerde yönetimin korunması belirli koşulların sağlanması ile mümkündür:

“Eğer halk, yöneticilerine güveniyorsa, yöneticiler halkı özgür, kamuya açık tartışmalarla peşlerinden sürükleyebiliyorsa ve en iyisi de halkın içinden geliyorsa bir devlet son derece güçlü olurdu.” (Crick, 2019: 19).

Demokratik toplumlar, ekonomik bağlamda fakir ve zengin olarak adlandıracağımız iki temel sınıftan meydana gelmektedir. Demokratik yönetimlerin en temel özelliği, fakir çoğunluk arasından belirli koşullara sahip olan insanların yönetime gelerek, kalan diğer fakir çoğunlukla beraber azınlıktaki zenginlerin yönetilmesidir. Nasıl ki oligarşilerde rejimi korumanın yolu fakirlere belirli imkânlar sunmak ise demokratik yönetim biçimlerinde isyan ve devrimleri önlemek için zenginlere benzer imkânlar sağlanmalıdır. Bu sayede mülkiyet sahibi sınıfın üyelerinin, yönetimde olan fakirlere karşı öfke beslemek için sebepleri kalmaz. Aristoteles verilmesi gereken ayrıcalıkları ve uygulanması gereken bazı kısıtlamaları şöyle örneklendirir:

“Toprağın yeniden dağıtılması için fazladan vergi konulmamalı, yine kimi kentlerde olduğu gibi yeni baştan bir dağıtıma gidilmemelidir. Öte yandan zenginler isteseler bile pahalı olduğu söylenebilecek kamu hizmetlerine yani meşale yarışları, koro eğitimi ya da benzer şeyler yapmalarına izin verilmemesi gerekir.” (Aristoteles, 2017 (a): 179).

Bir toplum içerisinde mülkü, soyluluğu veyahut çeşitli nitelikleri nedeniyle toplumun tümü tarafından kabul görmüş, saygı duyulup sevilen bazı kişiler olabilir. Fakat bu kişilerin diğer insanlar arasından sıyrılıp, fazlaca sivrilmesi engellenmelidir. “*Bir tek kişiyi aşırı yetkilerle donatmak her siyasal formda tehlikelidir.*” (Toku, 2009-2010: 244.) Zira bu durum bir halk önderliği durumuna dönüşüp, yöneticiler için bir tehdit haline gelebilir. Bu niteliklerdeki kişilerin, yasalarla belirlenmiş bir biçimde kontrol altında tutulması gerekir veya söz konusu kişinin, o devlette rejim değişikliğine yönelik bir isyan başlatma ihtimali bulunmasından dolayı sürgüne gönderilmesi gerekebilir. Demokratik yönetimlerin yasanın üstünlüğünü tanımayan ve ‘aşırı demokrasi’ olarak isimlendirilen alt türüne dönüşmemeleri için “*anayasaya aykırı bir şekilde yaşayanların özgürlükleri ellerinden alınmalıdır.*” (Aristoteles, 2017 (a): 182).

İKİNCİ BÖLÜM

2. İDEAL DEVLET TASARIMI

Aristoteles anayasa ve ona bağılı olarak değişiklik gösteren devlet türlerini detaylı bir şekilde incelerken, pratik ile olan bağıını hiç bir zaman koparmamıştır. Sahip olduğu bu tutumu, ideal devlet tasarımıını ortaya koyarken de belli eder. Filozof oluşturduğu tasarımda, devletin her bir unsuru için gerçekleştirilebilecek belirlenimlerde bulunur. Başka bir ifade ile Aristoteles olması gerekeni, olma imkânı taşıyan bir biçimde tasarlar.

İdeal bir devletin temel amacı, herkes için iyi yaşamın sağlanmasıdır. Aristoteles bu noktada, iyi yaşamın neliği sorusuna cevap olarak mutluluk kavramına işaret eder. Filozofun, yaşam gibi süreç gerektiren bir kavram ile mutluluk kavramını bir araya getirmesi oldukça tutarlıdır. Çünkü ona göre mutluluk, sadece herhangi bir şeyden anlık olarak hissedilen bir duygu değil, tüm yaşam boyu devam edebilecek bir his olması gerekir. Ancak mutluluk, bazı dışsal ve insanın kendisine dair içsel koşullara bağılıdır. Tüm koşullar sağlandığıındaysa mutluluk, insanın sürekli olarak iyi eylemesi ile elde edebileceği bir şeydir. Bu nedenle de Aristoteles, herkesin iyi ve mutlu olmaya imkânı olduğu iddiasındadır. İyi yaşamın gerçekleştirilmesi görevi ise, en iyi devletin yöneticileri olan yasa yapıcılara aittir.

En iyi devletin kurulması ve iyi bir biçimde yönetilmesi için belirli fiziksel ve ekonomik koşulların doğru bir şekilde bir araya gelmesi şarttır. Bu şartlar, bir devlet ve halkı için en iyi olanı ifade eder. Aristoteles ideal devletin toprak genişliği, nüfusun durumu, sınıfsal yapıların iktisadi durumları, yönetici ve yönetilenlerin kimlerden oluşması gerektiğini inceler. İdeal devlette siyasal yönetimin iyi olması, yöneticilerin niteliğine bağılı olduğu için devlet kontrolünde verilmesi gereken eğitimi de ideal devletin vazgeçilmez öğesidir. Akılsal yetkinliğe ulaştıkları zaman

vatandaş olacak çocuklar, eğitim aracılığıyla kendilerini geliştirdiklerinde geleceğin yönetici sınıfını oluşturacaklardır.

2.1. İYİ YAŞAM

Aristoteles'in tarif ettiği ideal devlet, yöneticileri ve yönetilenlerin beraberliğiyle inşa edilebilir. *“Aynı toplulukta yaşayan yurttaşlar, çeşitlilikleri ve benzemez etkinlikleriyle, ortak bir esere katkıda bulunmayı öğrenirler.”* (Ruby, 2019: 27). Böyle bir inşanın en büyük amacı, en iyi yaşamı sağlamaktır. *“Hem kişiler hem de kentler için en iyi yaşam erdemli davranmayı sağlayacak maddi varlıkla beraber yürüyen yaşamdır.”* (Aristoteles, 2017 (a): 221). Bunun için birçok koşulun sağlanmış olması gerekir. Ancak onun için en temel unsur, erdemli ve iyi eylemler gerçekleştirmektir. *“İyi, insanların yaşam tarzlarının içinde bulunur”* (Skirbekk ve Gilje, 2017: 112) ve sadece erdemli insanlar, mutluluğa ulaşabilir. O halde iyi yaşamı kuracak kişiler, iyi insanlar olmanın getirdiği ağır sorumluluğu ve yükü taşımalıdır. Çünkü iyi ve erdemli eylemek, herkesin gerçekleştirebileceği bir eylem bütünlüğü değildir. Buradan hareketle diyebiliriz ki mutluluk herkesin değil, belirli şartları sağlayan insanların ulaşabileceği bir yapıdadır. Filozof mutluluk ile süren bir hayat için elzem üç koşulun varlığından şöyle bahseder:

“Bedenimiz, akıl yeteneklerimiz ve diğer şeyler. Bir insan cesur değilse, dürüst değilse, aklını kontrol edemiyorsa, akılsızsa, en ufak sesten korkuyorsa, yiyip içmek için her şeyi yapıyorsa, en yakınlarına zarar veriyorsa, bir çocuğun ya da delinin aklına sahipse o insanın mutlu olma ihtimali yoktur.” (Aristoteles, 2017 (a): 219).

Aristoteles'in burada saymış olduğu üç temel koşul, insan ruhuna dair üç önemli noktadan hareketle belirlenmiştir. İlk koşul, insan ruhunun akıldan yoksun tarafı olarak ifade edilen bedendir. Akıl yetenekleri, ruhun akıldan pay alan tarafıyla ilgilidir. Filozofun 'diğer şeyler' olarak ifade ettiği gereklilikler ise insanın ruhunun

akıldan pay almış kısmı aracılığıyla orta olanı bulması ile alakalıdır. “*Ahlaklılık karakteri, insan tabiatının ayırt edici niteliğidir.*” (Weber, 2015: 99). O halde mutluluk, düşünsel ve akıllı bir varlık olarak sadece insana dair bir şeydir. “*İnsanın özü de akıl olduğuna göre insan, ancak akıl ile aklını işletmesiyle, aklının etkinliği ile mutlu olabilir.*” (Gökberk, 2019: 100).

Sadece insana ait olan bir şey olarak mutluluk için Aristoteles’in yaptığı tanım şöyledir: “*Mutluluk denilen şey tüm gücümüzün ve iyiliğimizin kullanılmasından doğan etkinliktir.*” (Aristoteles, 2017 (a): 242). Etkinlik kelimesinden çıkan anlam, mutluluğun sürekli eyleyerek gerçekleştirilebilecek bir şey olduğudur. Başka bir ifade ile mutluluk, devamlılığı gerektirir. Fakat süreklilik taşıyan bu eylemler, her türden gerçekleştirilebilecek eylemler değildir, sadece iyi eylemler olmalıdırlar. “*İnsanın iyiliği de insani etkinliklerin doğru biçimde uygulanmasıyla ilişkilidir.*” (Brun, 2008: 109). Sadece belirli niteliklere sahip insanlar, iyi eylemde bulunarak iyi insan olabilirler.

Ancak Aristoteles iyi eylemin tanımını yaparkenki tutarlılığını, iyi insan olma imkânının kimler tarafından paylaşıldığı konusunda gösterememiştir. Bu konudaki belirli ifadeleri yer yer çelişki içermektedir. Filozof öncelikle iyi insan olmanın belirli şartları gerektirdiğinden bahseder. Çünkü iyi eylemin koşulları vardır. Belirli koşullara sahip olmak, herkesin değil sadece o koşulları yerine getirenlerin iyi insan olabileceği anlamını taşır. Aristoteles bu koşulları sıraladıktan sonra şöyle bir ifadeye bulunur: “*İyi insan nasıl olur? Herkesin iyi olma ihtimali de vardır ve bu daha iyi bir şeydir.*” (Aristoteles, 2017 (a): 243). Aristoteles iyi eylem hakkında bazı koşullar belirlemesinin hemen ardından herkesin iyi insan olma imkânından bahseder. Peki, herkes iyi insan olma imkânına sahipse, iyi eylem için gerekli koşulları yerine getirmeyen insanlar ‘herkes’in içine dâhil değil midir? Filozofun yukarıda ifade ettiği şey, her insanın iyi insan olmayı potansiyel olarak içinde barındırdığıdır. Başka bir ifade ile iyi insan olmak, imkân dâhilindedir. Bir insanın iyi olmasında imkân durumu söz konusuysa, o halde denebilir ki gerekli şartları yerine getirdiğinde herkes

iyi insan olabilir. Fakat Aristoteles bu ifadesinin hemen ardından iyi insan olmak için de üç farklı koşul ortaya koyar:

“İnsanların iyi ve erdemli olmalarının üç nedeni bulunmaktadır. Doğa, alışkanlık ve eğitim ile akıl. Doğa ile başlayalım: Bir insanın erkek olarak doğması gerekir, kadın olmaz, onda erkek bedeni ve akli olmalıdır.” (Aristoteles, 2017 (a): 243).

Aristoteles bu koşulları belirlediğinde, iyi insan olmanın gerçekleştirilebilirliği artık herkes için geçerli bir durum olmaktan çıkar. Çünkü iyi insan, daha ilk adımda, doğanın emriyle erkek doğmak ile sınırlandırılır. Filozofun kadınlar ve erkekler üzerine düşünceleri göz önünde tutulduğunda, bu yaklaşımı, bu anlamda tutarlıdır. Çünkü Aristoteles’e göre erdemli olmayı mümkün kılan, *“ruhtaki düşünme yeteneği kadında biraz vardır ama kullanamaz.”* (Aristoteles, 2017 (a): 46). Ardından şöyle ifade eder: *“Herkes erdemden pay alır ama bu aynı ölçüde değildir. Herkes kendisine yetecek kadarını alır.”* (Aristoteles, 2017 (a): 46). O halde denilebilir ki kadınlar, iyi insan olarak nitelendirilebilecek kadar erdemden pay alamazlar. *“Aristoteles kadın ve köleleri ailenin bir bileşeni, diğer bir deyimle tamamlayıcı olarak görmesine karşılık, kadının devlet işlerinde, erkek gibi bütün işleri yapabileceğini kabullenmez.”* (Kıran, 2019: 357). Aristoteles iyi insan olmanın koşullarını, doğanın emriyle erkek doğmakla, iyi eylemleri sürekli tekrarlayarak alışkanlık haline getirmekle ve eğitim ve akıl aracılığıyla destekleyerek geliştirmekle belirlemiş olur. *“İyi bir insan olmak için bu üç şeyin uyumlu olması gerekir.”* (Aristoteles, 2017 (a): 243). O halde tüm koşulların bir araya gelmesi ve birbirlerini tamamlıyor olması da iyi insan olmanın genel bir koşuludur.

İyi insan olmanın koşullarının ardından, onun nitelikleri de önem arz eder. İyi eylemde bulunmanın iki farklı koşulu vardır. *“Birincisi eylemin amacını bilmek, ikincisi amaca yönelik eylemleri bulabilmektir. Bu iki şey birbiriyle uyumlu olabileceği gibi olmayabilir de.”* (Aristoteles, 2017 (a): 241). Bu koşulları sağlamak,

iyi eylemde bulunurken hedeflenen noktalar. Bir eylemi iyi yapan şey, onun amacının ‘iyi’ olarak belirlenmesi ve bu belirlemeye yönelik eylemdir. Aynı iyi insan olmanın koşulları arasında bir uyumluluk gerektiği gibi burada da iki şartı yerine getirirken uyumlu olmak durumu aranmaktadır. “*İyi bir yaşam uyumlu bir yaşamdır.*” (Skirbekk ve Gilje, 2017: 112).

İyi eylemlerde bulunan iyi insan mutlu olur. “*Ahlaki erdemler vereceği, sağlayacağı iyi amaç ile insanı doğru bir yöne yöneltir ve mutluluğu aramaya isteklendirir.*” (Batak, 2017: 30). Zaten iyi eylemde bulunmanın asıl amacı, mutlu olmaktır. “*İnsanlar maddi ve manevi iyilikten pay aldıkları sürece mutlu olurlar ve bunun için de buna uygun davranışta bulunmaları gerekir.*” (Aristoteles, 2017 (a): 220). İyi insan olmak için gerekli koşulları sağlamış bir insan, amacını iyi eylemde bulunmak olarak belirleyip, amacı doğrultusunda davrandığında mutluluğu elde eder. “*İyi eylemleri olmayanların mutlu olmalarına olanak yoktur.*” (Aristoteles, 2017 (a): 221).

Aristoteles’in insanların ve devletin ortak amacı olarak paylaştığı şey olan iyi yaşam, mutlu bir yaşam sürmek anlamını taşır. “*Mutluluk insanın yaşamı boyunca süren etkinliğinde kendini gösteren ruhunun sahip olduğu erdemlerinin gerçekleşmesidir.*” (Ökten, 2011: 84). Yasa yapıcıların en iyi yasayı ortaya koymakta, yöneticilerin en iyi yönetimi sağlamasında ve insanların iyi ve erdemli eylemlerde bulunmalarındaki nihai amaç, mutlu olmaktır. Aristoteles mutluluğu, *Eudemos’a Etik* adlı eserinde şöyle tanımlar: “*Mutluluk, tam erdeme uygun tam bir yaşama etkinliği olsa gerek.*” (Aristoteles, 2017 (b): 23). Mutlu olmak, aslında olanaklar ve şartların sağlanması ve tüm bunların birbiriyle olan uyumunu gerekli kılar. “*Mutlu bir yaşam sürmek için gereken şey, başlı başına önemli olmayan maddi varlıkları doğru şekilde kullanmaktır.*” (Annas, 2015: 82). Aristoteles mutlu olmak için yerine getirilmesi gereken iyi eylemin dışında bazı belirleyici unsurları da konuya eklemiştir:

*“Kader ya da doğal yetenek bu konuda belirleyici olabilir.
Aslında her ikisinin de etkisi vardır, iyi yaşayabilmek için*

belirli bir servete gerek vardır, doğal yetenek var olduğu zaman kaderin az, doğal yetenek az olduğu zaman kaderin çok yardımcı olması gerekir. Kimi insanlar iyi olanakları olmadığı için mutluluğun peşinden gidememişlerdir.” (Aristoteles, 2017 (a): 242).

O halde iyi ve erdemli eylemek ve sonucunda da mutlu bir hayata sahip olmak, akıl sahibi her insan için mümkün bir şey olsa da her insanın gerçekleştirebileceği bir şey değildir. “*Mutluluğa ulaşmak için diğer dış iyilere ve erdeme dayalı bir yaşantıya da ihtiyaç vardır.*” (Özcan, 2016: 185). Aristoteles için insanlar ve devletlerin nihai amacı, mutlu yaşamdır. Bunun için yerine getirilmesi gereken koşullar söz konusudur. Özellikle de kadınlar ruhun akıl taşıyan yanından belirli bir derecede pay almalarından, kölelerinse bu yandan hiç pay almamasından ve çocukların da bu payı sadece olanak olarak taşımalarından sebeple, bu üç ruh durumuna sahip insanlar için iyi eylemden ve mutluluktan bahsedemeyiz. Zaten Aristoteles de kadınlar, köleler ve çocukları kendi doğaları gereği, bu konunun içerisine dâhil etmez.

2.2. İDEAL DEVLET

İdeal devlet tasarımı siyaset felsefesiyle ilgilenen birçok filozofun değindiği bir noktadır. Olması gereken ancak olmasının imkânı olmayan devlet tasarımları ideal devlet olarak adlandırılır. Aristoteles de kendi düşünsel dünyasında ideal devleti belirlemiştir. Ona göre “*politikanın işi hem yoktan bir polis kurmak hem de var olanı en iyi biçimde kullanmaktır.*” (Pseudo ve Aristoteles, 2016: 241). İyi eylemle inşa edilebilecek iyi yaşam ve mutluluğun gerçekleştirmekle yükümlü olan, ideal devletin kendisidir. “*Kentin, vatandaşların ya da kabilelerin ve diğer insanların iyi yaşamdan ve mutluluktan pay alarak yaşayabilecekleri bir yaşamı sağlamak iyi bir yasa koyucunun ödevidir.*” (Aristoteles, 2017 (a): 224). Böyle bir yasa koyucu, yapabileceği en iyi anayasayı ortaya koyarak, aslında yönetilenler için en iyi yönetimin aracını ortaya koymuş olur. “*İnsanların mutlu yaşayabildikleri ve iyi bir*

şekilde davranabildikleri anayasa en iyi anayasadır.” (Aristoteles, 2017 (a): 221-222). Yasa koyucunun bir başka görevi de yöneten ve yönetilenleri birbirinden ayırmak, aralarındaki farkı ortaya çıkarmaktır. Yöneticilerin görev ve sorumluluklarının doğru bir şekilde belirlenmesi, iyi yaşamın inşasında büyük bir öneme sahiptir. “İyi yaşamak demek iyi bir düzen altında olmak demektir ve bunun için de iyi yasalar gerekir.” (Aristoteles, 2017 (a): 227). Çünkü yöneticilerin yetki sınırları, devletin yönetimi ve halka yönelik doğrudan bir etkiye sahiptir. “Sosyal bir yaratık olduğu için de ahlak olgunluğuna insan ancak devlette, toplumda erişebilir; yine bu yüzden devletin asıl ereği, yurttaşları ahlak bakımından biçimlendirmek, olgunlaştırmaktır.” (Gökberk, 2019: 101-102).

Devleti meydana getiren belirli unsurlar vardır. Aristoteles bu unsurları en iyi şekliyle bir araya getirerek ideal devlet tasarımını ortaya koyar. Bir kent devletinde olmazsa olmaz ilk unsur nüfustur. *“Burada nüfustan kastettiğimiz şey, devletin gerçekten bir parçası olan insanlardır.” (Aristoteles, 2017 (a): 227). Bir devlet için nüfusun varlığı vazgeçilmezdir. Çünkü yönetilecek, üretim ya da ticaret yapacak, devletin üzerinde kurulduğu teritoride yaşayacak insan topluluğu olmaksızın bir devletten söz etmek imkânsızdır. Ancak bu nüfus ne çok fazla ne de gereğinden az olmalıdır. Çünkü “nüfusta önemli olan sayı çokluğu değil güçtür.” (Şenel, 2019: 190). Nüfus ne devletin kendine yeter bir şekilde varlığını sürdürmesi için yetersiz olmalı ne de yöneticilerin yönetimini güçleştirecek kadar çok olmamalıdır. “Kentin nüfusu geleneklerine uygun bir iyi yaşam sağlayabilecek kadar arttığı zamandan itibaren orada gerçek anlamda bir kent vardır.” (Aristoteles, 2017 (a): 228). Burada da Aristoteles’in orta olanın iyi olduğu yönündeki fikrinin bir yansıması söz konusudur.*

Nüfusun üzerinde yaşayabileceği alan olan toprak parçası, devletin ikinci unsurudur. *“Ülke vatandaşların beden gücü harcamaksızın yaşamlarını sürdürebilecekleri ancak lüks yaşayamayacakları genişlikte olmalıdır.” (Aristoteles, 2017 (a): 228-229). Filozofun ideal devlet tasarımındaki yapı, kapladığı alan bakımından tarihsel bağlamda, Antik Yunan kent devletlerine benzerlik gösterir.*

Aristoteles ideal devlet tasarımı oldukça geniş sınırlara sahip bir devlet tasarımı ortaya koymaktansa yaşadığı tarihsel dönemden hareketle yine bir kent devletine benzerlik gösteren devletin üzerinde kurulacağı toprak parçasına işaret eder. “Devletin ereğini yerine getirecek denli büyük olmalı ve bundan böyle o ereği yerine getiremeyeceği denli büyük olmamalıdır.” (Copleston, 2013: 95). Filozof devlet sınırlarının hem yönetenler hem de halk için belirli bir ölçüye sahip olmasının yanında sahip olması gereken ideal niteliklerini şöyle ifade eder:

“Kara ve deniz ulaşımına uygun yerde olmasını isteriz. Bu sayede üç avantaj elde edilir. Birincisi askeri açıdan avantajlı konum, ikincisi kente gelen malların kolayca bir yerde toplanmaları, üçüncüsü de ahşaptan ve topraktan elde edilen malzemeye kolayca erişim sağlanması.” (Aristoteles, 2017 (a): 229).

Söz konusu askeri avantaj, savaş zamanlarında ülkenin savunulması için hayati derecede öneme sahiptir. “Kenti koruyacak kişinin düşmana karşı hem denizden hem de karadan yararlanması daha iyidir.” (Aristoteles, 2017 (a): 229). İkinci avantaj ise ticaret, dolayısıyla da devlet ekonomisi alanına aittir. İthalat ve ihracat, devletin ihtiyaçlarının sağlanması için tercih edilebilir bir iktisadi yöntemdir. Üçüncü avantaj da devletin ayakta kalması anlamında gerekli olan üretimin sağlanması sebebiyle bir gerekliliğe işaret eder.

Aristoteles ideal devleti bir de yöneticilerin ve halkın uğraştıkları şeyler bakımından parçalara ayırarak inceler. Bu parçaların, bir devlette zorunlu olarak bulunması gerekir; aksi takdirde kendine yeter bir devletten söz edemeyiz. Her bir parçanın kendisini gerçekleştirecek bir kesimi bulunmaktadır ve bu parçalar şöyle belirlenmiştir: “Yiyecekler, zanaatlar ve kullandıkları araçlar, silahlar [...] para [...] din [...] karar alma yöntemi.” (Aristoteles, 2017 (a): 233). Devlet içerisinde yaşayan tüm insanların temel ihtiyacı olan gıdaların üretimini çiftçiler, diğer gerekli araçların üretimini için zanaatkârlar, devletin korunması için askerler, devletin ayakta durması

için gerekli olan iktisadi ihtiyaç olarak para sahibi zenginler, toplumun birleştirici ögesi olarak din görevlileri olan rahipler ve siyasal ve hukuksal yönetimdeki kamu görevlileri devletin vazgeçilmez unsurlarıdır.

Aristoteles'in sınıflı toplum yapısına sahip olan ideal devlet tasarımında çiftçi sınıfı, hem herkesin ihtiyaçlarını karşılanması için üretim alanında hem de bir gelir kaynağı olarak ihracat konusunda iş yapar. Bunların yanında çiftçilik bir de mülkiyet konusunu ihtiva eder. Tüm yönetim biçimlerini birbirinden ayırırken aralarındaki farklılık, yöneticilerin bir kişinin, azınlığın ya da çoğunluğun yönetimi olması bir ölçütken, diğer bir ölçüt de mülkiyettir. Aynı şekilde buradaki ideal devlet tasarımında da mülkiyet konusu öneme sahiptir. Hatta Aristoteles iyi insan olmak için bile belirli seviyede bir servetin gerekliliğinden bahseder. Tüm bunların ışığında filozof, böylesine büyük bir yere sahip olan mülkiyetin herkes tarafından ortak kullanımda olmasına karşı çıkar. Ancak var olan topraklarından elde edilen ürünlerin dağıtımı, herkes için olmalıdır. Bu durumun haricinde topraklar kamusal kullanıma ve kişilere ait olmaları bakımından iki türü vardır:

“Kamu toprağının bir kısmı ortak sofralar, diğer kısmı ise tanrılar için ayrılacaktır. Bireysel toprakların bir kısmı sınıra yakın diğer kısmı kente yakın yerde olmalı ve her vatandaş iki kısımda da toprak sahibi olmalıdır.” (Aristoteles, 2017 (a): 237).

Aslında devlet topraklarının kullanımının ilki olan kamusal alanda kullanımı, 'kamusal' olmasından dolayı tüm halkı ilgilendiren bir kullanım anlamı taşıması beklenirken, ortak sofralar ve tanrılara tapınma alanlarında kullanıma açıldığı için, yine sadece toplumun belirli bir kesimini ilgilendiren alanlarda kullanım içerir. Bu kullanıma da vatandaşların erişimi söz konusudur. Özel mülkiyetten bahsedebildiğimiz toprak sahipliği türü olarak da bireysel topraklar, tek tek kişilere ait olsa da sahip oldukları önem bakımından aslında tüm halkı ilgilendirir. Çünkü Aristoteles'e göre bireysel toprakların olmaları gereken yerler, hem devletin sınırları

hem de merkezine yakın yerde olmalıdır. Arazilerin olması gereken konumları ise, savaş durumlarında şehrin korunması için önem arz eder.

Aristoteles'in özellikle de dinî inanç ve rahipler hakkındaki fikirleri de Antik Yunan'daki sınıflı toplum yapısındaki ayrıcalıkların bir yansımasıdır. Filozof şöyle ifade eder: "*Çiftçiler ya da tüccarlar rahip olamazlar; çünkü tanrılara vatandaşların tapması daha uygun olacaktır.*" (Aristoteles, 2017 (a): 235). Çiftçilerin ve tüccarların kendilerine ait işlere sahip olmaları bakımından rahiplik yapmalarının uygun görülmemesi düşüncesi kabul edilebilirdir. Çünkü her bir kişinin uzmanlığı, imkânı, bilgisi ve yeteneği yönünde bir işle meşgul olması makul bir yöntemdir. Ayrıca birden fazla işi aynı anda beraber yürütmek, her iki işte de bazı aksaklıklara ve o işlerin sorumluluklarının nitelikli bir şekilde yerine getirememekle sonuçlanabilir.

Diğer bir açıdan rahiplik görevinin vatandaşlara verilmesi, sadece yönetici sınıfına tanınmış olan bir görev olduğundan, ayrıcalık olarak görülmelidir. Aristoteles'e göre, "*Uzun yıllar boyunca devlete hizmet edenlerin de aynı şekilde belirli bir yaştan sonra emekli olup rahip olmaları uygundur.*" (Aristoteles, 2017 (a): 235). Çünkü tanrılara inanma ve diğer inanlarla tanrılar arasında adeta bir inanç köprüsü kurmak gibi kutsal bir görev, toplumun basit ve aşağılık işleriyle uğraşanların görevi asla olmamalıdır. Bu görev ve sorumluluk, ancak ve ancak bir devletin ve halkın iyi yönetilmesini sağlamak gibi oldukça önemli bir görevi yerine getirmiş olanlara layık olmalıdır. Aristoteles'e göre topraklarda üretim için çalıştırılması gerekenlerin, kölelerden veya yabancılardan seçilmiş olması gerekir. Bu seçimin amacı, onların toprak sahibine veya devlete karşı ayaklanmalarının önünü almaktır. Böyle bir ayaklanma hem otoriteyi sarsması hem de yapılması gereken üretimi aksatması açısından tehlike arz eder.

Aristoteles kentin inşa edilmesi gereken yerin belirli niteliklerinden bahseder. Ona göre öncelikle halkın soluduğu hava temiz olmalıdır. Çünkü bu durum, insan sağlığını doğrudan ilgilendirir. İkinci olarak, "*suyun ve kaynak suyunun fazla olması ve savaş sırasında kontrol edilebilecek durumda olması yararlıdır.*" (Aristoteles,

2017 (a): 238.) O halde suyun kullanımı hem halk sağlığı hem de savaş sırasında askerlerin suya erişimi konusunda öneme sahiptir. Kentin kurulduğu toprak parçası, “gerektiği zaman savunma amaçlı bir çıkış hareketinin yapılmasına uygun olmalı, ancak saldırıda bulunanların kentin yakınına zorlukla gelebilecekleri ve kenti kuşatabilecekleri bir yerde olmalıdır.” (Aristoteles, 2017 (a): 238). Aristoteles aslında bu noktada da orta olan ltne işaret eder. Tüm bu nitelikler direkt olarak hem halkı hem de devletin kendisini ilgilendirir. Kentin savunulması ve halkın hayatta kalması için gerekli olan ihtiyaçların giderilmesi askerlik konusu dâhilindedir. Ayrıca Aristoteles’in savaş konusunda görüşleri oldukça açıktır: “Savaş amaçlı olarak yapılan şeyler sadece savunmaya yönelik oldukları zaman övgüye değer şeylerdir.” (Aristoteles, 2017 (a): 223-224). Savaşı sadece savunma amaçlı olduğu zaman kabul ettiği için de devletin kurulduğu toprak parçasının etrafına surların inşa edilmesi şarttır. Aksi takdirde o devlet, karşılaşacağı düşman devlete büyük olasılıkla yenik düşer. İdeal devletin deniz kenarında olması, ülke savunması anlamında bir donanma kurulmasına da olanak sağlar. Böyle bir donanmanın inşası, yine savaş zamanı ülkeyi korumak anlamında büyük yarar sağlar.

Filozof için askerlik şöyle bir önem arz etmektedir: Bir devlet ne kadar iyi bir anayasaya sahipse de yöneticileri ne kadar yetkin olup iyi bir şekilde de ynetseler yine de o devletin yıkılma ihtimali vardır. Bu yıkıma sebebiyet verecek olan şey de bir başka devlet tarafından işgal edilmektir. Bu nedenle de devletlerin devamlılığını sağlayabilmeleri için askeri güçlerinin her anlamda sağlam olması gerekir. Kentin konumu, sahip olunan askeri teçhizat ve diğer devletlerle olan dış ilişkilerin doğru bir şekilde kurulması ve yürütülmesi gerekir. Tüm bu durumlarda askerlik mesleğinin farklı alanlarda kendisini gösteren üç farklı amaı vardır ve Aristoteles bu amaçları şöyle sıralar:

*“Kendimizi başkalarının emrine girmekten korumak,
kentimize ne çıkarmak -ancak bu başka kentleri yönetmek
için değil onlara yararlı olmak içindir- kle olan kimseler*

üzerinde bir efendi gibi yönetim sergilemek.” (Aristoteles, 2017 (a): 247).

Bu üç amaç, devletin bağımsızlığı, diğer devlet arasındaki kendi saygınlığı ve yönetimlerde sahip olunması gereken tavır bakımından önem arz eder. Bağımsızlık, devletin ve halkının hür olması anlamını taşıdığı için bir başka devlet tarafından ilhak edilmek, en başta özgürlüğü vurulmuştur bir kettir. Bir devletin askeri gücünün kuvvetli olması, diğer devletlere karşı hem saygınlığını arttıracak hem de onların düşüncesinde bir korku yaratacaktır. Her bir adımın emre bağlı olduğu bir sistem olarak askerliğin üçüncü amacı ise aynı zamanda o devletin yöneticilerine yönetilenlere karşı geliştirdikleri tavır için bir örnek teşkil eder. İdeal devlette vatandaşları oluşturacak sınıf, askerlerin meydana getirdiği sınıftır. *“Savaşçılar sınıfı, tam anlamıyla yurttaşlar olacaktır. Bunlar gençlikte savaşçılar, orta yaşta yöneticiler ya da magisterler, ve yaşlandıkları zaman rahipler olacaktır.” (Copleston, 2013: 96).*

Aristoteles’in ideal devlet tasarımında yöneticiler ve yönetilenler arasında bir anlamda kesin bir ayırım varken başka bir anlamda da birbirleri için karşılıklı olarak yerleri doldurulabilir bir niteliğe sahiptir. Yönetici ve yönetilenlerin birbirinden ayrılması, yetki, sorumluk ve görevlerin doğru ve uygun kişilere verilmesi için gereklidir. Bu durum, iyi yönetimin gerekliliklerindedir. Yöneticilerin öncesinde yönetilen olmaları, emir altında olmayı bilmeleri anlamına gelir ve bu bilme hali yönetici olduğunda kişinin egemenliği altında olan insanlara nasıl yaklaşması gerektiğini öğretmiş olur.

Yönetici ve yönetilenlerin ayırımının yapılmasının yöntemini ise Aristoteles şöyle tarif eder: *“Eğer bir sınıf aynı düzeyde asalete sahipse bu insanları gençler ve yaşlılar olarak ikiye ayırırsınız ve yaşlılar yöneticiler, gençler yönetilenler olur.” (Aristoteles, 2017 (a): 244).* Ona göre ideal devlette insanlar gençken, ileride nasıl yönetmeleri gerektiğini öğrenirler, yaşlandıkça yönetimde yer alabilecek bilgi ve deneyime sahip olurlar. O halde yöneticilik, yönetilen olmanın adımlarını

içerisinde taşır. “Devletin bütün yurttaşları yönetime katılma hakkına sahip olmalı ve bu hakkı kullanmak için uygunluk yaşlarına geldiklerinde çağırılmalıdırlar.” (Zeller, 2017: 270). Peki, yönetilenler zaman içerisinde yönetici sınıfını oluşturuyorsa, toplumda var olan ancak hiçbir zaman yönetici olamayacak sınıflardaki insanlardan ‘yönetilen’ olarak söz edilmesi mümkün müdür? Aristoteles’in yönetici ve yönetilenler arasında yaptığı ayırım nedeniyle “çalışan kitleler bu devlet modelinde her türlü yurttaşlık haklarından yoksundur.” (Tanilli, 2020: 309). Çiftçiler, zanaatkârlar ve tüccarlar o devletin halkını meydana getiren büyük bir kesimdir. Aristoteles’in ayırımındaki yönetilenler eğer asalete sahipse, az önce sıralanan sınıflardaki bahsedilen asalete sahip olmayan kişilerin yönetilen olmadıkları sonucuna varıyoruz. Eğer söz konusu asalete sahip genç kişiler, yaş aldıkça yönetici sıfatını kazanıyorsa, çiftçi veya tüccar gibi sınıflardan insanlar hiç bir zaman yönetici sınıfına dâhil olamayacaklarsa, bu bir anlamda da hiçbir zaman yönetilen de olmadıkları anlamına gelir. Aristoteles “yönetme erdeminden yoksun insanları yurttaşlıktan dışlayarak gerçekleştirir.” (Özenç, 2014: 54). Bu sınıflar, yönetilen veyahut yönetici olamamalarına rağmen o devlette halkın kendisini oluşturan sınıflardır. Halkı meydana getirenler olmasına rağmen, yönetilen olmadıkları ifadesi, Aristoteles için muğlak bir yerde kalmıştır.

2.3. İDEAL DEVLETTE EĞİTİM ANLAYIŞI

Aristoteles’in ideal devlet tasarımında devletin amacı, iyi yaşamın kurulmasıdır. Yönetici ve yönetilenlerin iyi ve erdemli eylemlerde bulunması, görev ve sorumluluklarını doğru bir şekilde icra etmelerinin temelinde eğitim, büyük bir yere sahiptir. Çünkü insanlar eğitim aracılığıyla, var olan potansiyellerini ortaya çıkarıp geliştirebilirler. Ayrıca eğitim almış olmak, bir insanın iyi eylemde bulunabilmesinin temel şartlarından biridir. “Devletin sağlamlığının ve gönencinin biricik gerçek güvencesi yurttaşların ahlaksal iyilik ve dürüstlükleridir.” (Copleston, 2013: 97). Bu nedenle de ideal bir devlette eğitim sistemi doğru bir şekilde kurulmalıdır. Eğitimin hangi yaşta başlaması gerektiği, verilecek olan eğitimin içeriği gibi konuların belirlenmesi de yasa yapıcının sorumluluğundadır. Eğitim alacak gençler zaman

içerisinde yönetici olacakları için, eğitim konusu kamuyu ilgilendiren toplumsal bir problemdir. Bu yüzden verilecek olan eğitim, anayasa tarafından belirlenmeli ve güvence altına alınmalıdır. “Devlet, yarınki kuşakların iyi yetişmesi işini kendisi ele almalıdır. Eğitim; insanı kaba doğa durumundan kurtarıp, soylu bilgilerin yardımı ile onun ahlak ve düşüncesini oluşturmalıdır.” (Gökberk, 2019: 102).

“Gerçek anlamda eğitim, bir çocuğun yaşama ilişkin doğru duygusal-düşünsel gelişmesini amaçlamalıdır. Çünkü; doğru duygusal-düşünsel gelişmeyi yaşayamayan çocuklar yetişkinliklerinde de yaşamın ereğini ve anlamını bulmakta / oluşturmakta / yaratmakta güçlük çekerler.” (Ökten, 2011: 91).

Bir toplumda eğitim alması gereken kişiler ileride yönetici olacak gençlerdir. Filozofa göre eğitimde “soylu bir kişilik yaratmak amaçlanmalıdır.” (Aristoteles, 2017 (a): 259). Eğitim aracılığıyla kazanılan bu soylu kişilik, kişinin yönetme sorumluluğunu üzerine aldığı anda üzerine düşen görevleri doğru bir şekilde yerine getirmesinde kendisini gösterecektir. Bu nedenle de “eğitimde şu üç özelliğe dikkat edilmesi gerekir: Olabilirlik, uygunluk ve ölçülülük.” (Aristoteles, 2017 (a): 269). Filozof, eğitimi dönemlere ayırırken insan doğasını dikkate alarak dönemlere ayırır. “Birincisi yedi yaş ve ergenlik, ikincisi ergenlik ve yirmi bir yaş arası.” (Aristoteles, 2017 (a): 254). Bir çocuk için eğitimin küçük yaşlarda başlaması ise Aristoteles’in bir yönetici yetiştirmenin ne kadar uzun ve zor bir süreç olduğuna yönelik düşüncelerini gösterir. Ayrıca çocuk yaştaki eğitim özel bir dikkat gerektirir. “Çocuklar ilk yıllarda onlara zarar verecek her türlü zararlı zihinsel ve bedensel tehlikelerden korunmalıdır. Onların katılacağı her türlü oyunlar ve eğlenceler yaşama hazırlayıcı nitelikte olmalıdır.” (Ökten, 2011: 90).

Eğitim için belirlenmiş olan dört alan vardır: “Okuma-yazma, beden eğitimi, müzik ve kısmen resim.” (Aristoteles, 2017 (a): 257). Okuma-yazma öğrenmek eğitimin temel aşamasıdır. Bu eğitim alınmadan diğer alanlardaki eğitimi vermenin

anlamı bulunmadığı için ilk sırada gelir. Okuma-yazma temel eğitiminin alınmasının ardından ilk olarak beden eğitimi verilmelidir. “Çünkü beden ve itkileri ruhtan ve yetilerinden daha erken gelişir.” (Copleston, 2013: 96). Beden eğitiminin çocuk yaşta başlamasının diğer sebebi, çocukluk çağının insanın fiziksel gelişmesinin en hızlı ve en dikkat edilmesi gereken çağ olmasından kaynaklanır. “Beden eğitimi de insanları güçlü ve cesur kılar.” (Aristoteles, 2017 (a): 257). Bedenin gelişimi, zinde kalmayı, sağlıklı ve güçlü olmayı sağlar. Bu eğitimin büyük bir çoğunluğu, iki farklı parçadan meydana gelen insan ruhunun akıldan yoksun tarafıyla ilgilidir. Beden eğitimi insanın maddi yönüyle ilgili olsa da en nihayetinde eğitimin bir parçası olduğu için, erdem ve iyilikle ilgili olmalıdır. Çünkü bir insanın iyi eylemlerde bulunabilmesinin üçüncü şartı eğitim almış olmasıdır. O halde eğitim, gençlere erdemli insanlar olmalarını sağlayacak olanaklar barındırır. Tüm bunların ışığında beden eğitimi de insana cesaret erdemi kazandırması bakımından erdeme dair bir özellik taşır. Aristoteles beden eğitiminin sınırlarını belirlerken insan doğasının biyolojik yapısını göz önünde bulundurmuştur. “Ergenlik dönemine kadar hafif ve basit antrenmanlar olmalı, beden gelişimine engel olunmamalıdır. Zorlu bir diyet, aşırı zorlama olmamalıdır.” (Aristoteles, 2017 (a): 259). Böyle eğitimlere örnek olarak da jimnastik ve güreşi gösterir.

Aristoteles’in ahlak ve siyaset felsefesi disiplinlerinde ortak olarak kullandığı kavram olan ruhun, akıldan pay alan ve almayan yan olarak adlandırdığı iki farklı yön bulunmaktadır. Akıldan pay almayan kısım insanın maddi yönü iken, pay alan kısım ise akıl, erdem ve iyi kavramlarının temelinde yer alır. “İyi adamın iyi olmasını sağlayan erdemler bu aklın olduğu kısımdadır.” (Aristoteles, 2017 (a): 245). Ruhun akıldan pay almayan yanı insan için bir araç iken, pay alan kısmı ise amaçtır. Bu sebeple de akıl sahibi yan her zaman, pay almayan kısma göre üstündür. Aristoteles’in ruh ile ilgili bu belirlenimleri beden eğitimiyle de ilgilidir. “İnsanın hiçbir zaman aklını ve bedenini aynı derecede fazla çalıştırmaması gerekir. Çünkü bunlar birbirlerine engel olurlar, beden çalışıyorsa aklın, akıl çalışıyorsa beden gelişmesi engellenir.” (Aristoteles, 2017 (a): 260). Aslında filozofun ruhu dikotomik kavrayışı, her iki parçayı bir araya getirip beraber çalışmalarını sağlamak için aslında

engel haline getirir. Bu parçaların birbirine göre aşağılık, üstünlük halleri; araç ve amaç olmaları gibi durumlar, beden eğitimi konusunda da kendisini gösterir.

Resim eğitiminde ise bir eseri görsel olarak doğru bir şekilde kavramaya yarar. Ayrıca “*bir şeydeki güzelliği görebilmemiz açısından da yararlıdır.*” (Aristoteles, 2017 (a): 258). Gençlerin boş zamanlarını anlamlı bir şekilde değerlendirmesinin yanında ruhu erdem açısından doyuran bir aktivitedir. O halde resim eğitiminin, insana estetik kaygı kazandırması gerekir. Ancak Aristoteles resim eğitiminin kısmen verilmesi gerektiği konusunda, belirli bir seviyede sansürün uygulanması gerektiği düşüncesindedir. “*Ahlaklı diğer ressam ve heykeltıraşların eserlerini görmeleri gerekir.*” (Aristoteles, 2017 (a): 264).

Filozof tiyatro oyunu sergilemek ve izlemeyle ilgili duruma kısaca değinir. Oyunları birbirinden ayıran şey de izleyicisinin niteliğidir. “*Birinci grup eğitilmiş ve asil olanlar, ikinci grup sıradan ve vasıfsız işlerle uğraşanlar, işçiler ve benzer insanlar.*” (Aristoteles, 2017 (a): 268). Aristoteles burada da insan doğasına vurgu yapar.

Aristoteles eğitim alanlarından en çok müzik konusu üzerinde durur. “*Müziği doğru eleştiriler yapmayı sağlayan bir karakter geliştirici olarak*” (Aristoteles, 2017 (a): 260) gören filozofa göre “*müzik akıllıca ve zevkli bir şekilde güzel zaman geçirmemizi sağlayan bir şeydir.*” (Aristoteles, 2017 (a): 260). Bu sebeple bir gencin müzik eğitimi alması onun hem karakteri hem erdemli davranabilmesi hem de akılını pekiştirebilmesi için gereklidir. Ayrıca müzik, insanları melodi, ritim ve makamlarıyla dinlendirici bir etkiye sahiptir. Ancak müziğin en önemli yönü, onun erdemle arasında kurduğu bağ ile ilgilidir. Aristoteles bu ilişkiyi şöyle açıklar:

“*Erdem doğru şeylerden zevk almak ve doğru şeyleri beğenmek olduğuna göre doğru düşünce, iyi ahlak ve asil davranışlardan müzik yoluyla zevk almaktan daha önemli bir şey olamaz.*” (Aristoteles, 2017 (a): 263).

Bir insanın müzik dinlemesi, onun ruhu üzerinde bir etki bırakır. “*Öfke, cesaret, dinginlik, sakinlik ya da bunların karşıtları ahlaki niteliklerde karşılıklarını bulurlar. Müzik dinlediğimizde ruhumuzda ortaya çıkan farklılığın gerekçesi budur.*” (Aristoteles, 2017 (a): 263). Aslında müzik, insan ruhunda erdeme dair şeyleri harekete geçirir.

Ancak Aristoteles’in müzik eğitiminin üzerinde bu kadar çok durmasındaki asıl sebep, müziğin icra aracı olan enstrüman çalmakla ve şarkı söylemekle ilgili çelişkili durumdur. Çünkü müzik, insan ruhunun akli ve erdemli yanına hitap ederken, şarkı söyleyip enstrüman çalmak ‘aşağılık iş’ olarak görülür. “*Halkı eğlendirmek sıradan bir şey olduğuna göre sonuçlar da sıradan olacaktır. Dinleyen sıradandır, müzik de sıradanlaşır.*” (Aristoteles, 2017 (a): 267). Bu durum, müziğin doğası ve amacına uyum sağlamamaktadır. Ama yine de çocuklar ve gençler müzik eğitiminde enstrüman çalmayı öğrenmelidirler. Çünkü müzik yapmanın aracı olan enstrüman çalma bilgisi öğrenilmeden iyi müziğin ne olduğu bilgisi elde edilemez. “*Öğrencilerin sadece iyi dinleyiciler olmalarını ve eğitimlerine devam etmelerini sağlayacak araçları kullanmalarını sağlamalıyız.*” (Aristoteles, 2017 (a): 266). Bu pratik bilginin eğitimi çocukken verilmelidir ki çocuk gençlik çağına geldiğinde müziğin iyi veya kötü olduğu kanısına varabilmelidir. Aristoteles enstrüman çalmayı, müzik eleştirmenliği yapabilmek, güzel ve iyi olanı kötü ve çirkin olandan ayırabilmek için gerekli görür ve onaylar. “*Öğrencinin köleler, çocuklar ve çeşitli hayvanların hoşuna giden genel müzikten ziyade güzel melodi ve ritimleri ayırt edebileceği noktaya kadar eğitimine devam etmesi gerekir.*” (Aristoteles, 2017 (a): 265-266). Enstrüman çalmanın bu amaçlara hizmet etmesinin haricinde, soylu ve erdemli bir kişi meydana getirmek verilen eğitimde yeri yoktur. Aristoteles’in eğitimin bir alanı olarak müziğin üzerinde diğer alanlara nazaran daha çok durması, soylu bir kişilik yetiştirme amacı ile enstrüman çalmanın aşağılık bir nitelik barındırması arasındaki tutarsızlığı aklama çabasıdır.

Aristoteles eğitimin ideal devlette öneminin yönetilen ve yöneticileri yetiştirmek için gerekli olduğu düşüncesindedir. “*Doğallıkla, eğitim, yalnız yurttaş*

olacak çocuklar içindir.” (Russel, 1972: 302). Eğitimin bu nedenle anayasayla belirlenmiş bir sınırdan olması gerekir. Bunu gerçekleştirecek olan yasa yapıcıdır. Ancak Aristoteles bu eğitimi kimin vermesi gerektiğini başka bir deyişle, öğretmenlerinin kim olacağı konusuna değinmemiştir. Aynı konuda çıkmaza düşen hocası Platon’un durumunu görmüş olmalı ki filozof, eğitim vermesi gereken kişiler hakkında hiçbir ifadede bulunmamıştır. Aristoteles ideal devlet tasarımında eğitimi, okuma-yazma, beden eğitimi, resim ve müzik konularını işleme, onun insan ruhunu yüceltmek gibi bir gayesi olduğunu gösterir. Buna ek olarak Aristoteles ideal bir yönetilen ve yönetici oluşturmak için verilmesi gereken eğitimin alanlarını oldukça eksik belirlemiştir. Madem ki amaç, iyi ve erdemli yönetici ve yönetilenler yetiştirmek ise verilen eğitime, felsefe, tarih, coğrafya gibi disiplinlerin de eklenmesi gerekmez miydi? Örnekleri verilen bu disiplinlerin gerekliliği, Aristoteles’in bahsettiği eğitim konularının gereksiz olduğu anlamını taşımaz, aksine bu disiplinlerin öğrenimi, filozofun öğrenilmesini gerekli gördüğü eğitim alanlarına büyük katkıda bulunur. Ancak bu konu muğlak bir noktada kalmıştır. Çünkü filozofun Politika adlı eseri tamamlanmamış bir eserdir.

SONUÇ

Aristoteles'e göre insan, tüm canlılar arasında iletişim yeteneğine başka bir deyişle, dile sahip olan tek canlıdır. Bu yetenek, onun diğer insanlarla bağ kurabilmesine imkân sağlar. Bu imkân aracılığıyla insan, hayatta kalması için gerekli olan ihtiyaçlarını karşılayabilir. Bu amaçla, aile kurar. Birçok ailenin bir araya gelmesiyle köyler oluşur ve birden fazla köyün yan yana gelmesiyle devlet kurulmuş olur. Devletin böyle bir oluşum süreciyle ortaya çıkması, onun doğal bir yapıya sahip olduğunun en önemli göstergesidir. İkinci gösterge ise onun yaratıcısı olarak insanın toplum içerisinde yaşamaya yönelik eğilimden kaynaklanır. O halde, devletin doğal bir varlık olma konusunun, onun ortaya çıkma sürecine ve devletin mimarı olan insanın doğal olarak toplumsal bir varlık oluşundan kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Aristoteles için devlet, yönetenleri ve yönetilenleriyle bir bütündür. Devletin yapısını anlamak için onun yöneticilerinin kimlerden oluştuğunu belirlemek gerekir. Filozofa göre her devlet, sahip olduğu anayasa türüne ve kendi halkının niteliklerine göre farklılık gösterir. Bu nedenle de devletlerin yönetici sınıfı, yönetim biçimine göre şekillenir. Devletin yönetici sınıfında yer almak, her devlet özelinde farklı nitelikler gerektirse de hepsinin ortak özelliği, yöneticilik hakkının sadece vatandaşlara tanınmasıdır. Çünkü vatandaş olmak, devletin yasama ve yargı erkine katılmayı gerektirir. Her devlet için kimlerin vatandaş sıfatına sahip olması gerektiği, o devletin anayasasıyla belirlenir. Anayasanın belirlediği çerçevede, yönetici sınıfın yetki ve sorumlulukları belirlenir. Tüm bunların belirlenmesi, yasa yapıcının görevidir.

Yasa yapmak, yönetim için gerekli olan üç farklı ögeden ilkidir. İkincisi ise devlet yönetiminin hangi alanlarda gerçekleşeceği, bu alanlardaki görevlendirmelerin nasıl yapılacağı, bu görevlerin sınırlarının neler olacağı ve neleri kapsayacağını

belirlenmesini içerir. Üçüncü ve son öge, devlette yürütülmesi gereken hukuki süreçlerin işletildiği yargı sistemidir. Bu üç öge, devlet yönetimi için elzemdir. Aristoteles'e göre bir devletin vatandaşı olmak, anayasa tarafından belirlendiği için, devletin anayasasının belirli sebeplerle sekteye uğratılması, yapısında gerçekleşecek bir değişiklik veyahut anayasanın tümünden ortadan kaldırılması gibi durumlar, vatandaş ile devlet arasındaki bağın kopması anlamına geldiği için artık ne o devletin varlığından ne de o devletin vatandaşı olmaktan söz edilemez. O halde bir devletin nasıl yönetilmesi gerektiği, kimler tarafından yönetilmesinin belirlenmesi konularının başka bir deyişle o devletin esasını belirleyen şeyin, devletin anayasası olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Aristoteles'e göre anayasa, devlet yönetme yetkisinin örgütlenmesidir. Anayasanın belirlediği sınırlar dâhilinde yönetim gerçekleştirilebilir. Devletler sahip oldukları anayasa türlerine göre birbirinden ayrılırlar. Bu neden gereğince anayasa türleri, içerikleri ve taşıdıkları nitelikler göz önüne alınarak incelenmiştir. Aristoteles için anayasalar, yöneticilerin ve halkın tamamının ortak yararını gözetmeleri ve onu gözetmemelerine bağlı olarak iki temel türe ayrılırlar. Ortak yararı gözetan anayasalar, doğru anayasalar olarak ifade edilirken, sadece yöneticilerin çıkarlarını gözetan anayasalar ise sapma anayasalardır.

Yöneticinin tek kişiden oluştuğu monarşilerden doğru anayasaya sahip olanlar krallık, sapma anayasaya sahip olanlar ise tiranlık yönetimidir. Toplumda belirli niteliklere sahip olan azınlığın doğru anayasayla yönetilenleri aristokrasi iken, sapma anayasaya sahip olanlar ise oligarşidir. Son olarak toplumun çoğunluğunun yönetimi olarak doğru anayasayla yönetilen devletler anayasal yönetim (politeia), sapma anayasayla yönetilen devletler ise demokrasidir.

Ortak yararın esas alındığı ve tek kişinin yönetimi olan krallıklarda, yönetim babadan oğula geçerken, bazı krallık türlerinde krallar belirli görev ve amaçların yerine getirilmesi için seçim yöntemiyle de belirlenebilir. Siyasal üstünlüğün kralın kendisinde veya yasada olmasına göre krallıklar birbirlerinden ayrılır. Tüm bu

etkenler göz önüne alındığında krallık dört farklı alt türe ayrılmıştır. Doğru anayasa türlerinden olan aristokrasilerde ise toplumun içerisindeki en yetenekli ve erdem sahibi kişilerin yönetimi söz konusudur. Aristoteles, bu noktada mülkiyet ve erdemler bakımından bir bağ gördüğü için, aristokratların dolaylı olarak belirli derecede mülkiyete sahip olduklarını ifade eder. Fakat her iki doğru anayasa türünde de yönetici sınıfın sahip olduğu niteliklerin, bir insanda bulunması beklenenin fazlasıyla üzerine çıktığı için bu iki yönetim biçimine de tarihsel olarak neredeyse hiç rastlanılmamıştır.

Siyasal gücün tek bir kişinin elinde olduğu ve bu gücü sadece kendi çıkarı doğrultusunda kullandığı sapma anayasa türü olan tiranlıkta, yönetici halkına despotça davranır. Halk yönetimden ve yöneticinin kendisinden memnun değildir, onlar adeta tiranın boyunduruğu altındadır. Bu yönetim biçimi de aynı krallıkta olduğu gibi yöneticinin anayasaya olan bağlı kalma durumuna ve ayrıca halkına gösterdiği tavra göre üç farklı alt türe ayrılır. Yönetimin mülkiyet esaslı kurulduğu ve belirli bir azınlığın yönetimi olan oligarşik yönetimlerde ise yöneticiler, halkın yararını değil, kendi çıkarlarını koruyup artırırlar. Eşitsizlik ilkesinin gözetildiği oligarşiyle yönetilen devletler, yönetime katılma hakkı elde etmek konusunda belirlenen mülkiyetin seviyesine, anayasanın yönetici sınıfına göre üstün olup olması durumuna, nüfusun yapısına ve vatandaşların yönetimde yer alma yöntemlerine göre dört farklı alt türe ayrılır. Sapma anayasa türlerinden sonuncusu olan demokrasilerde ise yönetim hakkı, özgür ve mülkiyet açısından fakir halkın elindedir. Eşitlik ilkesinin uygulandığı bu yönetim biçimleri, siyasal bağlamda üstünlüğün halkın ya da anayasanın elinde olup olmaması durumuna ve yönetici sınıfının oluşturulacağı vatandaşların mülkiyetine göre dört farklı alt türe ayrılır.

Üçüncü doğru anayasa türü olan anayasal yönetimlerde yöneticiler, savaşçı niteliklere sahip olan, belirli bir eğitimden geçen ve iktisadi açıdan belli bir seviyede mülkiyete sahip olan bir yapıdadır. Anayasal yönetim, oligarşi ve demokrasinin karma bir halidir. Aristoteles'in krallık ve aristokrasi yönetim biçimlerinin belirli niteliklerini bir araya getirip, bu iki yönetimden çok daha üstün bir anayasa türü

oluşturmamasındaki temel neden ise hâlihazırda bu yönetimlerin en iyi yönlerinin zaten onları uygulanabilir olmasından uzaklaştırmasıdır. Bu nedenle de Aristoteles oligarşiden, belirli bir derecede sahip olunması beklenen mülkiyet koşulunu, demokrasiden de özgürlüğü alır. Anayasal yönetimler için en önemli nitelik, orta sınıfın varlığıdır. Bu sınıfın varlığı orta olanın iyi olmasını, tutarlılığı, tarafsızlığı ve istikrarı temsil eder. Tüm bu niteliklerin bulunması nedeniyle, Aristoteles için uygulanabilir en iyi yönetim biçiminin anayasal yönetim olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Aristoteles'in yönetim biçimlerini kavrayışı göz önünde bulundurulduğunda, anlaşılır ki her yönetim biçiminin kendisine ait nitelikleri ve bu niteliklerin belirli durumların çatışması halinde, devrimler yaşanır. Bu devrimler sadece sapma olarak nitelendirilen anayasalarla yönetilen devletlerde görülmez. Bir devlet doğru anayasayla yönetiliyor olsa da yapılan devrim sonucunda rejim değişikliği yaşanır. Devletlerdeki rejim değişikliği, sadece anayasanın tümünden değiştirilmesi ve o devletin daha sonrasında başka bir anayasa türüyle yönetilmesini kapsamaz. Var olan anayasa üzerinde, onun özüne yönelik yapılan değişiklikler de devrim olarak görülür.

Bazı yönetimler devrimlerin gerçekleşmesine yapısı gereği daha açık iken, bazı yönetim biçimlerindeyse devrim yapılması ihtimali daha düşüktür. Bu durum, devletin anayasasının halk ve yöneticileri arasında eşitliği ve adaletli olanı koruyup korumamasına göre değişiklik gösterir. Ancak Aristoteles'e göre eşitlik, iki şeyin taşıdığı anlamın, her zaman bir ve aynı değerde olduğuna atıfta bulunmaz. Onun için eşit olanların her bağlamda eşit sayılması, eşitsiz olanların da her anlamda eşitsiz bir biçimde muamele görmesi gerekir. Eşitlik kavramına bu çerçevede bakıldığında, ister yöneticilerin kendi aralarında düştüğü anlaşmazlıklar olsun ister yönetici sınıfı ile halk arasında yaşanan çatışmalar olsun, devrimlerin temel nedeni, belli bir insan topluluğunun eşitlik üzerine farklı düşünmesinden kaynaklanır.

Krallık ile yönetilen devletlerde en önemli devrim nedeni, kralın kendi mirasçılarının siyasal erke sahip olma talebinden ve iyi bir yönetimin ardından gelen

kralın oğlunun sürdürdüğü kötü yönetimden, halkın memnun olmamasından kaynaklanır. Bu sebeplerden ilki, yöneticiden kaynaklanan devrim sebebiyken, ikinci neden ise halk tarafından gerçekleştirilen bir devrim nedenidir. Aristokrasilerde ise yine hem halkın hem de yönetici sınıfının kendi arasında yaşadığı çatışmalardan dolayı devrimler yaşanır. Halkın yönetici sınıfına isyan etmesi, aralarındaki sınıfsal eşitsizliğin varlığına inanmamalarından kaynaklanır. Yönetimde yer almayan aristokratların yöneticileri oluşturan aristokratlar ile aynı hak ve ayrıcalıklara sahip olmaları gerektiğine dair düşünceleri, isyan etmelerinin temel nedenidir. Anayasal yönetimlerde ise onu uygulanabilir en iyi yöntem yapan nitelik olan karma yapısının doğru ve birbirine uyumlu bir şekilde bir araya getirilmemesi, devrim yaşanmasına neden olur. Bu nedenle oligarşi ve demokrasiden alınan unsurların nitelikli bir biçimde eklemlendirilmesi önem arz eder.

Yöneticinin tiran olduğu devletlerde devrimlerin nedeni, tiranın halkına yönelik tutumundan kaynaklanır. Tiranlar halkını sürekli olarak aşağılar, onların efendisiymişçesine davranır ve zorbalık eder. Yöneticinin bu tutumlarından rahatsızlık duyan halk, tirana isyan eder. Oligarşilerde ise halkın yöneticilere isyan etmesindeki sebep, aralarında var olan sınıfsal farkın varlığına inanmamalarıdır. Oligarkların kendi aralarında çatışmaya düşerek devrime sebebiyet verecek olan durumlar ise kendi aralarında daha çok ayrıcalığa sahip olmalarına yönelik duydukların istek ve vatandaşlığın koşullarını karşılıyor olmalarına rağmen yöneticiler tarafından yönetici sınıfına dâhil edilmeyen oligarklardır. Sapma anayasa türlerinden olan demokrasiler ise yönetim hakkı fakir çoğunluğun elinde olduğu için zaten hem halk hem de yöneticiler tarafından birliktelik içeren bir durum paylaşılmasından dolayı aralarında çoğunlukla anlaşmazlık görülmez. Bu yönetimde devrimlere neden olacak sınıf, zenginlerdir. Hâlihazırda fakir çoğunluktan her bakımdan daha üstün olduklarına inan bu sınıf, toplum ve yöneticiler tarafından çeşitli yöntemler ile aşağılanıp, haksızlığa uğratıldıkça zenginler yönetici sınıfı değiştirmek amacıyla devrim yapabilir. O halde tüm yönetim biçimleri için ortak olarak söylenebilir ki yöneticilerin kendi aralarında yaşanan veya halkın yöneticilere

yönelik isyanları eşitlik temelli anlaşmazlıkların, devrimlerin temel nedeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Aristoteles her anayasa türü için ortaya çıkabilecek devrimlerin nedenlerini ortaya koyduktan sonra, bu devrimlerden korunma yöntemlerini belirler. Kral kendi yönetiminin ve devletin istikrarını sağlamak için kendi oğulları arasında yaşanabilecek erk savaşını yasaklayan yasalar belirlemelidir. Krallık ile yönetilen devletlerde yönetici, sahip olduğu gücün üstünlüğü yerine yasaların üstünlüğünü kabul etmeli ve yönetiminde de her zaman yasaların üstünlüğünü öncelikli kılmalıdır. Ayrıca yönetiminin amacı olan ortak yararın gözetilmesi ilkesinden ayrılmaması gerekir. Aristokrasilerde ise yöneticilerin yetenek ve erdemler bakımından üstün niteliklerinin gereğini yerine getiren bir tutum ile halk arasında ılımlı bir yaklaşımla sağlam bir bağ kurmalıdırlar. Anayasal yönetimlerde devrimlerin temel nedeni ise oligarşi ve demokrasiden alınan niteliklerin doğru bir şekilde bir araya getirilmemesi olduğu için, bu bağın doğru bir şekilde kurulması, bu yönetim biçimlerinde rejimi tehdit edecek devrimlerin ortaya çıkmasını engeller. İkinci olarak, anayasal yönetimlerde yönetime katılmanın bir koşulu da mülkiyet temelli olduğu için, değişen zamanın şartlarına uygun bir biçimde vatandaşlık şartlarının revize edilmesi, bu yönetim biçimini devrimlerden korur.

Bir tiranın yönetimi süresince birçok tutumundan ve izlediği yoldan sebeple halkın isyan etmesinin önüne geçebilmek için tiran ya gerçekten kralın yönetimine benzer bir tutuma sahip olmalı ya da en azından halkın gözünde kralmışçasına bir tutum sergilemelidir. Bu durum, tiranı halkının kendisine nefret duymasının önüne geçecektir. Ayrıca Aristoteles'e göre tiranlar kendilerini halktan korumak amaçlı, paralı koruyucular görevlendirebilirler. Oligarşik yönetimlerin devrimden korunma yöntemleri ise iktisadi temellere sahiptir. Yönetici sınıf ve halk arasındaki mülkiyet farkının görünmez kılınması amacıyla, fakirlere belirli ayrıcalıklar tanınmalı ve aynı anayasal yönetimlerin devrimlerden korunma yöntemlerindeki gibi bir yöntemle zaman ve koşullar değiştikçe vatandaş olmanın koşulları yeniden ele alınıp, düzenlenmelidir. Bu durum, oligarklar arasında yaşanacak çatışmalara da son verir.

Son olarak demokrasilerin devrimlerden korunma yolları ise, bu yönetimlerde dezavantajlı sınıf olan zenginlere ayrıcalıklar tanıyarak onları yönetimlerinden memnun kılmaktır. Ayrıca çoğunluk tarafından çok sevilen halk önderlerinin yönetimi tehdit edecek bir seviyeye ulaşacak kadar güçlenmeleri önlenmelidir. Tüm bu bilgilerin ışığında denilebilir ki devletin istikrarını sağlamak amacıyla sınıflar arası iktisadi dengeyi kurmak ve yöneticilerin halkı ile arasındaki bağının kuvvetli olmasını sağlamak yönetim türlerini devrimlerden korumanın en temel iki yöntemi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın ikinci ve son bölümünde ise amaç, Aristoteles'in devlet anlayışında ideal devlet tasarımının taşıdığı anlamın ve bu felsefi dizge içerisinde edindiği yerin belirtilmesidir. Çünkü onun ideal devlet tasarımı ile yönetim biçimlerini kavrayış biçimi birbirinden ayıramayacak bir biçimde bağlantılıdır. Her iki konuda da insan doğası esas alınmış ve her ikisinde de gerçeklik ve imkân dâhilinde olandan uzaklaşmamıştır. Filozofun ideal devlet tasarımının önemi, olması gereken ile olan arasında bağ kurulmasından gelir.

Ona göre ideal devletin nihai amacı şu olmalıdır: İyi yaşamın gerçekleştirilmesi. Ancak bu amacın gerçekleştirilmesi, yaşamın ve iyi yaşamın karşıladığı anlamları bilmek ile mümkün olabilir. Yaşam sadece günlük ihtiyaçların karşılanması aracılığıyla hayatta kalmak iken; iyi yaşam mutlu bir yaşam sürmektir. O halde Aristoteles için mutluluk, tüm yaşam boyunca devamlılık gerektiren bir sürecin kendisine işaret etmektedir.

İyi eylemin sonucunda elde edilen mutluluk, belirli koşullara bağlı olduğu gibi iyi eylemde bulunabilmenin de bazı koşulları vardır. Filozof bu noktada insan doğasını inceler. Ona göre insan ruhu, akıldan pay alması ve almaması bakımından iki farklı yöne sahiptir. İyi eylemin kaynağı ise insan doğasında, alışkanlıklarında ve çocukluk çağında almaya başladığı eğitimde bulur.

İnsanlar, ruhun akıldan pay alan düşünme yeteneğinin bulunması ve bu yeteneği aktif olarak kullanabilmeleri bakımından birbirlerinden ayrılırlar ve sadece erkekler doğaları gereği bu yeteneğe sahiptirler ve aktif olarak kullanabilirler. İkinci olarak iyi eylemde bulunmanın alışkanlık haline getirilmesi de sadece erkekler için geçerlidir. Çünkü insan doğası gereği sadece erkekler, iyi eylemde bulunabilirler. Eğitim hakkına sahip olanlar ise sadece yöneticilik yapan vatandaşlar ve bu vatandaşların ileride yöneticilik yapacak olan çocukları içindir. O halde Aristoteles'in iyi eylemin herkeste imkân halinde bulunduğu ve iyi eylem aracılığıyla elde edilebilecek olan mutluluğun herkes için sağlanması gerektiği yönündeki fikirlerinin, tüm bu belirtilen koşullar bir araya getirildiğinde tutarlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Aristoteles ideal devleti tasarımlarken, onun gerçekleştirilebilir olması için sahip olması gereken fiziksel nitelikleri belirler. Bir ideal devlette nüfus, kapladığı toprak parçası, halkı meydana getiren sosyal ve ekonomik sınıflar, devletin içeriden ve dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı kendisini koruması için gerekli olan askeri yapılanma ideal devletin yapı taşlarını oluşturur.

Nüfus, yönetimi imkânsız hale getirecek kadar ne çok fazla ne de çok az olmalıdır. Devletin üzerinde kurulduğu toprak parçası, hayatta kalmak için gerekli olan besinlerin üretilmesi, ihtiyaçların karşılanması amacıyla bir para kazanma yöntemi olarak ticaretin yapılması ve başka ülkelerin saldırılarından korunmak amaçlı korunaklı arazilere yerleşilmesi konularını ilgilendirdiği için bu alanlarda dikkatli seçimlerde bulunulması gerekir. Sosyal ve ekonomik sınıflar açısından da orta sınıfın çoğunlukta olduğu, yönetici sınıfının ise savaşçı niteliklere sahip vatandaşlardan oluşması gerektiği belirlenmiştir. Burada da Aristoteles'in ideal devlet tasarımında verdiği tüm ölçütlerde, orta olanı hedeflediği sonucuna varılmıştır.

İdeal devlette eğitimin planlanması yasa yapıcının yetkisi dâhilindedir. Çünkü söz konusu eğitim, çocukluktan başlar ve bu eğitimin amacı geleceğin yönetici sınıfını oluşturmak içindir. Bu nedenle de toplumsal bir öneme sahiptir. Vatandaşların

çocukları, yedi yaşından itibaren; okuma-yazma, beden, resim ve müzik eğitimi almaya başlarlar. Bu eğitim alanları, insan ruhunun her iki yönünü de etkileyerek gelişmesini sağlar. Jimnastik ve güreş insan ruhunun akıldan pay almayan yönünü geliştirirken, resim ve müzik akıldan pay alan tarafın geliştirilmesine yöneliktir. Tüm bu incelemelerin ardından eğitimin, soylu bir kişilik ortaya çıkarma amacına sahip olduğu, bir çocuğun büyürkenki karakterini şekillendirdiği ve eğitimin esaslarının belirlenirken her zaman insanın doğal yapısının göz önünde bulundurulduğu sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

ABRAMSON, Jeffrey (2012). Minerva'nın Baykuşu Batı Siyasi Düşünce Tarihi (Çev. İbrahim Yıldız). Ankara: Dipnot Yayınları.

AĞAOĞULLARI, Ali, Mehmet, Duygu, Türk, Ayhan, Yalçınkaya, Zafer, Yılmaz, Filiz Zabcı (2018). Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler. İstanbul: İletişim Yayınları.

AĞAOĞULLARI, Ali, Mehmet (2013). Kent Devletinden İmparatorluğa. İstanbul: İmge Kitapevi Yayıncılık.

AMITTAY, Ben, Jacob (1983). Siyasal Düşünceler Tarihi (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Levent Köker). Ankara: Savaş Yayınları.

ANNAS, Julia (2015). Antik Felsefe (Çev. Tarık Tansu Yiğit). Ankara: Dost Kitabevi.

ARİSTOTELES (2012). Nikomakhos'a Etik (Çev. Saffet Babür). Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

ARİSTOTELES (2013). Atinalıların Devleti (Çev. Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları.

ARİSTOTELES (2017) (a). Politika (Çev. Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları.

ARİSTOTELES (2017) (b). Eudemos'a Etik (Çev. Saffet Babür). Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

ARSLAN, Ahmet (2011). İlkçağ Felsefe Tarihi 3 Aristoteles. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

ASTER, Ernst Von (2018). Ernst von Aster'in Ders Notları: Felsefe Tarihi İlkçağ ve Ortaçağ (Der. Vural Okur). Bursa: Sentez Yayıncılık.

BATAK, Kemal (2017). Aristoteles'ten Ernest Sosa'ya Erdem Epistemolojisi. İstanbul: İz Yayıncılık.

BRUN, Jean (2008). Aristoteles ve Lise (Çev. İsmail Yerguz). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

CEVİZCİ, Ahmet (2015). Felsefe Tarihi. İstanbul: Say Yayınları.

COPLESTON, Frederick (2013). Felsefe Tarihi: Aristoteles (Çev. Aziz Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınevi.

CRİCK, Bernard (2019). Demokrasi Çok Kısa Bir Başlangıç (Çev. Hatice Hande Orhon Özdağ). İstanbul: İku Yayınevi.

D'ENTREÈVES, Alessandro, Passerin (2000). "Devlet Kavramı". Şu Kitapta: Der. Cemal Bali Akal. Devlet Kuramı. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları. 193-214.

GÖKBERK, Macit (2019). Felsefe Tarihi. İstanbul: Remzi Kitabevi.

GÜRİZ, Adnan (2014). Hukuk Felsefesi. Ankara: Siyasal Kitabevi.

HEATER, Derek (2007). Yurttaşlığın Kısa Tarihi (Çev. Meral Delikara Üst). İstanbul: İmge Kitabevi Yayıncılık.

HÖFFE, Otfried (2018). Felsefenin Kısa Tarihi (Çev. Okşan Nemlioğlu Aytolu). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

KALAYCI, Nazile (2017). "Aristoteles" Şu Kitapta: Ed. Ahu Tunçel, Kurtul Gülenç, Siyaset Felsefesi Tarihi Platon'dan Zizek'e. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 47-61.

KANAT, A., Celal (2013). Platon ve Aristoteles'te Devlet ve Toplum Felsefesi. İstanbul: Doruk Yayıncılık.

KENNY, Anthony (2018). Batı Felsefesinin Yeni Tarihi I. Cilt Antik Felsefe (Çev. Serdar Uslu). İstanbul: Küre Yayınları.

LLYOD, Geoffrey Ernest Richard (2014). Aristoteles (Çev. Aylin Kayapalı). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

ÖKTEN, Kaan H. (Haz.) (2011). Fikir Mimarları-13: Aristoteles. İstanbul: Say Yayınları.

ÖZCAN, Muttalip (2016). Aristoteles Felsefesi: Temel Kavramlar ve Görüşler. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

ÖZENÇ, Berke (2014). Hukuk Devleti, Kökenleri ve Küreselleşme Çağındaki İşlevi. İstanbul: İletişim Yayınları.

PSEUDO, ARİSTOTELES (2016). Oikonomika Aristoteles Özelinde Antik Dönemde Ekonomi Kavramı Üzerine I (Genel Değerlendirme) (Çev. ve Der. Burak Takmer). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

RANCIÈRE, Jacques (2016). Siyasalın Kıyısında (Çev. Aziz Ufuk Kılıç). İstanbul: Metis Yayınları.

RUBY, Christian (2019). Siyaset Felsefesine Giriş (Çev. Aziz Ufuk Kılıç). İstanbul: İletişim Yayınları.

RUSSELL, Bertrand (1972). Batı Felsefesi Tarihi 1 Antikçağ (Çev. Muammer Sencer). Ankara: Bilgi Yayınevi.

ROSS, David, William (2017). Aristoteles (Çev. Ahmet Arslan). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

SKİRBEKK, Gunnar, Nils Gilje (2017). Antik Yunan'dan Modern Döneme Felsefe Tarihi (Çev. Emrah Akbaş, Şule Mutlu). Ankara: Kesit Yayınları.

SMELLİ, Kingsley Bryce (2000). "Aristo" Şu Kitapta: Ed. Maurice Cranston. Batı Düşüncesinde Siyaset Felsefeleri (Çev. Nejat Muallimoğlu). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 22-33.

ŞENEL, Alâeddin (2019). Siyasal Düşünceler Tarihi, Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

TANİLLİ, Server (2020). Yüzyılların Gerçeği ve Mirası I. Cilt İlkçağ: Doğu, Yunan, Roma. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

TİMUÇİN, Afşar (1976). Aristoteles Felsefesi. İstanbul: Kavram Yayınları.

YEKE, Yıldız Karagöz (2007). Aristoteles'in Demokrasi Anlayışında Kamusal İyi'nin Belirlenmesi. Ankara: Ebabil Yayınları.

YETKİN, Çetin (2012). Siyasal Düşünceler Tarihi Cilt 1 Orta Çağ'ın Sonuna Kadar Mezopotamya, Hint, Çin, Yunan, Roma, Hıristiyan, İslam ve Türk Siyasal Düşüncesi. İstanbul: Gürer Yayınları.

ZELLER, Eduard (2017). Grek Felsefesi Tarihi (Çev. Ahmet Aydoğan). İstanbul: Say Yayınları.

WACKS, Raymond (2015). Hukuk Felsefesine Kısa Bir Giriş (Çev. Engin Arıkan). İstanbul: Tekin Yayınevi.

WEBER, Alfred (2015). Felsefe Tarihi (Çev. H. Vehbi Eralp). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

WOOD, Ellen Meiksins (2017). Yurttaşlardan Lordlara Eskiçağdan Ortaçağa Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi (Çev. Oyan Köymen). İstanbul: Yordam Kitap.

2. Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

ACAR, Hasan (2018). “Aristoteles’te Uygulanabilir En İyi Rejim Olarak Anayasal Yönetim (Politeia) Kavramı”. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Cilt: 9 Sayı: 16, 2217-2231. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/opus/issue/39179/481630> / 22.06.2020.

KIRAN, Abdullah (2019). “Aristoteles, Devlet, Köleler ve Vatandaşlık”. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, Sayı: 44, 350-359. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kdeniz/issue/50178/651388> / 22.06.2020.

MİLLER, David, Janet Coleman, William Connolly, Alan Ryan (1994). “Aristo”. Blackwell’in Siyasal Düşünce Ansiklopedisi (Çev. Bülent Peker, Nevzat Kıracı). Ankara: Ümit Yayıncılık. Cilt I (A-J), 42-47.

TOKU, Neşet (2009 - 2010). “Aristoteles’in Siyaset Felsefesi”. Özne, 11-12. Kitap, 229-246.

YANIK, Barbaros (Yaz 2014). “Aristoteles’in Vatandaşlık Kavramı ve Ortak Çıkar Meselesi”. Cogito, Sayı 77, 318-351.

ÖZGEÇMİŞ

1993 yılında Balıkesir’de doğdu. İlköğrenimini 1999-2007 yılları arasında Balıkesir Atatürk İlkokulu’nda, lise öğrenimini ise 2007-2011 yılları arasında Balıkesir Cumhuriyet Anadolu Lisesi’nde tamamladı. Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü’nde 2013 yılında başlamış olduğu eğitiminin ilk yılını tamamladıktan sonra, 2014 yılında Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü’ne yatay geçiş yaptı. Eğitimini onur öğrencisi mezuniyet derecesiyle bölüm ikincisi olarak 2017 yılında tamamladı. Aynı sene Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı Felsefe Programı’nda yüksek lisansa başladı.

